

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

Dalius Paurys

Civilinės teisės studijų programa

**JURIDINIŲ ASMENŲ KLASIFIKAVIMO Į PRIVAČIUOSIUS IR
VIEŠUOSIUS TEORINIAI PAGRINDAI BEI TAIKymo PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
asist. dr. Algirdas Matkevičius

Konsultantas –
lekt. dr. Agnė Tikniūtė

Vilnius, 2008

TURINYS

IVADAS	3
1. JURIDINIŲ ASMENŲ KLASIFIKAVIMO Į VIEŠUOSIUS IR PRIVAČIUOSIUS TEORINIAI PAGRINDAI	7
1.1. ISTORINIS ASPEKTAS	7
1.2. TEISINIAI ASPEKTAI	12
1.2.1. Juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindai Lietuvos civilinėje teisėje.....	12
1.2.1.1. Privačių ir viešųjų interesų atribojimo problema	13
1.2.1.2. Pelno neskirstymo principas kaip ūkinę komercinę veiklą vykdančių privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų atribojimo kriterijus.....	17
1.2.1.3. Teisnumo turinys ir <i>ultra vires</i> doktrina.....	20
<i>Ultra vires doktrinos samprata</i>	22
<i>Pirmosios Tarybos direktyvos nuostatos dėl ultra vires doktrinos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse</i>	24
1.2.2. Juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius užsienio valstybėse	28
VOKIETIJA	29
ANGLIJA.....	30
NYDERLANDAI	32
RUSIJA.....	34
1.2.3. Juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius Europos Sąjungos teisėje	36
1.3. KITI ASPEKTAI	38
<i>Privatinės ir viešosios teisės integracijos reikšmė juridinių asmenų reglamentavimui</i>	38
<i>Fikcijos ir realybės teorijų įtaka juridinių asmenų klasifikavimui į privačiuosius ir viešuosius</i>	39
2. JURIDINIŲ ASMENŲ KLASIFIKAVIMO Į PRIVAČIUOSIUS IR VIEŠUOSIUS TAIKYMO PROBLEMOS ..	41
2.1. KAI KURIE TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	41
2.1.1. Viešųjų ir privačiųjų juridinių asmenų teisinių formų perteklius	41
2.1.2. Grupinės naudos juridiniai asmenys: viešieji ar privatieji?	44
2.2. SU JURIDINIO ASMENS VEIKLOS TIKSLAIS SUSIJUSIOS PROBLEMOS	48
2.2.1. Viešojo juridinio asmens tikslams neprieštaraujanti ūkinė komercinė veikla	48
2.2.2. Viešųjų juridinių asmenų steigimo dokumentams taikomi papildomi reikalavimai apibūdinant veiklos tikslus	50
2.2.3. Viešojo juridinio asmens naudos gavėjų interesų užtikrinimo problema	51
2.2.4. Viešojo juridinio asmens valdymo organų narių fiduciarinės pareigos.....	54
2.3. KAI KURIE SKIRTINGO MOKESTINIO REŽIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	55
2.3.1. Mokestinių lengvatų taikymas.....	55
2.3.2. Piktnaudžiavimas viešojo pelno nesiekiančio juridinio asmens statusu	57
PABAIGA	60
IŠVADOS	60
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	64
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70
PRIEDAI	71

IVADAS

Darbo problematika. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (toliau – LR CK), juridinių asmenų klasifikavimas į viešuosius ir privačiuosius buvo įtvirtintas jau nebe vien teoriniu, bet ir įstatymų bei praktikos lygmeniu. Pagrindiniu šios klasifikacijos kriterijumi Lietuvos įstatymų leidėjas nurodo tikslą, kuriam įsteigtas juridinis asmuo – tenkinti viešuosius arba privačius interesus¹. Tačiau nei LR CK, nei kiti teisės aktai nepateikia viešųjų ir privačių interesų apibrėžimo, o teisės doktrinoje vieningos nuomonės jų turinio ir santykio atžvilgiu nėra. Lietuvoje daugiau nei pusę visų veikiančių viešųjų juridinių asmenų sudaro viešosios įstaigos, asociacijos bei labdaros ir paramos fondai. 2004 metais buvo priimtos naujos minėtas juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojančių įstatymų redakcijos, kuriose tiesiogiai suteikiama teisė vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę komercinę veiklą, neprieštaraujančią jų įstatams bei veiklos tikslams ir reikalinga jų tikslams pasiekti. Atriboti analogiška ūkinė komercinė veikla užsiimančius privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis remiantis privataus ar viešo intereso tenkinimu tapo sudėtinga. Tenka iš naujo peržvelgti teorinius juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindus bei įvertinti praktinę šio skirstymo reikšmę.

Darbo aktualumas. Juridinio asmens priskyrimas prie privačiųjų arba viešųjų yra reikšmingas jo teisinės formos reglamentavimui bei teisnumo (teisių ir pareigų) apimties nustatymui. Juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindų neapibrėžtumas, grupinių interesų priskyrimas viešiesiems bei teisinių formų gausa sukelia sunkumų ne tik renkantis labiausiai steigėjų tikslus atitinkančią juridinio asmens teisinę formą, bet ir iškelia nemažai klausimų dėl paties Lietuvos įstatymų leidėjo kai kurių teisinių formų priskyrimo privatiesiems arba viešiesiems juridiniams asmenims. Viešosioms įstaigoms, asociacijoms bei labdaros ir paramos fondams tiesiogiai šias teisinės formas reglamentuojančiuose įstatymuose numačius teisę vykdyti jų tikslus atitinkančią įstatymų neuždraustą ūkinę komercinę veiklą, tenka ieškoti atsakymo, kokia ūkinė komercinė veikla atitinka viešuosius interesus, o kokia – privačius, tuo tarpu, praktikoje analogiška veikla gali užsiimti tiek privatieji, tiek viešieji juridiniai asmenys. Antra vertus, LR CK 2.34 str. 3 dalyje įtvirtintos sąvokos „privatūs interesai“ ir LR CK 2.34 str. 2 dalyje pateiktos sąvokos „nesiekiantys naudos sau“ turinys labiausiai atsiskleidžia analizuojant juridinių asmenų steigėjų, dalyvių, valdymo organų narių teisę tiesiogiai ir netiesiogiai skirstyti gautąjį pelną. Su pelno neskirstymo principu yra susiję viešojo juridinio asmens naudos gavėjų interesai, tam tikri mokestinio režimo nustatymo ypatumai ir lengvatų taikymas bei iš jų kylantis piktnaudžiavimo ir nelygios konkurencijos su privačiais juridiniais asmenimis pavojus.

Tyrimo objektas ir dalykas. Šio darbo tyrimo objektas – LR CK ir atitinkamai kituose teisės aktuose įtvirtintas juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius. Su šia klasifikacija taip pat yra susijęs kai kuriose užsienio valstybėse juridinių asmenų skirstymas į privatinės teisės ir viešosios teisės juridinius asmenis bei pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius

¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.34 straipsnio 2 ir 3 dalys // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

juridinius asmenis. Tyrimo dalykas – juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius teoriniai pagrindai Lietuvos ir užsienio šalių civilinėje teisėje bei su šio klasifikavimo taikymu susiję probleminiai aspektai.

Tyrimo tikslas, hipotezė ir uždaviniai. Tyrimo tikslas yra atskleisti ir išanalizuoti Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir civilinės teisės doktrinoje įtvirtintus juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindus, šiuos juridinius asmenis skiriančius esminius požymius, identifikuoti praktikoje kylančias minėto klasifikavimo problemas, taip pat pristatyti užsienio šalių patirtį juridinius asmenis klasifikuojant į privačiuosius ir viešuosius bei atlikto tyrimo pagrindu suformuluoti išvadas, pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus, tuo siekiant patvirtinti arba paneigti dvi hipotezes:

1) *Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius remiantis privačių arba viešųjų interesų tenkinimu nėra išsamus šios klasifikacijos pagrindas, nes praktinė šios klasifikacijos reikšmė yra juridinių asmenų priskyrimas pelno siekiantiems arba ne pelno siekiantiems;*

2) *privatų ir viešųjų interesų sąvokos yra daugiareikšmės, todėl privatus arba viešuosius interesus atitinkantis juridinio asmens veiklos pobūdis gali būti tik papildomas šios klasifikacijos kriterijus.*

Siekiant tyrimo tikslo ir rezultatų, darbe keliami šie uždaviniai:

- a) atskleisti juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius istorinį aspektą;
- b) išanalizuoti Lietuvos teisės aktuose ir civilinės teisės doktrinoje pateikiamus juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindus bei privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis skiriančius esminius požymius;
- c) siekiant tyrimo rezultatų objektyvumo, pristatyti užsienio valstybių patirtį juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius atžvilgiu, bei pagrindinių Europos Sąjungos teisės aktų įtaką tiriamam juridinių asmenų klasifikavimui;
- d) analizuojant Lietuvos teisės aktuose ir doktrinoje nurodomus tiriamos klasifikacijos pagrindus, identifikuoti ir atskleisti praktikoje kylančias juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius taikymo problemas;
- e) atlikto tyrimo pagrindu suformuluoti išvadas bei pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus.

Darbo naujumas, tyrimų apžvalga ir šaltiniai. Mokslo darbų šia tema Lietuvoje nėra arba jie apima atskirus šio darbo aspektus. Tai būtų galima paaiškinti ir tuo, jog nagrinėjama tema yra labiau teorinio pobūdžio, o tyrimo metu klausiant vieno ar kito praktiko nuomonės, iš jų reakcijos ir atsakymų tapo aišku, jog bėgant laikui praktika tiesiog prisitaikė prie esamo juridinių asmenų reglamentavimo ir bandymas sujungti kertinius pamatus būtų tolygus kovai su vėjo malūnais. Tačiau tai tik sustiprino šio darbo autoriaus ryžtą įsigilinti ir atskleisti pasirinktą temą, juo labiau, kad klausimų dėl juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindų kyla, o atsakymai į juos verti atskiros diskusijos².

² Žr. šio darbo priedą Nr. 3 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos konsultacija).

Privačiųjų juridinių asmenų vadovų fiduciarinių pareigų kontekste išsamų tyrimą yra atlikęs dr. R. Greičius³, kurio darbe nagrinėjami aspektai *mutatis mutandis* gali būti pritaikomi ir viešiesiems juridiniams asmenims (pvz., juridinių asmenų teisinio reglamentavimo klausimai, *ultra vires* doktrinos taikymo ypatumai, juridinio asmens veiklos tyrimo aspektai ir kt.). Nagrinėjant juridinio asmens instituto raidą, remtasi dr. A. Tikniūtės⁴ daktaro disertacijoje bei moksliniuose straipsniuose pateikiamą analizę, kuri taip pat pateikė papildomos literatūros šaltinius bei padėjo susipažinti su šiuolaikinės juridinio asmens sampratos teiginiais. Naudingų įžvalgų dėl administracinės ir civilinės teisės sąveikos pateikiama dr. J. Kiršienės darbuose⁵. Viešojo intereso sampratos, teisinio reglamentavimo bei viešojo intereso gynimo problemos detalai atskleidžiamos dr. E. Krivkos atliktuose tyrimuose⁶. Sisteminių ne pelno organizacijų vaizdą, kurias pagal dabartinį teisinį reglamentavimą Lietuvoje sudarytų viešosios įstaigos, asociacijos bei labdaros ir paramos fondai, pateikia dr. R. Šimašius⁷. Daug vertingos informacijos pateikiama advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtame taikomajame moksliniame tyrimo darbe „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“⁸, kuris padėjo išsamiau susipažinti su kitų valstybių reglamentavimu šio darbo nagrinėjamoje srityje bei pateikė vertingus papildomos literatūros šaltinius.

Užsienio šalių autorių darbų nagrinėjama tema pavyko surasti Lyginamosios teisės elektroninio žurnalo (angl. *Electronic Journal of Comparative Law*), Tarptautinio ne pelno organizacijų teisės centro (angl. *The International Center for Not-for-Profit Law*) bei Socialinių mokslų tyrimų tinklo (angl. *Social Science Research Network*) Interneto svetainėse⁹. Tarp svarbiausių autorių paminėtini H. Hansmann'as¹⁰, kurio darbai apie pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius juridinius asmenis gausiai cituojami kitų mokslininkų, išsami juridinio asmens instituto raida nuo romėnų teisės iki šių laikų pateikiama Reuven'o S. Avi-Yonah'o¹¹ darbuose,

³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

⁴ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. Tikniūtė A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. T. 2 (104).

⁵ Kiršienė J. Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje. – Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003; Kiršienė J., Pranevičienė B. Administracinių ir civilinių teisių sąveika bendrovių valdyme // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. T. 56 (48).

⁶ Krivka E. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 10(100); Krivka E. Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 2(104).

⁷ Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2007.

⁸ Advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“. P. 34. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 09 20]. Prieiga per Internetą <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php>>.

⁹ *Electronic Journal of Comparative Law*. Prieiga per Internetą: <<http://www.ejcl.org/index.html>>; *The International Center for Not-for-Profit Law*. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org>>; *Social Science Research Network*. Prieiga per Internetą: <<http://www.ssrn.com>>.

¹⁰ Hansmann H., Kraakman R., Squire R. Law and the Rise of the Firm // ECGI - Law Working Paper No. 57/2006, January 2006. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=873507>>; Hansmann H., Kraakman R. The Essential Role of Organizational Law // New York University Center for Law and Business. Working Paper No. #CLB-00-006, April 2000. [Žiūrėta: 2008 08 23]. Prieiga per Internetą: <http://papers.ssrn.com/paper.taf?abstract_id=229956>.

¹¹ Avi-Yonah S. R. The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Delaware Journal of Corporate Law, Vol. 30, No. 3, 2005. Michigan Law and Economics Research Paper No. 05-003. [Aplankyta: 2008 08 21]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=672601>>.

ultra vires doktrinos raidą ir šių dienų aspektus aptaria K. Greenfield'as¹², remtasi L. E. Irish'o¹³ mokslininkų darbuose autoritetingais laikomais ne pelno organizacijų problematikos ir reglamentavimo tyrimais, taip pat kitų šiame darbe nurodytų autorių darbais.

Atliekant tyrimą daugiausiai buvo naudotasi LR CK ir kitais teisės aktais, reglamentuojančiais konkrečią juridinio asmens teisinę formą, ypatingą dėmesį skiriant teisės aktų projektų aiškinamiesiems raštams, atspindintiems priėmimo, pakeitimo ar derinimo su aukštesnės galios įstatymais svarstymus Lietuvos Respublikos Seime. Pažymėtina, jog darbo grupė, rengusi LR CK, rėmėsi kitų šalių civiliniais kodeksais, kurių nuostatas laikydamosi perimamumo principo derino ir su tuo metu galiojusi reglamentavimu¹⁴. Dėl šios priežasties, siekiant tyrimo rezultatų objektyvumo, šiame darbe išsamiau nagrinėjama Vokietijos (kaip kontinentinės teisės tradicijos atstovės), Anglijos (kaip bendrosios teisės tradicijos atstovės), Nyderlandų (kaip valstybės turinčios vieną moderniausių civilinių kodeksų) ir Rusijos (kaip Lietuvos kaimyninės valstybės, kurios teisės doktrina vis dar turi įtakos mūsų šalies teisės sistemai) bei trumpai pristatoma kitų šalių patirtis.

Tyrimo metodologija. Genetinio ir lyginamojo istorinio metodų pagalba buvo aiškinamasi, kokie veiksniai juridinio asmens instituto raidoje įtakojo juridinių asmenų atsiskyrimą į privačiuosius ir viešuosius bei juos skiriančių požymių evoliuciją. Sistemini, analitinis ir lyginamasis metodai buvo taikomi tiriant Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintus privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų klasifikavimo pagrindus lyginant juos su civilinės teisės doktrina bei užsienio valstybių teisės aktų atitinkamomis nuostatomis. Lingvistiniu-teleologiniu ir alternatyvų metodais buvo nagrinėjama viešojo ir privataus intereso sąvokų turinio bei jų tarpusavio santykio problema, siekiant patikslinti LR CK pateikiamus privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų apibrėžimus. Indukcinis-dedukcinis, kritinės analizės bei teleologinis metodai padėjo identifikuoti ir suformuluoti silpnąsias tiriamos klasifikacijos pagrindų vietas. Naudojant apibendrinimo, sintezės ir integracinį-sisteminių metodų šio tiriamojo darbo pabaigoje formuluojamos išvados bei pateikiami atitinkami pasiūlymai ir rekomendacijos.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, pabaiga (išvados, pasiūlymai, rekomendacijos), literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai. Atsižvelgiant į pasirinktą temą, dėstomoji dalis skiriama į dvi smulkesnes: pirmoji – tiriamo juridinių asmenų klasifikavimo teoriniai pagrindai, kur didžiausias dėmesys skiriamas reglamentavimui ir doktrinai Lietuvoje bei užsienio šalių patirties pristatymui, antroji – tiriamo juridinių asmenų klasifikavimo taikymo problemos Lietuvoje.

¹² **Greenfield K.** Ultra Vires Lives! A Stakeholder Analysis of Corporate Illegality (with Notes on How Corporate Law Could Reinforce International Law Norms) // Boston College Law School Research Paper No. 2001-02. April 3, 2001. P. 24-32. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=253770>>.

¹³ **Irish E.L.** Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. 2nd Edition, Revised and Enlarged // Open Society Institute, New York, 2004. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/pubs/Guidelines.pdf>>.

¹⁴ Plačiau: **Mikelėnas V.** Susipažinkime: naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projektas // Justitia. Vilnius, 1996, Nr. 4(4). **Mikelėnas V.** Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikavimas: lietuviškas variantas // Lietuvos teisės tradicijos. – Vilnius: Justitia, 1997. **Sauliūnas D.** Lietuva turi naują Civilinį kodeksą // Justitia. Vilnius, 2000, Nr. 4-5.

1. JURIDINIŲ ASMENŲ KLASIFIKAVIMO Į VIEŠUOSIUS IR PRIVAČIUOSIUS TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. ISTORINIS ASPEKTAS

Juridinio asmens institutas, nuo ištakų romėnų teisėje iki šiandieninių tarptautinių korporacijų ir tarptautinių ne pelno organizacijų patyrė nemažai pokyčių. Tradicinis teisės sistemų skirstymas į bendrosios ir kontinentinės (civilinės) teisės tradicijų sistemas, turėjo įtakos ir nevienodam juridinių asmenų klasifikavimui. Anglo-amerikiečių tradicijoje, kur viešoji ir privatinė teisė nėra išskiriamos, jaučiamas ryškus juridinių asmenų klasifikavimas į pelno siekiančius (angl. *for-profit, profit making*) ir pelno nesiekiančius (angl. *not-for-profit, non-profit-making*). Kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisėkūrai didžiulę įtaką darė romėnų ir kanonų teisė, 1804 m. Prancūzijoje priimtas Napoleono civilinis kodeksas bei 1807 m. Prekybos kodeksas, todėl tradiciškai jose priimta teisė skirstyti į viešąją ir privatinę, o privatinę teisę – į civilinę ir komercinę. Dėl šios priežasties juridiniai asmenis atitinkamai klasifikuojami į viešosios teisės (angl. *public-law legal entities*) ir privatinės teisės (angl. *private-law legal entities*), o privatinės teisės pagrindu įsteigti juridiniai asmenys skirstomi į komercinę veiklą vykdančius (komercinius) ir komercinės veiklos nevykdančius (nekomercinius) juridinius asmenis. Šiame darbe pamėginsime integruotai pateikti juridinio asmens instituto raidą, kurią, autoriaus nuomone, galima būtų išskirti į keletą pagrindinių etapų: 1) viešųjų - ne pelno siekiančių juridinių asmenų atsiradimas; 2) privačiųjų - pelno siekiančių juridinių asmenų atsiradimas bei juridinių asmenų atsišakojimas į privačiuosius - pelno siekiančius ir viešuosius - ne pelno siekiančius; 3) juridinių asmenų atsišakojimas į privačiuosius - pelno siekiančius, privačiuosius - ne pelno siekiančius (t.y. galinčius siekti pelno, tačiau gauto pelno neskirstančius) ir viešuosius - ne pelno siekiančius.

Klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis pradmenų reikėtų ieškoti senovės Romoje, kur teisininkas Ulpianas (170 – 228 m.) pirmasis pagrindė būtinumą atriboti valstybės ir privačių santykių teisinio reglamentavimo sritis, viešosios teisės (*ius publicum*) objektu laikant santykius, kurie užsimezga tenkinant viešuosius (bendruosius) interesus, o privatinės teisės (*ius privatum*) – privačius interesus¹⁵. Romos visuomenėje pirmiausia buvo siekiama įtvirtinti bendruomenės (miesto, valstybės) turtinį savarankiškumą, sudaryti sąlygas bendruomenei dalyvauti civilinėje apyvartoje ir realizuoti visuomeninius interesus. Taigi, poreikis sukurti išvestinį (nenatūralų) teisės subjektą formavosi ne privatinės, o viešosios teisės veikimo srityje. Narystės pagrindu susiformavę pirmieji dariniai *universitas personarum* yra

¹⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 13-16; **Civilinė teisė**. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007. P. 17.

laikomi asociacijų modeliu, o turtais įnašais paremti *universitas rerum* – atitiktų fondus¹⁶ bei viešąsias įstaigas Lietuvoje. Kita vertus, romėnų teisės indėlis formuojant juridinio asmens sampratą šiuolaikinėje civilinės teisės doktrinoje vertinamas nevienodai¹⁷. Kai kurių mokslininkų nuomone, šiuolaikinė juridinio asmens koncepcija daugiausiai yra skolinga ne romėnų, bet germanų ir kanonų teisei¹⁸. Būtent pastaroji žengė kitą žingsnį, bažnytinius darinius apibrėžusi kaip fiktyvius asmenis ir taip išsprendusi Bažnyčiai perleisto turto nuosavybės klausimą¹⁹, o tuometinės juridinio asmens aiškinimo idėjos davė pradžią fikcijos teorijos plėtotei²⁰.

Vystantis prekiniais - piniginiams santykiams, neišvengiamai plėtojosi ir šių santykių teisinis reglamentavimas. Viduržemio jūros prekybos centre Italijoje (Venecijoje, Florencijoje, Genujoje) XI-XII a. ėmė kurtis miestų teisė, kurios normas į savo kraštus atvežė Prancūzijos, Vokietijos pirkliai, atsirado to paties miesto tai pačiai profesijai priklausančių meistrų susivienijimai – cechai (meistrijos Prancūzijoje, gildijos Anglijoje), tarp gamintojo ir vartotojo tarpininkaujant pirklių korporacijoms, lygiagrečiai kūrėsi nauja privatinės teisės šaka – *Ius Mercatoria* – prekybos teisė²¹. Vis dėlto iki pat XIV a. vystėsi tik pati juridinio asmens atskirumo tiek nuo valstybės, tiek nuo jo dalyvių idėja²², o pirklius ir amatininkus vienijusios minėtos sąjungos buvo skirtos koordinuoti jų narių veiklą, geriau atstovauti interesus, tačiau visų juridinio asmens požymių dar neturėjo.

Vakarų Europoje XIII – XVIII amžiai yra laikomi karalių teisės epocha. Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo laikotarpiu karaliui ar kitam suverenui priklausiusi prerogatyva leisti ar neveikti užsiimti tam tikra ūkine veikla davė pradžią *ultra vires* doktrinai²³. Karalius ar kita valdžios institucija norėdami pasilikti cechų, gildijų ar kitų subjektų veiklos kontrolę,

¹⁶ **Public Benefit Status and Not-for-Profit Organizations**. The International Center for Not-for-Profit Law. [Interaktyvus]. [Žiūrėta: 2008 10 15]. Prieiga per Internetą:

<http://www.icnl.org/knowledge/library/showRecords.php?country=Regional%3A+Europe>.

Romos teisininkai ne tik iškėlė juridinio asmens idėją, bet ir suteikė jai praktinę išraišką, pagrindė juridinio asmens teismo ir veiksnio sąvokas, pagrindinius juridinių asmenų tipus: *universitas personarum* (reiškė fizinių asmenų bendriją, turinčią savo atskirą turtą, nepriklausantį jų sukūrusiems asmenims) ir *universitas rerum* (reiškė turtą, skirtą tam tikram tikslui: pavyzdžiui, švietimui, mokslui, paramai ir panašiai; tačiau šis turtas buvo laikomas valstybės išdo lėšomis arba perduodamas jau esamiems juridiniams asmenims – municipalijoms, kurie privalėjo minėtą turtą naudoti pagal paskirtį). Plačiau: **Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S.** Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 1999. P. 93-97.

¹⁷ **Jonaitis M.** Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 65.

¹⁸ Ten pat. P. 66.

¹⁹ Turtas dažnai neatlygintai buvo dovanojamas Dievui, todėl reikėjo atrasti juridinį mechanizmą, kuris leistų religinėms bendruomenėms tapti to turto savininkėmis. Plačiau: **Civilinė teisė. Bendroji dalis**. Autorių kolektyvas. – Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007. P. 175. **Maksimaitis M.** Užsienio teisės istorija. – Vadovėlis. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. P. 90.

²⁰ XIII a. Romos popiežius Inokentijus IV nurodė, kad juridinis asmuo - *persona ficta* - egzistuoja tik žmonių sąmonėje kaip jų sąmonės produktas, jis neturi nei kūno, nei valios, o veikia tik dėka jo narių – žmonių. **Abramavičius A., Mikelėnas V.** Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999. P. 253.

²¹ **Maksimaitis M.** Užsienio teisės istorija. – Vadovėlis. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. P. 142-144.

²² Juridinio asmens, kaip atskiro nuo dalyvių teisės subjekto idėją savo darbuose išgrynino Bartolus iš Sassoferato (1314-1357), kurio darbų įtaka ryški Vakarų teisės tradicijai iki XIX a. Jis sukūrė naują juridinio asmens modelį – nepriklausomą nuo konkrečių dalyvių ir valstybės, tačiau veikiančią per savo atstovus – *persona representata*. **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 20.

²³ **Abramavičius A., Mikelėnas V.** Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999. P. 271. Plačiau apie juridinių asmenų teisingumą ir *ultra vires* doktrinos teisinius aspektus rašoma kituose šio darbo skyriuose.

suteikiamoje privilegijoje nustatydamo ir jų veiklos rūši bei tikslus (pvz., gaminti vyną, ginklus, kepti duoną ir t.t.)²⁴. Kitaip tariant, valstybės valdžios akte buvo apibrėžtas subjektų specialusis teisnumas, nes kita veikla jie neturėjo teisės užsiimti, o veiksmai, kurie prieštaravo specialiajam teisnumui, buvo laikomi neteisėtais ir negaliojančiais.

Juridinių asmenų klasifikavimui į viešuosius - ne pelno siekiančius ir privačiuosius - pelno siekiančius svarbus XIV a., nes atsiranda pirmieji privataus kapitalo juridiniai asmenys. Kai kurie autoriai tokiu nurodo 1346 (1407) m. Genujoje įsteigtą pirmąjį banką²⁵. Kiti pažymi, jog XIV a. Genujoje ėmė formuotis tik pats „jungtinio kapitalo įmonių“ (angl. *joint stock companies*), grindžiamų turiniais įnašais, principas, kurį iš italų XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje perėmė anglai bei olandai²⁶. 1600 m. gavusi išimtinę karališkąją privilegijų chartiją pirmą kartą veiklą pradėjo anglų *The British East India Company*, o 1602 m. – olandų *The Dutch East India Company*²⁷. Pirmosios karališkosios privilegijų chartijos suteikdavo vienkartinę monopolinę teisę nukeliauti į tam tikrą pasaulio vietą ir tos išvykos metu vykdyti užjūrio prekybą, tačiau 1623 m. *The Dutch East India Company*, o 1654 m. ir *The British East India Company* gavo teisę vykdyti veiklą jau neribotam laikotarpiui²⁸. Nepaisant šių pokyčių, iki pat XVIII a., nors jau ėmė atsirasti privačių asmenų iniciatyva įsteigtų juridinių asmenų, iš esmės jie buvo naudojami viešiesiems interesams tenkinti pavyzdžiui, ligoninės, universitetai ir pan.²⁹, taip pat XV – XVII a. Europoje vykusio religinio sąjūdžio (reformacijos) įtakoje besikuriančios pirmosios labdaringos ne pelno organizacijos³⁰.

Naują doktrinos šuolį įtakojo ekonominiai bei juos lydėję istoriniai pokyčiai, nes XVIII a. ima atsirasti pirmieji komerciniai – privatieji - pelno siekiantys juridiniai asmenys. Esminė permaina, juridinių asmenų iš ne pelno siekiančio transformavusi į pelno siekiantį, įvyko Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuomet pasibaigus Amerikos revoliucijai neberekėjo gauti

²⁴ **Maksimaitis M.** Užsienio teisės istorija. – Vadovėlis. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. P. 143.

²⁵ **Maksimaitis M.** Užsienio teisės istorija. - Ten pat. P. 141. Kiti autoriai pirmojo Genujos *carati* banko įsteigimo datą nurodo 1407 m., o 1346 m. nurodo tik kaip pirmuosius žengtus žingsnius kaupiant kapitalą. **Hansmann H., Kraakman R., Squire R.** Legal Entities, Asset Partitioning, And The Evolution Of Organizations // Yale Law School, 2002. [Interaktyvus]. P. 43-43. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.law.yale.edu/documents/pdf/Legal_Entities.pdf>.

²⁶ „Jungtinio kapitalo įmonės“, kurios dabar JAV suprantamos kaip akcinės bendrovės, pradžią davė jūromis keliaudavę pirkliai. Paprastai grupė pirklų sujungdavo savo turimas prekes į bendrą visumą, nusisamdydavo visi kartu laivą ir, gavę karališkąją privilegijų chartiją, išvykdavo į prekybinę ekspediciją. Grįžę jie atitinkamai pradiniam savo įnašui pasidalindavo uždirbtus pinigus bei parsigabentas prekes ir tuo iki kitos kelionės jų bendradarbiavimas baigdavosi. Laikui bėgant tokias vienkartinės dėl bendro tikslo suburtas įmonės buvo nuspręsta palikti egzistuoti ilgesniam laikotarpiui neišsidalinant pradinio sutelkto kapitalo. **Blair M.M.** Reforming Corporate Governance: What History Can Teach Us // Georgetown University Law Center. Working Paper, 2003, No. 485663. P. 8. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=485663>>; **Hansmann H., Kraakman R., Squire R.** Law and the Rise of the Firm // ECGI - Law Working Paper No. 57/2006, January 2006. P. 38. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=873507>>.

²⁷ **Blair M.M.** Reforming Corporate Governance: What History Can Teach Us // Ten pat. 15.

²⁸ **Hansmann H., Kraakman R., Squire R.** Law and the Rise of the Firm // Ten pat. P. 39. **Blair M.M.** Reforming Corporate Governance: What History Can Teach Us // Ten pat. P. 14-15.

²⁹ **Blackstone W.** Commentaries on the Laws of England. Book 1, Chapter 18, 1765. Tekste: **Avi-Yonah S. R.** The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Delaware Journal of Corporate Law, Vol. 30, No. 3, 2005. Michigan Law and Economics Research Paper No. 05-003. P. 783. [Aplankyta: 2008 08 21]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=672601>>.

³⁰ **Hansmann H., Kraakman R., Squire R.** Legal Entities, Asset Partitioning, And The Evolution Of Organizations // Ten pat. P. 42-44.

Anglijos karališkosios privilegijų chartijos, norint įsteigti juridinį asmenį, nes visos naujosios valstijos įgijo teisę suteikti organizacinėms formoms juridinio asmens statusą, todėl XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje prasidėjo pelno siekiančių bendrovių protrūkis, tapęs efektyvios ekonomikos pagrindu³¹. Šios aplinkybės įtakoją tolimesnę pelno siekiančių juridinių asmenų teisinio reglamentavimo raidą. Netrukus buvo įteisintas juridinio asmens ribotos atsakomybės principas, o iki tol vyravusią leidiminę juridinių asmenų steigimo tvarką pakeitė pareikštinė³².

XIX a. pabaigoje Jungtinėse Amerikos Valstijose prasidėjus geležinkelių, metalo ir naftos kompanijų erai, padidėjo kapitalo koncentracijos poreikis, todėl tuo metu vyravusios mažos, tradiciškai šeimos pagrindu įkurtos bendrovės, virto į dideles – atvirto tipo – bendroves, kurių akcijas imta platinti viešai³³. Tai vėlgi įtakoją pelno siekiančių juridinių asmenų teisinio reglamentavimo pokyčius, kadangi tūkstančiai anonimiškų akcininkų nebegalėjo efektyviai dalyvauti korporacijų sprendimų priėmime, vis labiau išvirtino juridinio asmens valdymo organų autonomijos idėja³⁴. Būtent šiuo laikotarpiu savo aktualumą ėmė prarasti *ultra vires* doktrina. Įdomu tai, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose minėtos doktrinos pabaigą privačių korporacijų atžvilgiu lėmė ne teismų sprendimai, kurie JAV turėjo didžiausią įtaką teisiųjų santykių reguliavimui, o atskirų valstijų tarpusavio konkurencija (varžybos) dėl kuo palankesnių sąlygų verslui, taip siekiant prisivilioti daugiau investicijų ir kapitalo³⁵. Teisinėje literatūroje tokia konkurencija tarp jurisdikcijų vadinama *Delaware efektu* arba „lenktynėmis į dugną“³⁶.

Iki pat XX a. vidurio privačiųjų - ne pelno siekiančių (nevyriausybinų) juridinių asmenų raida buvo mažai pastebima. Stiprų impulsą pokyčiams suteikė pastangos tarptautiniu mastu atsakingiau įgyvendinti pagrindines žmogaus teises ir laisves, visuomenės socialinę gerovę ir vystymąsi. 1948 m. Jungtinių Tautų Organizacijos paskelbtoje Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, 1950 m. Europos Tarybos priimtoje Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtinamos asociacijų laisvės, teisės jungtis į organizacijas idėjos, tuo tarpu dėmesys viešuosius interesus atstovaujančioms organizacijoms valstybių teisėkūroje pastebimas ir anksčiau. Kaip antai, jau 1942 m. priimtame Italijos civiliniame kodekse buvo

³¹ **Avi-Yonah S.R.** The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Ten pat. P. 785. 1800 metais JAV buvo registruotos tik 335 pelno siekiančios bendrovės, tačiau 1890 metais jų skaičius išaugo iki 500 000, tai buvo žymiai daugiau nei bet kurioje kitoje pasaulio valstybėje. **Blair M.M.** Reforming Corporate Governance: What History Can Teach Us // Ten pat. P. 8.

³² Juridinio asmens ribotos atsakomybės idėja Anglijoje buvo įteisinta 1855 m., tuo tarpu JAV kai kuriose valstijose šis principas buvo įtvirtintas jau 1830 m. Lenktynėse dėl kapitalo siekė neatsilikti ir kitos valstijos, todėl apie 1840 m. bendrovėms ribota atsakomybė buvo pripažinta beveik visose valstijose. Juridinių asmenų steigimo liberalizavimą lėmė 1820 – 1830 m. įsigalėjusi didelė korupcija įstatymų leidžiamajame valdžioje, kuri sprendė steigimo leidimų išdavimą, todėl visose valstijose buvo suteikta teisė steigti juridinį asmenį be valstybės valdžios atsiklausymo, o vietoje to sumokant steigimo mokestį. **Avi-Yonah S.R.** The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Ten pat. P. 789-792.

³³ **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 22.

³⁴ Ten pat. P. 23.

³⁵ **Avi-Yonah S.R.** The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // ten pat. P. 802-803.

³⁶ **Cary L.W.** Federalism and Corporate Law: Reflections upon Delaware. Tekste: **Vėgėlė I.** Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 151.

numatytas „pelno nesiekiančių juridinių asmenų“ – asociacijų ir fondų – steigimas, jų siekiamų tikslų ribose suteikiant teisę užsiimti komercinio pobūdžio veikla bei nustatant draudimą naudoti gautąjį pelną kitiems tikslams, nei numatyta jų steigimo dokumentuose³⁷.

XX a. devintajame dešimtmetyje daugeliui valstybių atveriant savo rinkas tiesioginėms investicijoms, tobulėjat komunikacijoms ir transporto priemonėms, vis daugiau įmonių „globalizuojasi“³⁸. Tas pats pasakytina ir apie tarptautines ne pelno organizacijas. Juridinis asmuo tampa jau nebe vien tik nacionalinės teisės subjektas: jo veikimo zona peržengia įsisteigimo valstybės teritoriją, tokių juridinių asmenų kapitalas, taip pat nariai, rėmėjai ir pan., yra išsibarstę po daugelį pasaulio valstybių, privačiųjų - pelno siekiančių juridinių asmenų akcijomis prekiaujama įvairių valstybių biržose, tuo tarpu vienintelis dalykas, kuris dažniausiai sieja „globalius“ juridinius asmenis su pirminio įsisteigimo valstybe, yra valdymo organų buvimo vieta³⁹.

Apibendrinant, galima teigti, kad juridinio asmens instituto atsiradimą ir raidą lėmė siekis įforminti viešąją nuosavybę (romėnų, kanonų teisė), tuo pagrindu formavosi viešosios teisės juridiniai asmenys. Fizinėse asmenų tarpusavio turtinių ir neturtinių santykių reguliavimo pagrindu atsirado privatinė teisė. Prekinių-piniginių santykių plėtotė lėmė prekybos (komercinės) teisės ir privačiųjų - pelno siekiančių juridinių asmenų atsiradimą, bei privatinės teisės atsiskyrimą į civilinę ir komercinę. Žmogaus teisių raida įtakojo privačiųjų - ne pelno siekiančių juridinių asmenų (nevyriausybinių organizacijų, ne pelno organizacijų ir pan.) formavimąsi. Istoriskai susiklostę bendrosios ir kontinentinės (civilinės) teisės tradicijų skirtumai lėmė, kad anglo-amerikiečių tradicijoje juridiniai asmenys skirstomi į pelno nesiekiančius ir pelno siekiančius, o romanų-germanų tradicijoje – į viešosios teisės ir privatinės teisės juridinius asmenis, kur pastarieji skirstomi į pelno siekiančius (komercinius) ir pelno nesiekiančius (nekomercinius) juridinius asmenis. Tuo tarpu, kalbant apie privačiuosius - pelno siekiančius juridinius asmenis, vertėtų pasiremti šio tyrimo laikotarpio aktualijas atitinkančia dr. Rimgaudo Greičiaus įžvalga, jog juridinių asmenų teisės transformacijas bei reformas reikėtų sieti su tokiais pagrindiniais aspektais: pirma, ekonominiai motyvai, kuriuos skatina dinamiškai besikeičiantys visuomeniniai – ekonominiai santykiai; antra, nacionaliniai bei pasauliniai įmonių finansiniai skandalai bei bankrotai ir trečia – integraciniai procesai⁴⁰.

³⁷ **Santuari A.** The Italian Legal System Relating to Not-For-Profit Organizations: A Historical and Evolutionary Overview. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 14]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/ijnl/vol3iss3/art_4.htm>

³⁸ **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 23-24.

³⁹ **Avi-Yonah S.R.** The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // ten pat. P. 811.

⁴⁰ **Greičius R., Mizaras V., Bublienė D.** ir kt. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 27.

1.2. TEISINIAI ASPEKTAI

1.2.1. Juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindai Lietuvos civilinėje teisėje

Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą rengusios darbo grupės nariai nurodo, jog rengiant naująjį civilinį kodeksą buvo remtasi Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Šveicarijos, Olandijos, Latvijos, Kanados Kvebeko provincijos, Japonijos kodeksais, o juridinių asmenų reglamentavimo pagrindiniai šaltiniai buvo Olandijos ir Kanados Kvebeko provincijos civiliniai kodeksai⁴¹. Tuo tarpu, užsienio šalių patirtis, laikantis perimamumo principo, lygiagrečiai buvo derinama ir su tuo metu Lietuvoje galiojusi teisiniu reglamentavimu.

Juridinių asmenų klasifikavimas į viešuosius ir privačiuosius buvo numatytas jau 1996 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projekte⁴². Šio projekto 140 str. 2 dalis nurodė, jog „Viešaisiais juridiniais asmenimis laikomi juridiniai asmenys, įsteigti valstybės ar jos įgaliotų valdžios institucijų, kurie pilnai ar dalinai išlaikomi iš valstybės biudžeto ir kurių tikslas yra viešų interesų tenkinimas (valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, organizacijos ir kt.)“; 140 str. 2 d. nustatė, kad „Privačiais juridiniais asmenimis laikomi privačių asmenų įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas yra privačių interesų patenkinimas“. Taigi, toks klasifikavimas rėmėsi steigėjo pobūdžiu ir juridinio asmens tikslais. Analogišką juridinių asmenų klasifikavimą ir pagrindų aiškinimą pateikia ir to meto Lietuvos civilinės teisės doktrina⁴³. Taip pat svarbu pažymėti, kad minėtame civilinio kodekso projekte buvo skiriami pelno siekiantys ir pelno nesiekiantys juridiniai asmenys⁴⁴. Visa tai atsispindėjo ir skirtingo juridinių asmenų teismo nustatyme: privatesiems juridiniams asmenims buvo suteikiamas bendrasis teismus, o viešiesiems juridiniams asmenims bei pelno nesiekiantiems privatiems juridiniams asmenims – „specialus civilinis teismus“, t.y. jie gali įgyti tik tokias teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams bei šių asmenų veiklos tikslams⁴⁵. Iš esmės toks juridinių asmenų reglamentavimas atitiko kai kuriose kontinentinės teisės šalyse (Nyderlanduose, Italijoje, Šveicarijoje) esantį reglamentavimą: civilinis ir komercinis kodeksai sujungti į vieną, skiriami viešosios teisės ir privatinės teisės juridiniai asmenys, privatinės teisės juridiniai asmenys skirstomi į pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius, privatinės teisės juridinių asmenų teisinės formos, steigimo, valdymo ir likvidavimo tvarka nustatoma pačiame civiliniame kodekse, ir t.t.

⁴¹ Plačiau: **Mikelėnas V.** Susipažinkime: naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projektas // Justitia. Vilnius, 1996, Nr. 4(4). **Mikelėnas V.** Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikavimas: lietuviškas variantas // Lietuvos teisės tradicijos. – Vilnius: Justitia, 1997. **Sauliūnas D.** Lietuva turi naują Civilinį kodeksą // Justitia. Vilnius, 2000, Nr. 4-5.

⁴² **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 1996 m. spalio 10 d. projektas. Parengė LR Teisingumo ministerija // Valstybės žinios, 1996, Nr. 108. Prieiga per Internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31854&p_query=&p_tr2=>.

⁴³ **Mikelėnas V., Rasimavičius P., Staskonis V.** ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. – Kaunas: Vija, 1998. P. 90.

⁴⁴ **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 1996 m. spalio 10 d. projekto 155 str. 2 dalis // Ten pat

⁴⁵ **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 1996 m. spalio 10 d. projekto 144 str. 1 ir 2 dalys // Ten pat.

Tačiau 2000 m. liepos 18 d. priimtame ir 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse aukščiau minėto juridinių asmenų skirstymo į viešosios teisės ir privatinės teisės juridinius asmenis bei pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius juridinius asmenis nebeliko. Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko supaprastintą variantą. Viešiesiems juridiniams asmenims priskyrė tiek viešosios teisės reguliuojamus juridinius asmenis, tiek privatinės teisės, jei tik jų tikslas yra viešųjų interesų tenkinimas, o privatiesiems priskyrė tuos juridinius asmenis, kurių tikslas yra tenkinti privačius interesus. Taigi, pagal šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.34 str. 2 dalį, „Viešieji juridiniai asmenys yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus“; pagal 2.34 str. 3 dalį, „Privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus“. Nors viešųjų ir privačiųjų interesų sąvokos nebuvo pateikiamos ir 1996 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso projekte, tačiau buvo nustatyta tam tikrų kitų orientyrų. Tuo tarpu, galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.34 str. 3 dalyje nebeliko žodžių junginio „privačių asmenų įsteigti“, o 2.34 str. 2 dalyje atsirado nauja abstrakti sąvoka „kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau“. Pastarąją sąvoką, manytina, buvo siekta kompensuoti sprendimą atsisakyti juridinius asmenis papildomai klasifikuoti į pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius. Lietuvos civilinės teisės doktrinoje pateikiamos interpretacijos bei sąvokos „kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau“ oficialus vertimas į anglų kalbą (angl. „*other non-profit-seeking persons*“)⁴⁶ tai tik patvirtina. Todėl toliau šiame darbe bus nagrinėjama viešųjų ir privačiųjų interesų sąvokų turinys bei jų tarpusavio santykis, „nesiekiančių naudoti sau“ sąvokos, kuri labiausiai atskleidžia per juridinio asmens gauto pelno neskirstymo tarp steigėjų, dalyvių ar valdymo organų narių principą, bei privatiesiems ir viešiesiems juridiniams asmenims taikomo skirtingo teismo aspektai.

1.2.1.1. Privačių ir viešųjų interesų atribojimo problema

LR CK 2.34 straipsnis įtvirtina pagrindinį juridinių asmenų klasifikavimo į viešuosius ir privačiuosius kriterijų – juridinio asmens tikslą: „Viešieji juridiniai asmenys [...] yra juridiniai asmenys, kurių tikslas tenkinti viešuosius interesus [...]“; „Privatieji juridiniai asmenys yra juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti privačius interesus“. Tačiau nei civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai nepateikia viešųjų ir privačių interesų sąvokų apibrėžimo. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje užsienio valstybių, šių sąvokų formavimas bei aiškinimas yra paliktas teismų praktikai, kadangi pateikti universalų apibrėžimą ne tik sudėtinga, bet ir neturi jokios prasmės, nes visada liks pavojus, kad vienas ar kitas atvejis bus pamirštas⁴⁷.

⁴⁶ Civil Code of the Republic of Lithuania. Article 2.34 // [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=245495&p_query=&p_tr2=>>.

⁴⁷ E. Laužikas, V. Mikėlnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. Vadovėlis – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 267.

Be to, industrializacija, modernios technologijos ir kiti veiksniai lemia sparčią visuomenės kaitą, kintanti visuomenė skirtingai dėlioja prioritetus, todėl gali kisti ne tik pati sąvokos samprata, bet ir jos apimtis esant konkrečioms teisiniams santykiams⁴⁸. Pavyzdžiui, LR Konstitucinis Teismas viešąjį interesą apibrėžė kaip ne bet kokią teisėtą asmens ar grupės asmenų interesą, o kaip tokį, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija – visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. Viešasis interesas – tai toks interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas⁴⁹. Panašios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje dėl nuosavybės teisių santykių įgyvendinimo pažymėjęs, jog visuomeniniai poreikiai išplaukia iš daugelio individų siekimo tinkamai ir efektyviai organizuoti ekonominį, kultūrinį, socialinį bendruomenės vystymąsi, sukurti atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę⁵⁰.

Bet yra ir priešingų nuomonių. Viešojo intereso sampratą nagrinėjęs doc. dr. E. Krivkos teigimu, teismai nekuria teisės normų, o gali tik atlikti sąvokos aiškinimą konkrečioje situacijoje, tačiau, kai nėra viešąjį interesą apibūdinančių aiškių ir objektyvių kriterijų arba norminių požymių, viešojo intereso sąvokos neišvengiamas platumas leidžia atsirasti pernelyg neapibrėžtai diskrecijos galimybei, tuomet taikoma konkrečių asmenų individualių vertybių ir kriterijų sistema, kuri priklauso nuo jų socialinės aplinkos, išsilavinimo, teisinės sąmonės ir kitų subjektyvių veiksnių, kas gali nulemti neteisėną viešojo intereso supratimą⁵¹. Šią problemą padidina ir tai, kad viešasis interesas yra daugiau socialinė negu teisinė kategorija, apimanti ekonominius, politinius, socialinius, kultūrinius bei dvasinius visuomenės gyvenimo aspektus. Kaip pastebi prof. J. E. Lane'as, „viešasis interesas“ susideda iš dviejų priešingų dalių, tarp kurių egzistuoja nuolatinė įtampa: „intereso“ sąvokoje slypi individualistinis elementas, nusakantis tai, ko geidžia įvairūs žmonės, tuo tarpu sąvoka „viešasis“ daro nuorodą į kolektyvinę visumą, kita vertus, viešajame sektoriuje neretai egzistuoja vien ordinariniai, savanaudiški interesai bei siauri kolektyviniai interesai, o sukurti mechanizmą, pagal kurį viešojo sektorius atstovai vadovaudamiesi savais interesais įgyvendintų ir viešuosius, yra problematiška⁵².

Prof. A. Vaišvila apskritai skeptiškai vertina interesų skirstymą į viešuosius ir privačiuosius, nes demokratinė visuomenė, kurioje teisė suprantama kaip subjektinių teisių ir pareigų vienovė, įveikia viešųjų (bendrųjų) ir privačių interesų priešpriešą, todėl tik „valdininkų

⁴⁸ **Gečaitė V.** Viešojo intereso samprata civiliniame procese // *Justitia*, 2006, Nr. 2 (60), P. 61.

⁴⁹ **Lietuvos Respublikos Konstitucinio** Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos // *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957.

⁵⁰ **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo CBS teisėjų kolegijos 2000 m. gruodžio 07 d. nutartis c. b. A. *Malcas ir kt. v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kt.*, Nr. 3K-7-1209/2000.

⁵¹ **Krivka E.** Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje // *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 10(100). P. 16.

⁵² **Lane J.E.** *The Public Sector: Concepts, Models and Approaches*, 1995. – Viešasis sektorius: sąvokos, modeliai ir požiūriai. Vertimas iš anglų kalbos. Vilnius: Margi raštai, 2001. P.18-19.

valstybėje“ valstybės interesai nesutampa su piliečių interesais⁵³. Pasak mokslininko, privatus interesas neturėtų būti priešinamas viešajam, nes kiekvienas interesas, jeigu tik jis teisinis, kartu yra ir viešas, o tuo atveju, jei privatus interesas suprantamas kaip savo naudos įgyvendinimas kito asmens sąskaita, tai jis – nusikalstamas ir todėl nėra nei viešas, nei bendras, nes nėra legalus⁵⁴.

Analogiško požiūrio laikėsi ir žymus tarpukario Lietuvos teisininkas prof. P. Leonas, kuris neigė patį viešųjų interesų buvimą, nes anot jo, interesų turi tik atskiri asmenys, kurie yra realios visuomenės dalys, todėl vadinamas viešasis interesas – tai sujungti privatūs interesai⁵⁵. Tačiau doc. dr. E. Krivka teigia priešingai, nurodydamas, jog kiekviena visuomenė yra sudėtinga socialine sistema, nes ji nėra vien tik ją sudarančių individų paprasta aritmetinė suma, todėl visuomenės intereso taip pat negali sudaryti jos narių privačių interesų paprasta suma⁵⁶. Neretai individualūs interesai yra priešingi vieni kitiems, tarpusavyje nesuderinami, nes jais siekiama tenkinti savo turiniu ir apimtimi skirtingus, o kartais net priešingus poreikius. Kaip antai, LR Konstitucinis Teismas yra pripažinęs, kad vienu metu gali egzistuoti net skirtingi viešieji interesai: savivaldybės – teritorinės bendruomenės viešasis interesas negali būti priešpriešinamas visos valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos, kurios dalis yra ir tam tikra teritorinė bendruomenė, viešajam interesui⁵⁷. Šiuo atveju skirtingų grupių viešųjų interesų kolizija buvo išspręsta didesnės grupės – pilietinės Tautos naudai.

Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekte ketinama pateikti tokį viešojo intereso apibrėžimą: „Viešasis interesas – tai egzistuojančios ar sukurtos viešosios vertybės, gėrybės ar paslaugos, kurioms reikia viešosios valdžios ar visuomenės reguliavimo, įsikišimo ar tam tikrų jungtinių pastangų“⁵⁸. Tuo tarpu, civilinės teisės doktrinoje galima rasti įvairių viešųjų interesų sąvokų apibrėžimų: „viešieji interesai reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, taip pat žmonių gerovę, jiems būdingas bendrumas kiekvieno asmens atžvilgiu, įskaitant ir grupinės naudos siekiančių asmenų grupinius interesus“⁵⁹; „viešasis interesas – tai objektyviai egzistuojantys teisės saugomi ir ginami visuomenės ir jos atskirų grupių bendri neindividualizuoti (nepriklausantys konkrečioms asmenims) socialiniai poreikiai, kuriuos nulemia visuotinai reikšmingi stabilumo ir pozityvių

⁵³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vadovėlis. 2-asis papildytas ir pataisytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 2004. P. 347.

⁵⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. - Ten pat. P. 348.

⁵⁵ Leonas P. Teisės enciklopedijos paskaitos. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1931. – Vilnius: Fotografuotas leidimas, 1995. P.157.

⁵⁶ Krivka E. Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje // Ten pat. P. 17.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas Dėl valstybės tarnybos // Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708.

⁵⁸ Papildomo komiteto išvada Dėl Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 15]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320043>.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Vilnius: Justitia, 2002. P.98.

pokyčių visuomenėje (bendrosios gerovės) siekiai⁶⁰. Apibendrinus reikėtų išskirti šiuos viešojo intereso sąvokos požymius: 1) sąvoka yra įvairiapusė; 2) bendriausia reikšme nusako tam tikrus bendrus interesus, kuriuos turi žmonės kaip visuomenės nariai; 3) nėra absoliuti, nes paprastai apsiriboja būtinausių visuomenės ir jos narių poreikių tenkinimu; 4) vienu metu gali egzistuoti skirtingi viešieji interesai ir tuomet reikia ieškoti šių interesų pusiausvyros; 5) gali būti susijusi tiek su vienu individu, tiek su asmenų grupe, tiek su visa visuomene.

Kalbant apie „privačius interesus“, LR civilinio kodekso komentare nurodoma, kad ši sąvoka reiškia „bet kokią materialiąją naudą (pelno dalies, turto prieaugio gavimą), kurią gauna ar siekia gauti tiek juridinio asmens dalyviai, steigėjai, tiek juridinio asmens valdymo organų nariai“⁶¹. Panašus aiškinimas pateikiamas ir kituose civilinės teisės doktrinos šaltiniuose⁶². Tačiau kai kurie mokslininkai iš dalies kritikuoja tokį privačiojo juridinio asmens tikslų aiškinimą. Privačius interesus suvokiant tik kaip dalyvių, steigėjų ir kitų juridinio asmens organų narių interesus gauti pelno dalį ar turto prieaugį iš privataus juridinio asmens veiklos, kitaip tariant, pagrindiniu privataus juridinio asmens tikslu laikant siekį gauti kaip galima didesnę pelną juridinio asmens dalyviams, yra atitrūkstama nuo LR CK bei kitų teisės aktų nuostatų, nurodančių ir kitų subjektų interesus⁶³. Šiuolaikinė juridinių asmenų teisės teorija ir praktika pripažįsta, kad privatus juridinis asmuo užtikrina visų juridinio asmens interesų grupių – dalyvių (akcininkų), valdymo organų, darbuotojų, kreditorių, o taip pat klientų tiekėjų, visuomenės interesus⁶⁴. Todėl neturėtų būti suteikiama pirmenybė vieno subjekto interesams akivaizdžiai paminant kito subjekto interesus, nes tokie interesai turi būti derinami, nesuteikiant prioriteto nei vienam iš jų.

Nesiekiant aptarti visus teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje esančius viešųjų ir privačiųjų interesų atribojimo probleminius aspektus, apibendrinant, reikėtų sutikti su prof. J. E. Lane nuomone, jog daugialypės viešojo intereso ir privataus intereso sąvokos yra neparankios formuoti konceptualų teisinių santykių reguliavimo pagrindą⁶⁵. Teisėkūros juridinė technika taip pat reikalauja, kad teisės normose būtų vartojami vienareikšmiški terminai, kad žodinis tekstas nesiskirtų nuo loginės prasmės, todėl reikėtų vengti dviprasmybių, daugiareikšmių žodžių, o privalumais yra laikytina tikslumas, apibrėžtumas, stereotipiškumas, konkretumas, aiškumas⁶⁶. Dėl aukščiau minėtų priežasčių darytina išvada, kad Lietuvos įstatymų leidėjas viešuosius ir

⁶⁰ **Krivka E.** Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje. – Ten pat. P. 18.

⁶¹ **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P.99.

⁶² **Civilinė teisė.** Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. Vadovėlis. – Ten pat. P. 227.

⁶³ **Greičius R.** Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos: monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 83.

⁶⁴ Šiuolaikinė juridinio asmens teorija juridinį asmenį supranta kaip visų juridinio asmens interesų grupių – akcininkų, direktorių, darbuotojų bei kreditorių - sutarčių visumą (angl. *Nexus of Contracts*), o pati teorija vadinama – *sutartine teorija*. **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Ten pat. P. 27-30; **Civilinė teisė.** Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 180-182; **Greičius R.** Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Ten pat. P. 83-84.

⁶⁵ **Lane J.E.** The Public Sector: Concepts, Models and Approaches. – Ten pat. P.22.

⁶⁶ **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Ten pat. 2004. P. 238.

privačiuosius juridinius asmenis apibrėžęs per jų tikslą tenkinti atitinkamai viešuosius arba privačius interesus, pasirinko daugiareikšmius „viešasis interesas“ bei „privataus interesas“ terminus, kurie neatitinka teisėkūros juridinės technikos reikalavimų. Be to, privačius interesus suprantant tik kaip pelno dalies ar turto prieaugio gavimą, yra atitrūkstama nuo kitų subjektų, turinčių ar galinčių turėti tam tikrą interesų iš privataus juridinio asmens veiklos.

1.2.1.2. Pelno neskirstymo principas kaip ūkinę komercinę veiklą vykdančių privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų atribojimo kriterijus

LR CK 2.34 str. 2 d. nustatoma, kad „Viešieji juridiniai asmenys yra [...] *asmenu, nesiekiančių naudos sau*, įsteigti juridiniai asmenys [...]“. Lietuvoje pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų⁶⁷ grupę, kuri teisinėje literatūroje dar vadinama trečiuoju sektoriumi, sudaro viešosios įstaigos, asociacijos bei labdaros ir paramos fondai. Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, šie juridiniai asmenys 2008 metų pradžioje sudarė 52,34 proc. visų Lietuvoje veikiančių viešųjų juridinių asmenų (žr. šio darbo priedą Nr. 2)⁶⁸. Viešosioms įstaigoms, asociacijoms bei labdaros ir paramos fondams pelno neskirstymo principas taikomas jau nuo 1996 metų, kai buvo priimti juos reglamentuojantys įstatymai. Tačiau minėto principo praktinė reikšmė nebuvo didelė, nes įstatymai viešosioms įstaigoms tiesiogiai nenumatė teisės vykdyti ūkinę komercinę veiklą, o asociacijoms bei labdaros ir paramos fondams griežtai draudė. Kadangi prielaidų pelnui atsirasti iš esmės nebuvo sudaryta, todėl ir pats pelno neskirstymo principas apsiribojo vienu sakiniu, jog gauto pelno negalima skirstyti steigėjams, nariams, dalininkams (savininkams)⁶⁹.

Situacija 2004 metais pasikeitė, nes buvo priimtose viešąsias įstaigas, asociacijas bei labdaros ir paramos fondus reglamentuojančių įstatymų naujos redakcijos, kurios minėtiems viešiesiems juridiniams asmenims tiesiogiai suteikė teisę verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla, kuri yra neatsiejamai susijusi su jų veiklos tikslais ir reikalinga jų tikslams pasiekti⁷⁰. Nors nei LR CK, nei minėti įstatymai ūkinės komercinės veiklos apibrėžimo nepateikia, civilinės teisės doktrinoje nurodomi tokie ūkinę komercinę veiklą charakterizuojantys požymiai: 1) ji pasižymi tęstinumu, nuolatinio pobūdžiu; 2) jai būdingas savarankiškumas, t. y. veikimas savo vardu ir savo rizika; 3) ji pasižymi atlygintinumu, t.y. ja siekiama pelno⁷¹. Taigi,

⁶⁷ **Pastaba:** šiame darbe vartojama sąvoka „*pelno nesiekiantis juridinis asmuo*“ yra nurodoma LR Viešųjų įstaigų įstatyme, LR Asociacijų įstatyme bei LR paramos ir labdaros fondų įstatyme. Tačiau kai kurių mokslininkų darbuose sąvoka „pelno nesiekiantis“ yra kritikuojama, nes suponuoja reikšmę „negalintis turėti pelno“, todėl siūloma vartoti - „ne pelno“. Plačiau: Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 6 str. 1 d. 5 p. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752.

⁶⁸ **Pastaba:** nurodyta priežastis lėmė šio darbo autoriaus pasirinkimą temos ribose kiek plačiau panagrinėti galinčių siekti pelno viešųjų juridinių ir pelno siekiančių privačiųjų juridinių asmenų atribojimo problematiką.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 2 str. 2 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 68-1633; Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 3 str. 2 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 32-786; Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 4 str. 4 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 32-787.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 3 str. 4 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752; Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 11 str. 2 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745; Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 12 str. 2 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-128.

⁷¹ **Civilinė teisė. Bendroji dalis.** Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 228, 229. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 23.

viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims buvo suteiktas teisinis pagrindas siekti pelno.

Leidimas pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims užsiimti ūkine komercine veikla turi privalumų ir trūkumų. Teisinėje literatūroje nurodoma, jog tokia veikla yra gyvybiškai svarbus ne pelno organizacijų pajamų šaltinis, ji dažnai papildo visuomenei naudingą veiklą (pvz., prekyba knygomis, kompaktinėmis plokštelėmis, simboliniais suvenyrais), o tai leidžia teikti įvairesnių ir kokybiškesnių paslaugų. Be to, užtikrinti tokį draudimą yra sunkiau nei sureguliuoti mokestinėmis priemonėmis, kita vertus, pažymima, kad leidimas užsiimti komercine veikla ir taikomos mokestinės lengvatos sukuria nevienodas konkurencines sąlygas diskriminuojant privatų sektorių, taip pat kyla piktnaudžiavimo ne pelno statusu grėsmė siekiant nepagrįstai išvengti mokesčių⁷². Visose Europos Sąjungos šalyse pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims leidžiama bent tam tikra ūkinės komercinės veiklos rūšis ar apimtis, neprarandant mokestinių privilegijų⁷³. Be to, Johno Hopkinso universiteto 2003 metais atliktų tyrimų 35 išsivysčiusiose ir besivystančiose valstybėse duomenimis, 53 proc. nevyriausybinių organizacijų pajamų sudarė komercinės veiklos pajamos, 35 proc. – vyriausybių bei viešojo sektoriaus parama, 12 proc. – privačių asmenų aukos⁷⁴.

Remiantis aukščiau išdėstytu, Lietuvos įstatymų leidėjo žingsnis, pelno nesiekiantiems viešiesiems juridiniams asmenims suteikiantis teisę užsiimti ūkine komercine veikla, vertintinas teigiamai. Tačiau reikia pastebėti, jog šia prasme skirtumo tarp privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų nebelieka. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte šiuo klausimu buvo išsakyta diskutuotina nuomonė, kad „[...] tai savaime nesukeltų problemų, jeigu viešosioms įstaigoms būtų sudarytos vienodos su privačiaisiais juridiniais asmenimis rinkos sąlygos [...], tačiau pagal galiojančio Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 3 straipsnį, pelno nesiekiantys vienetai nemoka pelno mokesčio [...], todėl išlieka teisinis pagrindas, kad viešasis juridinis asmuo ir privatusis juridinis asmuo, užsiimdami analogiška veikla, veiktų skirtingomis rinkos sąlygomis“⁷⁵. Su tokia pozicija sutikti galima tik iš dalies. Paimkime kaip pavyzdį UAB „Švytintys dantys“ ir VšĮ „Vilniaus Universiteto ligoninės Žalgirio klinika“, kurios abi teikia odontologijos paslaugas. Nesant pelno neskirstymo principo, viešosioms įstaigoms taikomą palankesnę mokestinę režimą iš tiesų galima būtų traktuoti kaip privilegiją. Tačiau būtent pelno neskirstymo principas yra skiriamasis bruožas, leidžiantis atriboti analogiška veikla užsiimančius privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis. Šis

⁷² **Jansen Ch.** Survey of the Treatment of Economic Activities of Nonprofit Organizations in Europe. P. 6-8. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/knowledge/library/index.php>>.

⁷³ **Communication from the Commission** on Promoting the Role of Voluntary Organizations and Foundations in Europe, Annex I, I.18. Tekste: **Šimašius R.** Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 52.

⁷⁴ **Moore D.** Laws And Other Mechanisms for Promoting NGO Financial Sustainability. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/Financial_Sustainability.pdf>.

⁷⁵ **Lietuvos Respublikos** viešųjų įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Nr. IXP-1490. 2002-04-02. Pateikė: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. [Žiūrėta 2008 11 03]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163474&p_query=&p_tr2=>>.

viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims taikomas papildomas ribojimas įneša teisės teorijoje pripažintą teisių ir pareigų pusiausvyrą. Todėl, jei pelnas nėra skirstomas, tai palankesnio mokestinio režimo negalima netgi vadinti lengvatomis ar privilegijomis.

LR CK 2.34 str. 2 dalyje įtvirtintos sąvokos „kitų asmenų, nesiekiančių naudos sau“ oficialus vertimas į anglų kalbą pateikiamas kaip „*other non-profit-seeking persons*“⁷⁶, kas verčiant pažodžiui atgal į lietuvių kalbą reikštų „kiti ne pelno siekiantys asmenys“. Paminėtina, jog tiek teisės doktrinoje, tiek kasdienėje praktikoje, neretai painiojamos pelno neskirstymo (angl. – *non-profit-distributing*) ir pelno nesiekimo (angl. – *non-profit-making* arba *non-profit-seeking*) sąvokos. Pelno siekimas rodo tik tikslo gauti pelną buvimą arba nebuvimą, tuo tarpu pelno neskirstymo principas, priešingai, rodo galėjimą arba negalėjimą gautą pelną ir turtą paskirstyti⁷⁷. Civilinės teisės doktrinoje pelno neskirstymo principas apibūdinamas dviem aspektais: 1) neleidžiama skirstyti pelno viešojo juridinio asmens veiklos metu; 2) neleidžiama skirstyti likviduojamo viešojo juridinio asmens turto⁷⁸. Viešojo juridinio asmens veiklos metu, pelno neskirstymo principas apima ne tik tiesioginį, bet ir netiesioginį (paslėptą) pelno skirstymą⁷⁹. Tiesioginis skirstymas suprantamas kaip pelno (t.y. pajamų atėmus sąnaudas) skirstymas viešojo juridinio asmens dalyviams, valdymo organų nariams, darbuotojams ar kitiems susijusiems asmenims. Netiesioginis (paslėptas) skirstymas pasireiškia viešojo juridinio asmens paskolų kitiems asmenims suteikimu, kitų asmenų prievolių prisiėmimu, mokėjimu už daiktus ar paslaugas kitiems asmenims sumų, kurios laikytinos didesnėmis negu įprastas atlygis ir kiti atvejai⁸⁰. Lietuvos įstatymų leidėjui pelno nesiekiantiems viešiesiems juridiniams asmenims tiesiogiai suteikus teisę verstis ūkine komercine veikla, keitėsi ir pelno neskirstymo principo reglamentavimas. Lyginant 2004 m. ir 1996 m. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų, asociacijų bei labdaros ir paramos fondų įstatymų redakcijas, pastebėtinas akivaizdus skirtumas: naujose įstatymų redakcijose pateikiamas detalus apribojimų skirstyti pelną sąrašas, apimantis tiesioginį ir netiesioginį skirstymą, bei iš esmės atitinkantis tarptautinės praktikos standartus, taip pat nustatomas draudimas gauti likviduojamo juridinio asmens turto dalį, viršijančią dalyvio įnašus į turtą⁸¹.

⁷⁶ Civil Code of the Republic of Lithuania. Article 2.34 // [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=245495&p_query=&p_tr2=>>.

⁷⁷ Organizacija gali kuo brangiau pardavinėti savo narių sukurtus dirbinius (siekti pelno), tačiau visą pelną atiduoti labdarai. Tai bus pelno siekiantis, tačiau pelno neskirstantis juridinis asmuo. Kita vertus, juridinis asmuo gali nesiimti jokių veiksmų, kad gautų pelno, tačiau vien bankuose laikomos lėšos atneša tiek palūkanų, jog atsiranda pelnas, kuris išdalijamas juridinio asmens dalyviams. Tokį juridinį asmenį tektų laikyti pelno nesiekiančiu (bent jau gramatine prasme), tačiau tai jau nebebus ne pelno organizacija, nes savo pelną paskirsto. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 44.

⁷⁸ Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – P. 277. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 97.

⁷⁹ Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 104.

⁸⁰ Lester S. M. The International Guide to Nonprofit Law. John Wiley & Sons, Inc, 1997. Tekste: Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 46, 47.

⁸¹ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 3 str. 2 ir 3 d., 14 str., 17 str. 9 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752; Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 16 str. 2 d., 17 str. 4 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745; Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 15 str. 2 d., 16 str. 4 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-128.

Teisinėje literatūroje pelno neskirstymo principo svarba apibūdinama keletu priežasčių: 1) siekiama užtikrinti viešųjų juridinių asmenų narių bei rėmėjų interesus, kad jų parama, nario mokestis ar savanoriška veikla bus panaudota tam, kam ji skirta; 2) siekiama užtikrinti, jog palankesnis mokestinis režimas nebūtų panaudotas netinkamais tikslais⁸². Vis dėlto lieka nepamirėtas esminis viešojo juridinio asmens veiklos elementas – tai naudos gavėjas. Kaip pastebi užsienio šalių mokslininkai, pelno neskirstymo principas turėtų apsaugoti ne tik rėmėjų, aukotojų (angl. *donors*), bet ir naudos gavėjų (angl. *donees; beneficiaries*) interesus nuo pelno nesiekiančių juridinių asmenų valdymo organų (angl. *organization's managers*) savivalės, tačiau praktiškai tokių juridinių asmenų veiklos kontrolės mechanizmas yra sunkiai įgyvendinamas⁸³. Be to, draudimas skirstyti pelną tik nurodo, ko negali pelno nesiekiantis juridinis asmuo daryti su savo turtu, antra vertus, visiškai neužsimena kaip tas turtas turėtų būti tikslingai naudojamas⁸⁴. Minėtos problemos plačiau nagrinėjamos šio darbo antrojoje dalyje.

1.2.1.3. Teisumo turinys ir *ultra vires* doktrina

Juridinis asmuo yra teisės subjektas, tačiau kad taptų teisinių santykių subjektu, konkretus asmuo ar organizacija turi pasižymėti tam tikra teisine charakteristika – teisiniu subjektiškumu, kurį sudaro du struktūriniai elementai: teisnumas ir veiksnumas⁸⁵. Juridinio asmens teisnumas – tai galėjimas turėti subjektines teises ir pareigas, o juridinio asmens veiksnumas – galėjimas savarankiškai, savo veiksmais įgyti teises ir pareigas bei jas įgyvendinti⁸⁶. Juridinio asmens teisnumas atsiranda kartu su veiksnumu įregistravus juridinį asmenį, išskyrus egzistuojančius *per se* (savaiame) ir kitus juridinius asmenis, kurie nėra steigiami ar registruojami⁸⁷. Dėl šios priežasties teisumo terminas apima ir veiksnumą, kurį juridinis asmuo įgyvendina per savo organus, o atskirtai veiksnumo terminas juridinių asmenų atžvilgiu nėra vartojamas⁸⁸.

Juridiniai asmenys steigiami tam tikriems tikslams, todėl skirtingų juridinių asmenų teisnumas gali būti įvairios apimties. Viešuosius interesus tenkinančių juridinių asmenų veiklos

⁸² Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 43, 44.

⁸³ Hansmann H., Kraakman R. The Essential Role of Organizational Law // Ten pat. P. 40, 41.

⁸⁴ Brody E. Agents Without Principals: the Economic Convergence of the Nonprofit and For-Profit Organizational Forms // New York Law School Law Review. Vol. 40, No. 3, 1996. P. 463. [Žiūrėta: 2008-09-25]. Prieiga per Internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=918230>.

⁸⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. – Ten pat. P. 409.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Autorių kolektyvas. Antroji knyga. Asmenys. – Ten pat. P. 169. Prof. A. Vaišvila kritikuoja mėginimą teisnumą bei veiksnumą apibrėžti daugiareikšmiu terminu *galėjimas*. Mokslininkas pažymi, kad šis netikslumas LR CK atsirado pažodžiui verčiant rusiškus bei vokiškus terminus, todėl teisnumą jis siūlo apibrėžti kaip *leidimą įgyti* tam tikras subjektines teises ir pareigas, o veiksnumą – kaip *gebėjimą* vykdyti tam tikras pareigas ir jų pagrindu įgyti tam tikras subjektines teises. Vaišvila A. Teisės teorija. – Ten pat. P. 410-414.

⁸⁷ Juridiniai asmenimis *per se* yra laikomi patys savaiame egzistuojantys juridiniai asmenys, kurie civilinės teisės požiūriu negali būti steigiami ar pasibaigti, pavyzdžiui valstybė, valstybės teritorijos administraciniai vienetai, jų institucijos. Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimą Dėl autorinių teisių apsaugos // Valstybės žinios, 2000, Nr. 56-1669. Pagal LR CK 2.37 ir 2.38 straipsnius, tradicinės religinės bendruomenės ir bendrijos bei profesinės sąjungos civilinį teisinį subjektiškumą įgyja taip pat nepriklausomai nuo jų įregistravimo juridinių asmenų registre.

⁸⁸ Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 23.

tikslai yra nurodomi steigimo dokumentuose, taip pat gali būti nustatyti įstatymuose, reglamentuojančiuose konkrečias juridinių asmenų teises formas, ar teisės aktuose, kuriais remiantis yra įsteigti juridiniai asmenys. Pagal LR CK 2.74 str. 2 dalį, viešieji juridiniai asmenys turi specialųjį teisingumą, t.y. jie gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams. Remiantis LR CK 2.74 str. 1 dalimi, privačiųjų juridinių asmenų teisingumas neribojamas, todėl jie gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminystė. Civilinės teisės doktrinoje tokio turinio teisingumas vadinamas universaliuoju arba bendruoju teisingumu⁸⁹. Teismų praktikoje pripažįstama, kad ūkine komercine veikla užsiimantys juridiniai asmenys verslo santykiuose veikia savo rizika ir privalo būti apdairūs⁹⁰, dėl šios priežasties jie negali ginčyti sudarytų sandorių motyvuodami suklydimu, nes pagal LR CK 1.90 str. 5 dalį, suklydimas negali būti laikomas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo arba dėl aplinkybių, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi ji pati, arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, būtent jai tenka rizika suklysti. Tokia nuostata ūkinę komercinę veiklą vykdančioms viešiesiems juridiniams asmenims iš principo taip pat turėtų būti taikoma, tačiau tuomet iškiltų grėsmė viešosios naudos gavėjų interesams.

Su skirtingu privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų teisingumu yra susiję ir nevienodi reikalavimai steigimo dokumentams. LR CK 2.47 str. 1 dalis išvardija, kokie duomenys turi būti nurodyti kiekvieno juridinio asmens steigimo dokumentuose, kurių 4 punktas reikalauja atskleisti juridinio asmens veiklos tikslus. Šios nuostatos yra suderintos su Europos Sąjungos Antrąja Tarybos direktyva 77/91/EEB⁹¹, todėl privačiųjų juridinių asmenų veiklos tikslai gali būti apibūdinti labai plačiai (pvz., pelno siekimas, prekyba, gamyba ir pan.)⁹². Tačiau viešųjų juridinių asmenų veiklos tikslai vadovaujantis LR CK 2.47 str. 2 dalimi turi būti apibūdinti aiškiai ir išsamiai, nurodant veiklos sritį bei rūšį. Sąvoka „veiklos sritis“ reiškia tam tikrą veiklos šaką (pvz., mokslo, meno, švietimo ir pan.), sąvoka „rūšis“ – žemesnę skirstymo pakopą (pvz., prekyba baldais, nekilnojamuoju turtu, automobilių nuoma ir pan.)⁹³. Šis reikalavimas praktikoje sukelia nemažai nepatogumų, nes viešojo juridinio asmens steigėjai būna priversti įstatuose nurodyti visas galimas ūkinės veiklos sritis bei rūšis, kokios tik gali būti reikalingos viešojo juridinio asmens tikslams pasiekti, tuo tarpu pats viešojo juridinio asmens tikslas lyg ir pranyksta. Plačiau apie šį reikalavimą rašoma antroje šio darbo dalyje.

⁸⁹ Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 201.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis c. b. AB „Lietuvos dujos“ v. AB „Kauno energija“, Nr. 3K-7-378/2005.

⁹¹ Antrosios Tarybos direktyvos 77/91/EEB 2 straipsnio b punktas // Official Journal, 1977, L 26. Autentiškas vertimas: Europos komiteto prie LR Vyriausybės Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=15500&p_query=&p_tr2=2>.

⁹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Autorių kolektyvas. Antroji knyga. Asmenys. – Ten pat. P. 123.

⁹³ Ten pat. P. 123.

Ultra vires doktrinos samprata

Su juridinio asmens teisnumo turiniu tiesiogiai yra susijusi *ultra vires*⁹⁴ doktrina. Plačiuoju požiūriu ji apima du aspektus: 1) visi sandoriai, kurie prieštarauja juridinio asmens steigimo dokumentuose nurodytiems tikslams, negalioja ir juridinio asmens neįpareigoja; 2) negalioja ir tie sandoriai, kuriuos sudarė juridinio asmens valdymo organai, viršydami įstatymuose ar steigimo dokumentuose nustatytą savo kompetenciją. Pirmuoju aspektu *ultra vires* doktrina suprantama Jungtinėje Karalystėje ir kontinentinės teisės valstybėse, išskyrus Vokietiją, kur atstovavimas bendrovei yra paremtas įgaliojimo teorija (angl. *The Mandate Theory*)⁹⁵. Ji grindžiama požiūriu, kad juridinis asmuo veikia per atstovą, kurio galių apimtis, remiantis įprastu santykiu tarp įgaliotojo (angl. *Principal*) ir įgaliotinio (angl. *Agent*), priklauso nuo įgaliotiniui suteikto įgaliojimo (angl. *Power of Attorney*) turinio, todėl šiuo atveju visai nesvarbu, įgaliojimus apribojo įstatymas ar įgaliotojas, o trečiosioms šalims taikoma numanomo žinojimo (angl. *constructive notice*) apie galių apribojimus prezumpcija⁹⁶. Antrasis *ultra vires* aspektas yra vokiškosios juridinio asmens valdymo organų teorijos (vok. *Organtheorie*) rezultatas. Pagal vokiškąją *Organtheorie*, valdymo organas (vok. *Vorstand*) nėra juridinio asmens įgaliotinis civilinės teisės požiūriu, o jo galias pagal įstatymus gali riboti stebėtojų taryba (vok. *Aufsichtsrat*), steigimo dokumentai, dalyvių susirinkimas arba pačio valdymo organo priimti sprendimai, tačiau tokie apribojimai, išskyrus imperatyviai numatytus įstatymuose, negali būti panaudoti prieš sąžiningus trečiuosius asmenis⁹⁷.

Pasak prof. Kento Greenfield'o, *ultra vires* doktrinos ilgaamžiškumą lėmė keletas priežasčių: pirma, doktrina atitiko valstybės interesus, nes ribodama įmonių veiklos sritis, ji ribojo ir jų ekonominę galią bei įtaką visuomeniniame gyvenime, be to, XIX a. vis dar vyravo požiūris, kad įmonės privalo tarnauti visuomenei, nes būtent valstybė joms suteikė teisę užsiimti verslu; antra, doktrina užtikrino dalyvių interesus, nes leido valdymo organus laikyti siauruose steigimo dokumentų rėmuose ir būti tikriems, kad jų investuotas kapitalas yra naudojamas tokiais veiklais, kuriais, pasvėrę visą galimą riziką ir būsimą pelną, jie pritarė steigimo dokumentuose, todėl bet kokia nenumatyta veikla, net ir pelninga įmonei, buvo laikoma pažeidimu; trečia, doktrina užtikrino ir kitų rinkos dalyvių interesus, pavyzdžiui tiekėjų, jog pernelyg rizikingi valdymo organų veiksmai gali sukelti sunkumų vėliau su jais atsiskaityti, taip pat užkirto kelią neprognozuojamiems ir nesąžiningiems konkurentų veiksams, o tai neleido susiformuoti

⁹⁴ *Ultra vires* (lot.) – daugiau negu leidžia jėgos. Žr. Tarptautinių žodžių žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas / Ats. red. A. Kinderys. - Vilnius: Alma littera, 2004. P. 765.

⁹⁵ **Edwards V.** *EC Company Law*. – Oxford, 1999. – Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vertimas iš anglų kalbos. Vertė: A. Paksas. – Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 49.

⁹⁶ **Edwards V.** *EC Company Law*. - Ten pat. P. 48-49.

⁹⁷ **Smaliukas A., Pacenkaitė V.** *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. – Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007. P. 78.

monopolijoms⁹⁸. Tačiau ilginiui *ultra vires* doktrinos reikšmė ėmė mažėti: visų pirma, įmonių tiekėjai bei kreditoriai tapo doktrinos taikymo aukomis, nes neretai įmonės siekdamos išvengti sutartinių prievolių vykdymo kaip gynybinę priemonę pasitelkdavo *ultra vires* doktriną, o teismai formaliai nustatė, jog sudarydami sandorius valdymo organai viršijo savo įgaliojimų ribas, tokius sandorius pripažindavo negaliojančiais, dėl šios priežasties *ultra vires* doktrina įgavo neigiamą atspalvį; antra, JAV kontekste, industrinėms valstijoms atsisakius *ultra vires* doktrinos, kitoms valstijoms laikytis griežtos politikos įmonių riboto teismo atžvilgiu buvo nenaudinga, nes kilo pavojus ne tik nepritraukti naujų investicijų, bet ir prarasti esamas; trečia, valdymo organai privalo vadovautis išimtinai dalyvių interesais, o pelno maksimizavimo principą ėmus laikyti pagrindine verslo taisykle, įmonės kapitalo panaudojimo galimybių ribojimas tapo neefektyvus⁹⁹.

Daugelio valstybių šiuolaikinė įmonių teisė nedaro esminio skirtumo tarp fizinio ir pelno siekiančio juridinio asmens teismo, tačiau kai kuriose valstybėse (JAV, Japonija, Rusija ir kt.) pripažįstama, kad visi juridiniai asmenys turi tik specialų teisumą, nors specialaus teismo pažeidimo pasekmės jau nebėra tokios skaudžios, kaip anksčiau¹⁰⁰. Pavyzdžiui, šiuolaikinė JAV teismų praktika juridinio asmens sudaryto sandorio, nesant kitų sandorio negaliojimo pagrindų, vien dėl *ultra vires* aplinkybės nepripažįsta negaliojančiu¹⁰¹. Lietuvoje *ultra vires* doktrina visa apimtimi taikoma tik viešiesiems juridiniams asmenims. LR CK 1.82 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad viešųjų juridinių asmenų sudaryti sandoriai, prieštaraujantys jų veiklos tikslams, gali būti pripažįstami negaliojančiais, kitaip tariant, toks sandoris galioja, kol nėra nuginčytas teisme. Privačiųjų juridinių asmenų atžvilgiu *ultra vires* doktrinos atsisakyta. Tačiau jos atsisakymas turi ir tam tikrų neigiamų aspektų. Teisininkai pastebi, jog tokiu būdu padidėja valdymo organų reikšmė, nes negalima pripažinti negaliojančiu jokio sandorio, net prieštaraujančio juridinio asmens veiklos tikslams ar tiesiogiai uždrausto steigimo dokumentuose (tai taikoma ir dovanojimo ar kitoms neatlygintinėms sutartims), o sudarius tokį sandorį, išieškoti iš juridinio asmens valdymo organų padarytą žalą gali būti sudėtinga¹⁰². Reikia pastebėti, kad siekiant apsaugoti viešąjį interesą, kai kurios veiklos rūšys, susijusios su padidėjusiu pavojumi žmogaus gyvybei, sveikatai, aplinkai, ginkluotės gamybą bei išsigijimu ir pan., yra licencijuojamos ar nustatomi specialūs reikalavimai verstis viena ar kita veikla, todėl nepriklausomai nuo to, ar juridinis asmuo turi universalųjį ar specialųjį teisumą, nesilaikius

⁹⁸ **Greenfield K.** Ultra Vires Lives! A Stakeholder Analysis of Corporate Illegality (with Notes on How Corporate Law Could Reinforce International Law Norms) // Boston College Law School Research Paper No. 2001-02. April 3, 2001. P. 24-32. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=253770>>.

⁹⁹ **Greenfield K.** Ultra Vires Lives! A Stakeholder Analysis of Corporate Illegality (with Notes on How Corporate Law Could Reinforce International Law Norms) // Ten pat. P. 32-36.

¹⁰⁰ **Abramavičius A., Mikelėnas V.** Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Ten pat. P. 272.

¹⁰¹ Ten pat. P. 273.

¹⁰² **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Autorių kolektyvas. Antroji knyga. Asmenys. – Ten pat. P. 170.

licencijavimo ar kitokių specialių leidimų nustatytos tvarkos, gali pasireikšti *ultra vires* doktrina. Pagal LR CK 2.75 straipsnio 1 dalį, juridinių asmenų teisnumas gali būti apribotas tik įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka. Pavyzdžiui, LR Farmacinės veiklos įstatymo 11 straipsnyje nurodoma, kad farmacine praktika verstis gali tik farmacijos specialistai¹⁰³. Licencijuojamos veiklos rūšys vadovaujantis LR CK 2.78 straipsnio 2 dalimi tai pat nustatomos tik įstatymu.

Apibendrinus galima teigti, kad *ultra vires* doktrinos esmė atitinka specialiojo teisnumo sąvoką. Viešiesiems juridiniams asmenims LR CK nustato specialųjį teisnumą, todėl jų sudarytiems sandoriams gali būti taikoma *ultra vires* doktrina. Lietuvos įstatymų leidėjui privatiesiems juridiniams asmenims nustačius universalųjį (bendrąjį) teisnumą, jų atžvilgiu *ultra vires* doktrinos buvo atsisakyta.

Pirmosios Tarybos direktyvos nuostatos dėl ultra vires doktrinos ir jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse

Buvo minėta, kad *ultra vires* doktrina apima du aspektus. Taigi, būtent derinant įgaliojimo teorijos ir vokiškosios valdymo organų teorijos nuostatas buvo priimtos kompromisinės Pirmosios Tarybos direktyvos 68/151/EEB nuostatos dėl *ultra vires* doktrinos panaikinimo akcinėms ir kitoms ribotos atsakomybės bendrovėms siekiant apsaugoti trečiųjų asmenų teises. *Ultra vires* doktrinos ribojimo taisyklės bei taikymo išimtis reglamentuoja minėtos direktyvos 9 straipsnis:

1. (1) Bendrovės organų įvykdyti veiksmai įpareigoja bendrovę net ir tada, kai tokie veiksmai nėra viena iš bendrovės veiklos sričių, (2) išskyrus atvejus, kai tokie organai atliko veiksmus, viršydami įgaliojimus, kuriuos šiems organams suteikia ar leidžia suteikti įstatymas.

(3) Tačiau valstybės narės gali numatyti, kad bendrovė nėra įpareigota, jei tokie veiksmai nėra viena iš bendrovės veiklos sričių ir jei ji įrodo, kad trečioji šalis tai žinojo arba pagal aplinkybes negalėjo to nežinoti; įstatų atskleidimas nėra pakankamas įrodymas.

2. (4) Bendrovės organų įgaliojimų apribojimų, kuriuos nustato bendrovės įstatai arba kompetentingų organų sprendimas, negali užginčyti trečiosios šalys, netgi jeigu jie buvo skelbti.

3. (5) Jei nacionaliniai įstatymai numato, kad įgaliojimus atstovauti bendrovei, nukrypstant nuo šį klausimą reglamentuojančių teisės aktų, gali suteikti įstatai vienam asmeniui ar keletui kartu veikiančių asmenų, tie įstatymai gali numatyti, kad tokia įstatų nuostata gali būti remiamasi prieš trečiąsias šalis su sąlyga, kad ji susijusi su bendraisiais įgaliojimais atstovauti; klausimas, ar tokia įstatų nuostata gali būti remiamasi prieš trečiąsias šalis, turi būti sprendžiamas vadovaujantis 3 straipsniu¹⁰⁴.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2127.

¹⁰⁴ Pirmosios Tarybos direktyvos 68/151/EEB 9 straipsnis // Official Journal, 1968, Nr. L 65/8. Autentiškas vertimas: Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=15499&p_query=&p_tr2=2>. Pastaba: Pirmosios Tarybos direktyvos 3 straipsnis reglamentuoja bendrovės steigimo dokumentų, jų pakeitimų, bendrovės finansinės atskaitomybės dokumentų ir kitų duomenų pateikimą registro tvarkytojui bei jų tinkamą atskleidimą.

Šio straipsnio 1 dalies nuostata, autoriaus pažymėta indeksu (1), įtvirtinta bendra taisyklę, jog *ultra vires* doktrina netaikoma, net jei sandoris ar kiti teisiniai veiksmai prieštarauja bendrovės tikslams. (2) nuostatoje numatyta bendrosios taisyklės išimtis, kai gali veikti *ultra vires* doktrina, tačiau tik tada, kai bendrovės valdymo organai viršija savo kompetenciją numatytą įstatymo. (3) nuostatoje pateikta bendrosios taisyklės išimtis, kurios perkėlimas į nacionalinę teisę paliekamas valstybių narių diskrecijoje. Tai atvejis, kuomet bus taikoma *ultra vires* doktrina ir bendrovės neįpareigos jos tikslams prieštaraujantis sandoris, jei įrodys, jog tretieji asmenys žinojo arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, negalėjo nežinoti, kad toks sandoris prieštarauja bendrovės tikslams, tačiau bendrovės steigimo dokumentų viešas atskleidimas nėra laikomas pakankamu trečiųjų asmenų nesąžiningumo įrodymu, o faktinį nesąžiningų trečiųjų asmenų elgesio mastą kiekvienai valstybei narei paliekama reglamentuoti savo nuožiūra¹⁰⁵. (4) nuostatoje bendrovės valdymo organų kompetencijos viršijimas yra siejamas jau nebe su bendrovės tikslais, o su steigimo dokumentuose ar kompetentingų organų sprendimuose (pvz., valdybos ar visuotinio dalyvių susirinkimo sprendime) nustatytą apribojimų pažeidimu. Siekiant apsaugoti trečiuosius asmenis bus taikoma bendroji taisyklė (1) ir toks sandoris ar kiti veiksmai įpareigos bendrovę, nebent analogiški apribojimai būtų numatyti ir įstatyme (2), o galimybės remtis nesąžiningų trečiųjų asmenų elgesiu nėra numatyta. Kita vertus, (4) nuostata neatleidžia paties valdymo organo nuo atsakomybės bendrovei už netinkamą savo pareigų vykdymą¹⁰⁶. Pagal (5) nuostatą yra leidžiama taikyti *ultra vires* doktriną neginant trečiųjų asmenų, neatsižvelgiant į jų sąžiningumą, nes visais atvejais, kai yra pažeidžiama tinkamai išviešinta kiekybinio ar atitinkamai – vienasmenio – atstovavimo taisyklė, tokie sandoriai gali būti pripažįstami negaliojančiais¹⁰⁷.

LR CK 1.82 straipsnio 1 dalis¹⁰⁸ ne visai atitinka Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnį¹⁰⁹, nes yra perkeltos (1), (3) ir (4) nuostatos, tokiu būdu sutapatinant dvi taisykles – juridinio asmens sudarytų sandorių prieštaravimą juridinio asmens veiklos tikslams (1), ir sudarytų sandorių viršijant valdymo organų kompetenciją (4). Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnio (3) nuostata leidžia taikyti *ultra vires* doktriną nesąžiningų trečiųjų asmenų atžvilgiu tik tuo atveju, jei sandoris prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams (sritims), tuo tarpu viršijus juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, remtis nesąžiningų trečiųjų asmenų

¹⁰⁵ Smaliukas A., Pacenkaitė V. *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Ten pat. P. 80.

¹⁰⁶ Edwards V. EC Company Law. – Ten pat. P. 53.

¹⁰⁷ Smaliukas A., Pacenkaitė V. *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Ten pat. P. 81.

¹⁰⁸ „Sandoriai, sudaryti privataus juridinio asmens valdymo organų, pažeidžiant privataus juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jų kompetenciją ar prieštaraujantys juridinio asmens tikslams, gali būti pripažinti negaliojančiais tik tais atvejais, kai kita sandorio šalis veikė nesąžiningai, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, kad tas sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams. Juridinio asmens steigimo dokumentų paskelbimo faktas tokiais atvejais nėra pakankamas kitos šalies nesąžiningumo įrodymas, todėl juridinis asmuo turi įrodyti, kad kita sandorio šalis tikrai veikė nesąžiningai (šio kodekso 2.74, 2.83–2.85 straipsniai)“.

¹⁰⁹ Greičius R., Mizaras V., Bublienė D. ir kt. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. – Ten pat. P. 27.

elgesiu neleidžiama. Lietuvos įstatymų leidėjas minėtame LR CK straipsnyje taip pat neįtraukė ir Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnio (2) nuostatoje nurodytos išimties, kai juridinio asmens neįpareigoja sandoriai ir kiti veiksmai, kuriuos juridinio asmens valdymo organai atliko viršydami įstatymuose imperatyviai nustatytą jų kompetenciją.

LR CK 2.83 str. 1 dalis¹¹⁰ kitais žodžiais atkartoja LR CK 1.82 str. 1 dalį, tik nebeįtraukiant juridinio asmens tikslams prieštaraujančių sandorių, o apsiribojant sandoriais, sudarytais viršijant juridinio asmens valdymo organų kompetenciją. Minėta, kad viršijus juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnis nenumato galimybės taikyti *ultra vires* doktriną motyvuojant trečiųjų asmenų nesąžiningumu. Be to, LR CK 1.82 str. 1 dalies taisyklė, nustatanti, kad juridinio asmens steigimo dokumentų paskelbimo faktas nėra pakankamas kitos šalies nesąžiningumo įrodymas, kita formuluote pakartotas atskirame LR CK 2.85 straipsnyje. Pažymėtina, kad Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnyje nustatyta *ultra vires* taikymo išimtis (2), kai juridinio asmens valdymo organai viršija imperatyviai įstatymo nustatytą jų kompetenciją, taip pat liko neįtraukta.

Priešingai nei LR CK 1.82 straipsnis, Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnio (5) nuostata dėl kiekybinio atstovavimo taisyklės įtakos *ultra vires* doktrinai perkelia tik LR CK 2.83 str. 2 dalis¹¹¹, tačiau ji nenurodo, ką konkrečiai reikėtų taikyti veikiant kiekybinio atstovavimo taisyklei. Jei Lietuvos įstatymų leidėjas norėjo pasakyti, kad tokiu atveju galios *ultra vires* doktrina, tą reikėjo suformuluoti konkrečiau.

Pasikartojantis *ultra vires* doktrinos aspektų reglamentavimas skirtingų LR CK knygų atskiruose straipsniuose – kritikuotinas juridinės (teisinės) technikos požiūriu¹¹². Tačiau, kaip pastebi civilinės teisės specialistai, blogiausia yra tai, kad skiriasi tų normų turinys, jų nuostatos tarpusavyje nesuderintos, todėl yra ne tik dviprasmės ir neaiškios, bet ir pažeidžia teisinio apibrėžtumo principą bei suteikia pagrindą atsirasti skirtingiems teisės aiškinimams¹¹³. Kita vertus, Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnio įgyvendinimas plečiamai subjektų atžvilgiu, t.y. *ultra vires* doktrinos taikymą apribojant visiems privatiesiems juridiniams asmenims, yra vertintinas kaip pažangus Lietuvos įstatymų leidėjo žingsnis, atitinkantis subjektų lygiateisiškumo, teisėtų lūkesčių principus bei minėtos direktyvos siekį užtikrinti trečiųjų šalių interesų apsaugą.

¹¹⁰ „Sandoriai, kuriuos sudarė privačiojo juridinio asmens valdymo organai pažeisdami savo kompetenciją, sukelia prievolės juridiniam asmeniui, išskyrus atvejus, kai įrodoma, jog sudarydamas sandorį trečiasis asmuo žinojo, jog sandorį sudarė šios teisės neturintis juridinio asmens valdymo organas, ar dėl aplinkybių susiklostymo negalėjo to nežinoti“.

¹¹¹ „Šio straipsnio 1 dalis netaikoma, jeigu yra nustatytas kiekybinis atstovavimas, t. y. juridinio asmens vardu gali veikti tik keli valdymo organo nariai kartu ar valdymo organo narys ir atstovas kartu, ar valdymo organo narys ir kito organo narys kartu, ar valdymo organo narys ir dalyvis kartu. Kiekybinis atstovavimas turi būti numatytas juridinio asmens steigimo dokumentuose, nurodytas juridinių asmenų registre ir paskelbtas juridinių asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka“.

¹¹² Teisinės technikos požiūriu, teisės aktų kodifikacija kaip ir konsolidacija yra siekiama šalinti normų tarpusavio prieštaravimus, pasikartojimus, trumpinamas nepagrįstai apkrautas tekstas, turinio atžvilgiu artimos normos jungiamos į vieną straipsnį ir t.t.

¹¹³ **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Ten pat. P. 234-241, 356-359.

¹¹³ **Smaliukas A., Pacenkaitė V.** *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Ten pat. P. 85.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką bylose dėl juridinių asmenų teisnumui prieštaraujančių sandorių ir neretai su tuo susijusias imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujančių sandorių kategorijos bylas, galima konstatuoti, jog *ultra vires* doktrina privačiųjų juridinių asmenų atžvilgiu yra ribojama. Pavyzdžiui, civilinėje byloje *BAB „Ekinsta“ v. AB bankas NORD/LB Lietuva*¹¹⁴ ieškovas argumentavo, kad įsipareigojimas laidavimo sutartimi įvykdyti kitų asmenų prievolės prieštaravo bendrovės tikslams ir įstatams, o atsakovas kaip kredito įstaiga elgėsi nesąžiningai, nes privalėjo įsitikinti, ar kitos šalies atstovas turi visus reikiamus įgalinimus. Teismas į tai atsakė:

„[...] pagal įstatus ieškovas turėjo teisę sudaryti visus įstatams ir įstatymams neprieštaraujančius sandorius, o įstatuose nėra numatytas draudimas sudaryti laidavimo ar garantijos sutartis [...], tačiau net ir sutikus su tokia ieškovo pozicija teigti, kad atsakovas veikė nesąžiningai negalima. Tokia išvada daroma todėl, kad pasirašant ginčo sutartį buvo žinoma, kad ja AB „Ekinsta“ užtikrina savo dukterinės įmonės įsipareigojimą [...], taip pat, kad AB „Ekinsta“ direktorius yra ir AB „Ekinsta“ 2/3 akcijų savininkas, kuriam bendrovės įstatai suteikė teisę tokio pobūdžio sandorius sudaryti ir be akcininkų nutarimo“.

Tačiau Lietuvos įstatymų leidėjui LR CK 1.82 ir 2.83 straipsniuose neperkėlus Pirmosios Tarybos direktyvos 9 straipsnio (2) nuostatoje nurodytos *ultra vires* taikymo išimties, kuomet bendrovės valdymo organai viršija savo kompetenciją, tiesiogiai nustatytą įstatyme, kyla tam tikrų neaiškumų dėl teisės taikymo. Teismai priversti šį trūkumą apeiti remdamiesi ne įstatymo numatytos valdymo organų kompetencijos viršijimu, o LR CK 1.80 str. 1 dalimi, nustatančia taisyklę, kad imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja¹¹⁵, arba ginčą išsprendžia taikant vien kitos sandorio šalies nesąžiningumo faktą¹¹⁶. *Ultra vires* taisyklės taikymo Lietuvos teismų praktikoje ypatumai bendrais bruožais pateikiami 2006 m. spalio 31 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinėje byloje *UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“*¹¹⁷:

„Teisėjų kolegija pažymi, kad CK ribojama galimybė ginčyti juridinio asmens sudarytus sandorius remiantis tuo, kad jie prieštarauja juridinio asmens teisnumui, t. y. sudaryti pažeidžiant juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jo valdymo organų kompetenciją ar prieštarauja juridinio asmens tikslams (CK 1.82 straipsnis). Sprendžiant juridinio asmens sudarytų sandorių, ginčijamų šiuo pagrindu, galiojimo klausimą, pirmiausia būtina atsižvelgti į tai, sudarė sandorį viešasis ar privatusis juridinis asmuo (CK 2.34 straipsnis). Privataus juridinio asmens galimybė nuginčyti savo sudarytus sandorius, motyvuojant jų prieštaravimu juridinio asmens teisnumui, įstatymo yra ribojama: sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu šiuo pagrindu tik tuo atveju, jeigu įrodoma, kad kita sandorio šalis buvo nesąžininga, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, jog sandoris pažeidžia to privataus juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, nustatytą jo veiklos dokumentuose, ar prieštarauja to juridinio asmens tikslams (CK 1.82 straipsnio 1 dalis). Nepaneigus kitos sandorio šalies sąžiningumo prezumpcijos, privataus juridinio asmens sudarytas sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu šiuo pagrindu, tačiau pažeistos juridinio asmens teisės gali būti ginamos kitais civilinių teisių gynimo būdais. Tuo tarpu viešojo juridinio asmens sudarytų sandorių, prieštaraujančių to viešojo juridinio asmens teisnumui, pripažinimas negaliojančiais nesiejamas

¹¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 20 d. nutartis c. b. BAB „Ekinsta“ v. AB bankas NORD/LB Lietuva“, Nr. 2A-124/2006.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS 2003 m. vasario 17 d. nutartis c. b. LUAB korporacija „Lietverslas“ v. F. G., Nr. 3K-3-113/2003. Ginčo sandoris buvo pripažintas prieštaraujančiu imperatyvioms įstatymo normoms, nes buvo pažeistas tuo metu galiojusio LR Akcinių bendrovių įstatymo reikalavimas priimant valdybos sprendimus dėl didesnės kaip 1/20 įmonės įstatinio kapitalo vertės ilgalaikio turto dalies perleidimo gauti visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimą.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS 2003 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. AB „Kasyba“ v. AB „Turto bankas“ ir V.K. komercinė firma, Nr. 3K-3-1148/2003. Ginčo sandoris buvo pripažintas negaliojančiu tik todėl, kad kita sandorio šalis žinojo apie kontrahento finansines galimybes ir valdymo organų įgaliojimų apimtį, todėl veikė nesąžiningai.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS 2006 m. spalio 31 d. nutartis c. b. UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“, Nr. 3K-3-567/2006.

su kitos sandorio šalies sąžiningumu – prioritetas suteikiamas viešojo intereso gynimui, todėl sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu net tuo atveju, kai kita sandorio šalis yra sąžininga.

Taigi, sprendžiant dėl CK 1.82 straipsnio pagrindu ginčijamo sandorio negaliojimo, būtina išsiaiškinti kelis dalykus. Pirma, sudarė sandorį viešasis ar privatusis juridinis asmuo. Antra, prieštarauja sudarytas sandoris jį sudariusio juridinio asmens teismumui, t. y. jo steigimo dokumentų nuostatomis dėl juridinio asmens paskirties, tikslų, jo valdymo organų kompetencijos ir pan., ar ne. Trečia, jei sandoris sudarytas privataus juridinio asmens – veikė kita sandorio šalis sąžiningai ar ne, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, kad tas sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams. Ketvirta, konstatavus juridinio asmens interesų pažeidimą, spręsti, konkrečiu atveju yra pagrindas ginti pažeistas šio asmens teises pripažįstant jo sudarytą sandorį negaliojančiu ar paliekant jam teisę apginti pažeistus interesus kitais teisių gynimo būdais (pvz., reiškiant ieškinį dėl nuostolių atlyginimo savo valdymo organams, sudariusiems tokį sandorį (CK 2.87 straipsnio 7 dalis).

1.2.2. Juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius užsienio valstybėse

Italijos civilinio kodekso 1-osios knygos 11 ir 12 straipsniai, viešuosius juridinius asmenis pateikia kaip pagal viešosios teisės norminius aktus veikiančius juridinius asmenis (provincijos, komunos, viešosios institucijos); privatieji juridiniai asmenys (asociacijos, fondai, kitos institucijos) vadovaujasi civiliniu kodeksu ir veiklą pradeda tik gavę Italijos Respublikos Prezidento dekretą; remiantis 13 straipsniu, bendrovės reglamentuojamos atskiroje 5-oje Italijos civilinio kodekso knygoje¹¹⁸. Vokietijos civilinio kodekso 21-88 straipsniai reglamentuoja komercines ir nekomercines asociacijas bei fondus, o 89 straipsnis tik pamini juridinius asmenis veikiančius pagal viešąją teisę, kuriems civilinis kodeksas gali būti taikomas su tam tikromis išimtimis¹¹⁹. Komercinės teisės subjektus reguliuoja Vokietijos prekybos (komercinis) kodeksas. Kanados Kvebeko provincijos civilinio kodekso 298 str. 2 dalis nurodo, kad juridiniai asmenys yra steigiami viešiesiems arba privatesiems interesams; pagal 300 straipsnį, juridinius asmenis, įsteigtus viešiesiems interesams, reglamentuoja specialieji teisės aktai, kuriais jie yra įsteigti, o privatesiems interesams įsteigtus juridinius asmenis reglamentuoja tam tikrą konkrečią teisinę formą nustatantys įstatymai¹²⁰. Japonijos civilinio kodekso 34 straipsnis išskiria juridinius asmenis skirtus viešiesiems interesams (religines bendruomenes, labdaros, mokslo, meno įstaigas ir kt.); 35 straipsnis numato pelno siekiančius juridinius asmenis; remiantis 36 straipsniu, juridinio asmens statusas yra pripažįstamas valstybei ir jos institucijoms¹²¹. Kai kurios Nyderlandų civilinio kodekso II-osios knygos straipsnių formuluotės artimos LR CK straipsniams, pavyzdžiui Nyderlandų 2:1-2:3 straipsniai iš esmės atitinka LR CK 2.34 - 2.37 straipsnius, tačiau priešingai nei LR CK, Nyderlandų civilinis kodeksas juridinių asmenų į viešuosius ir privačiuosius neskirsto.

Siekiant objektyviau atskleisti šiame darbe tiriamą problematiką, toliau bus nagrinėjama Vokietijos (kaip kontinentinės teisės sistemos atstovės), Anglijos (kaip bendrosios teisės sistemos atstovės), Nyderlandų (kaip valstybės turinčios moderniausią Civilinį kodeksą,

¹¹⁸ **The Italian Civil Code and Complementary Legislation.** Book One. Persons And The Family. Translated by Mario Beltramo // Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, N.Y. 1993. P.5.

¹¹⁹ **German Civil Code.** Translation of Books 1, 2 and 3 provided by the Langenscheidt Translation Service. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 02]. Prieiga per Internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf>.

¹²⁰ **Civil Code of Québec.** Les Publications du Québec. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 02]. Prieiga per Internetą: <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html>.

¹²¹ **Basic Japanese Laws.** Faculty of Laws University College London // Oxford: Clarendon Press, 1997. P. 29,30.

kuriuo remiantis buvo rengiamas ir LR Civilinis kodeksas) ir Rusijos (kaip Lietuvos kaimyninės valstybės, kurios teisės doktrinos įtaka yra neginčijama mūsų šalies teisės sistemai) juridinių asmenų reglamentavimo patirtis.

VOKIETIJA

Reglamentavimas. Vokietijoje, kaip ir Prancūzijoje, taikoma kontinentinės teisės tradicijos šalims būdinga dualistinė privatinės teisės sistema. Civilinius teisinius santykius reguliuoja 1896 m. Civilinis kodeksas (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*), komercinius – 1897 m. Prekybos (komercinis) kodeksas (vok. *Handelsgesetzbuch*). Pelno nesiekiančių juridinių asmenų teisinės formas reglamentuoja Vokietijos civilinis kodeksas ir atskiri federaciniai arba federalinių žemių įstatymai, pelno siekiančius juridinius asmenis – Vokietijos prekybos kodeksas ir atskiri federaciniai įstatymai; viešosios teisės juridiniai asmenys taip pat gali turėti tam tikras Vokietijos civiliniame kodekse numatytas teises ir pareigas¹²². Juridiniai asmenys Vokietijos civiliniame kodekse yra skirstomi į fondus (vok. *Stiftungen*) ir asociacijas (vok. *Verain*)¹²³. Fondai yra turtiniais įnašais paremti juridiniai asmenys. Civilinio kodekso pagrindu gali būti steigiami privatieji ir viešieji fondai. Privatieji fondai (vok. *Stiftungen des bürgerlichen Rechts*) yra steigiami aktu, kuriame apibūdinamas steigimo tikslas ir šiam tikslui siekti steigėjo skirtas turtas. Viešųjų fondų (vok. *Stiftungen des öffentlichen Rechts*) veikla išimtinai susijusi su viešaisiais tikslais ir jie yra steigiami specialiu norminiu aktu, patvirtintu kompetentingos viešosios valdžios institucijos. Asociacijos yra naryste paremti juridiniai asmenys, kurie skirstomi į komercines (vok. *Wirtschaftlicher Verain*) ir nekomercines (vok. *Nichtwirtschaftlicher Verain*). Komercinės asociacijos steigiamos federalinės žemės, kurioje yra asociacijos buveinė, kompetentingos institucijos aktu. Tokia steigimo tvarka netaikoma, jei konkrečiu atveju yra įstatymų numatyta teisinė forma (pvz., bendrovė su ribota atsakomybe - vok. *Gesellschaft mit beschränkter Haftung, GmbH*; akcinė bendrovė – *Aktiengesellschaft, AG*). Nekomercinės asociacijos siekia vadinamųjų idealiųjų tikslų: politinių, religinių, mokslo, labdaros, socialinių ir pan.¹²⁴ Šio pobūdžio asociacijos teisingumą įgyja nuo jų įregistravimo asociacijų registre, kurį tvarko kompetentingas teismas.

Pelno nesiekiančių juridinių asmenų vykdoma komercinė ūkinė veikla ir jos rezultatų apmokestinimas. Asociacijos Vokietijoje, kaip aukščiau minėta, skiriamos pagal tai, ar jos tikslas yra nukreiptas užsiimti ūkine komercine veikla. Vokietijos teisinėje literatūroje nėra vieningos pozicijos, ką reiškia „užsiimti ūkine komercine veikla“, tačiau iš esmės viskas priklauso nuo to, ar asociacijos pagrindinis tikslas yra nukreiptas tam, kad tokios veiklos pagrindu būtų

¹²² Elgar Encyclopedia of Comparative Law. Edited by Jan M. Smits. – UK, Cheltenham: Elgar, 2005. P. 273-274.

¹²³ German Civil Code. Translation of Books 1, 2 and 3 provided by the Langenscheidt Translation Service. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 02]. Prieiga per Internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf>.

¹²⁴ Šatas J. Komercinės teisės subjektai. – Vadovėlis. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1998. P. 121.

siekiami ekonominės naudos, kuri atitektų pačiai asociacijai arba kokia nors forma jos nariams¹²⁵. Pelno siekimas yra laikomas charakterizuojančiu požymiu, o naujesnėje literatūroje nurodoma, jog kuriai rūšiai priskirti asociaciją, sprendžiama pagal tai, ar asociacija vykdo verslą ar ne¹²⁶. Viešųjų fondų vykdomos veiklos kontekste viešaisiais tikslais yra laikoma religija, mokslas, tyrimai, švietimas, mokymas, auklėjimas, menas, paminklų priežiūra, rūpinimosi tėvyne reikalai, gamtos išteklių apsauga, sportas, socialiniai reikalai arba kitokie bendrai visuomenės gerovei tarnaujantys tikslai¹²⁷. Tiek civilinės teisės, tiek viešosios teisės fondų vykdoma ūkinė komercinė veikla, kuria siekiama tenkinti viešuosius interesus ir kuria nekonkuruojama su kitomis pelno siekiančiomis organizacijomis, yra neapmokestinama, jei iš šios veiklos gautos pajamos neviršija 30 678 eurų, o fondai, veikiantys išimtinai filantropiškais tikslais, yra atleidžiami nuo dovanojimo bei paveldėjimo mokesčių¹²⁸.

ANGLIJA

Reglamentavimas. Anglijoje ir kitose bendrosios teisės (angl. *common law*) valstybėse, taip pat skandinavų teisės šeimai priklausančiose valstybėse, privatinė teisė yra nekodifikuota, todėl nei civilinė, nei komercinė teisė šiose teisinėse sistemose neišskiriama. Precedentinė teisė (angl. *case law*) Anglijoje iki šiol yra pagrindinis teisės šaltinis, tam tikra apimtimi reguliuojantis ir juridinius asmenis, tačiau teisinių santykių dinamiškumas ir tarptautinis bendradarbiavimas vis didesnę svarbą suteikia Parlamento ir Vyriausybės priimtiems teisės aktams, sudarantiems statutinės teisės dalį (angl. *statute law*)¹²⁹. Tarp svarbesnių juridinius asmenis reglamentuojančių teisės aktų paminėtini: 1980 m. Partnerystės įstatymas (*Partnership Act*), 1985 m. Bendrovių įstatymas (*Companies Act*), 2006 m. Labdaros/paramos įstatymas (*Charities Act*) ir kiti.

Pagal steigėjų (narių) skaičių Anglijoje juridiniai asmenys skirstomi į vienasmenes korporacijas (angl. *Corporation Sole*) kolektyvines korporacijas (angl. *Corporation Agregate*)¹³⁰. Vienasmenių korporacijų kategorijai priskiriama Karūnos institucija (angl. *Crown*), arkivyskupas (angl. *Archbishop*), valstybės patikėtinis (angl. *Public Trustee*) ir kai kurios kitos institucijos. Kolektyvinės korporacijos skirstomos į Karalienės dekretu įsteigtas bendroves (angl. *Chartered Companies*), Parlamento priimto įstatymo pagrindu veikiančias bendroves (angl. *Statutory Companies*) ir registruotas bendroves (angl. *Registered Companies*). Registruotos kompanijos

¹²⁵ Ernst-Pörksen M., Pörksen T. Third Sector Organizations in Germany: Legal Forms and Taxation. P. 24. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 23]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/ChinaConference/Third_Sector_Orgs_Germany.pdf>.

¹²⁶ Advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“. P. 34. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 09 20]. Prieiga per Internetą <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php>>.

¹²⁷ Ten pat. P. 38.

¹²⁸ Ernst-Pörksen M., Pörksen T. Third Sector Organizations in Germany: Legal Forms and Taxation // Ten pat. P. 25-26.

¹²⁹ Elgar Encyclopedia of Comparative Law. Edited by Jan M. Smits. – UK, Cheltenham: Elgar, 2005. P. 243-244.

¹³⁰ Keenan D. Company Law. – England, Harlow: Longman: 2000. P. 3.

skirstomos į viešąsias ribotos atsakomybės bendroves, kurių akcijos gali būti platinamos viešai (angl. *Public Limited Companies, Plc*) ir privačias ribotos atsakomybės bendroves (angl. *Private Limited Companies, Ltd*). Taip pat egzistuoja ir kitos šioje klasifikacijoje nenurodytos juridinių asmenų teisinės formos: pavieniai verslininkai (angl. *Sole Proprietorship*), neinkorporuotos asociacijos (angl. *Unincorporated Associations*), visiškos partnerystės kompanijos (angl. *General Partnership Companies*), ribotos partnerystės kompanijos (angl. *Limited Partnership Companies*), kavazikorporacijos (angl. *Quasicorporations*) ir kt.

Anglijoje, kaip ir kitose bendrosios teisės šalyse, nėra tradicijos griežtai diferencijuoti juridinių asmenų teises formas, o koncentruojamasi į juridinio asmens veiklos tikslą, todėl praktinės reikšmės turi juridinių asmenų skirstymas į pelno siekiančius (angl. *for-profit corporations*) arba verslo (angl. *business companies, business corporations*) ir į pelno nesiekiančius (angl. *non-profit corporations*)¹³¹ arba ne verslo (angl. *non business corporations*). Pelno nesiekiančių juridinių asmenų reglamentavimo pagrindai Anglijoje paprastai nėra atskirti nuo pelno siekiančių, tiesiog nustatoma, kaip juridinis asmuo gali įgyti ne pelno statusą, todėl apie pelno nesiekiančius juridinius asmenis daugiausiai kalbama mokesčių įstatymuose¹³².

Pelno nesiekiančių juridinių asmenų vykdoma komercinė ūkinė veikla ir jos rezultatų apmokestinimas. Anglijos teisėje skiriamos trys pelno nesiekiančių juridinių asmenų rūšys: neregistruotos asociacijos (angl. *Unincorporated Association*), labdaringos bendrovės su ribotu įnašu (angl. *Charitable Company Limited by Guarantee*) ir patikėtasis fondas (angl. *Trust*)¹³³. Kiekviena iš šių juridinių asmenų rūšių gali būti kvalifikuojama ir kaip labdaros/paramos organizacija, todėl nuo šio statuso suteikimo priklauso ir jų ūkinės komercinės veiklos ribos. Pagal Anglijos labdaros/paramos įstatymą, organizacija, įsteigta labdaros/paramos teikimo tikslu, negali skirstyti organizacijos turto savo nariams, nes visos lėšos privalo būti panaudotos viešųjų interesų tenkinimui, o pati organizacija gali užsiimti tik tokia ūkine komercine veikla, kuri skirta jos pagrindiniam tikslui tenkinti¹³⁴. Minėtas įstatymas pateikia pavyzdinį galimos ūkinės komercinės veiklos sąrašą: 1) rinkti mokesčius už labdaringos mokyklos teikiamas švietimo paslaugas; 2) rinkti mokesčius už labdaringos meno galerijos organizuojamas meno darbų parodas; 3) rinkti mokesčius už laikiną apgyvendinimą; 4) rinkti pinigus už bilietus į labdaringo teatro organizuojamus renginius; 5) rinkti pinigus už labdaringos

¹³¹ Atkreiptinas dėmesys, kad teisės doktrinoje anglų kalba yra skiriami du terminai – *non-profit corporations* (ne pelno korporacijos) ir *not-for-profit corporations* (pelno nesiekiančios korporacijos). Pirmuoju atveju pabrėžiamas pelno nesiskirstymo principas (angl. *non-profit-distributing*), antruoju – pelno nesiekimo principas (angl. *non-profit-making*). Plačiau: Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 19, 44. Hansmann H., Kraakman R. The Essential Role of Organizational Law // Ten pat. P. 40. [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <http://papers.ssrn.com/paper.cfm?id=229956> [Aplankyta: 2008 08 23].

¹³² Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 61.

¹³³ Fries R. Charity Law and Regulation in the UK. P. 7. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 09 20]. Prieiga per Internetą: http://www.icnl.org/knowledge/pubs/ChinaConference/Charity_Law_UK.pdf.

¹³⁴ Charities Act 2006 of United Kingdom, 1-3 straipsniai. [Interaktyvus]. [Žiūrėta: 2008 09 20]. Prieiga per Internetą: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/pdf/ukpga_20060050_en.pdf

meno galerijos ar muziejaus parduotus meno kūrinius¹³⁵. Anglijos labdaros/paramos įstatymas draudžia užsiimti veikla, kuri nesusijusi su labdarą/paramą teikiančios organizacijos pagrindiniu tikslu ir vykdoma tik tam, kad padidintų organizacijos gaunamas pajamas. Pavyzdžiui, iš labdaringos organizacijos, užsiimančios apmokestinamąja prekyba, gali būti pareikalautas korporacinis mokestis, tačiau tai negresia, kai nėra pažeidžiamos šios sąlygos: 1) prekiaujama nereguliariai; 2) prekyba nesudaro konkurencijos kitiems prekiautojams; 3) tokią veiklą žmonės remia daugiausiai todėl, kad žino, jog visas pelnas bus skirtas labdarai; 4) pelnas perduodamas labdaros organizacijoms arba kitaip panaudojamas labdarai¹³⁶. Labdarą/paramą teikiančios organizacijos yra atleidžiamos nuo daugelio tiesioginių mokesčių (pvz., už suteikta labdarą ar paramą organizacijos veiklai vykdyti, subsidijas, dotacijas ir pan.), taip pat nuo pajamų mokesčio už veiklą, susijusią su pagrindiniu tikslu, be to kai kurio prekės ir paslaugos (pvz., naujų pastatų statyba vykdant labdarinius tikslus, medicinos ir mokslo įranga medicininiais tyrimams ir gydymui vykdyti, įranga neįgaliesiems asmenims aprūpinti ir kt.) nėra apmokestinamos pridėtinės vertės mokesčiu¹³⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad tiek įgyjant labdaros/paramos statusą, tiek nustatant visuomenei reikšmingas veiklos sritis, kuriose veikiantiems juridiniams asmenims yra taikomos mokestinės lengvatos, esminis vaidmuo tenka Anglijos ir Velso labdaros/paramos komisijai (angl. *Charity Commission of England and Wales*)¹³⁸.

NYDERLANDAI

Reglamentavimas. Kontinentinės teisės šalims būdinga dualistinė privatinės teisės sistema, tačiau Nyderlandai, kaip ir dalis kitų valstybių (pvz., Italija, Šveicarija), yra atsisakiusios privatinės teisės dualistinio skirstymo į civilinę ir komercinę. Dabartinis iš aštuonių knygų susidedantis Nyderlandų civilinis kodeksas (oland. *Burgerlijk Wetboek*), yra 1947 m. prasidėjusios privatinės teisės revizijos ir rekodifikacijos rezultatas, pasibaigęs 2003 m. priėmus IV-ąją knygą¹³⁹. Fizinis ir juridinis asmenis reglamentuoja 1976 m. priimta bei 1992 m. naujai peržiūrėta Nyderlandų civilinio kodekso II-oji knyga. Juridinių asmenų klasifikacijos į privačiuosius ir viešuosius Nyderlandų civilinis kodeksas nepateikia. Tuo tarpu, Nyderlandų teisinėje literatūroje juridiniai asmenys yra skirstomi į privatinės teisės (angl. *Private-law legal entities*) ir viešosios teisės (angl. *Public-law legal entities*), iš esmės remiantis tuo, kad vienos juridinių asmenų teisinės formos yra reglamentuojamos pačiame Nyderlandų civiliniame kodekse, o kitas nustato įstatymai ar specialieji kompetentingų institucijų patvirtinti teisės

¹³⁵ **Charities Act 2006** of United Kingdom, 45-50 straipsniai // Ten pat.

¹³⁶ **Šimašius R.** Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P.51.

¹³⁷ **Advokatų profesinės** bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“ // Ten pat P. 28-29.

¹³⁸ **Charity Commission** for England and Wales. Prieiga per Internetą: <<http://www.charity-commission.gov.uk>>.

¹³⁹ **Elgar Encyclopedia** of Comparative Law. Edited by Jan M. Smits. – UK, Cheltenham: Elgar, 2005. P. 243-244.

aktai¹⁴⁰. Kaip antai, Nyderlandų civilinio kodekso II-osios knygos 1 straipsnio 1 dalis nurodo: „Valstybė, provincijos, municipalitetai, vandenių kontrolės administracija, taip pat visos kitos institucijos, kurioms Konstitucija suteikia valdingus įgaliojimus, yra juridiniai asmenys“; 2 dalis: „Kitos institucijos, kurios įgyvendina joms priskirtus viešuosius tikslus, juridinio asmens teisėmis naudojasi tiek, kiek tai numato įstatymai“.¹⁴¹ Pačiame Nyderlandų civiliniame kodekse detalai reglamentuojamos šios juridinių asmenų teisinės formos: atviro tipo ribotos atsakomybės bendrovė, kurios akcijos gali būti platinamos viešai (oland. *Naamloze Vennootschap, N.V.*; angl. *Public Company Limited by Shares*), uždaro tipo ribotos atsakomybės bendrovė (oland. *Besloten Vennootschap, B.V.*; angl. *Private Company with Limited Liability*), kooperatyvus (oland. *Coöperaties*), savitarpio bendrija su ribotu įnašu (oland. *Onderlinge Waarborgmaatschappijen*, angl. *Mutual Society by Guarantee*), asociacijas (oland. *Vereniging*) ir fondus (oland. *Stichting*). Toks Nyderlandų civilinio kodekso II-osios knygos nustatytas juridinių asmenų reglamentavimas teisės doktrinoje grindžiamas siekiu pabrėžti uždara juridinių asmenų sistemą¹⁴².

Pelno nesiekiančių juridinių asmenų vykdoma komercinė ūkinė veikla ir jos rezultatai apmokestinimas. Nyderlandų civilinėje teisėje išskiriamos dvi pelno nesiekiančių juridinių asmenų rūšys: asociacijos, turinčios notaro patvirtintus įstatus arba tokių įstatų neturinčios, ir fondai¹⁴³. Notaro patvirtintus įstatus turinčios asociacijos privalo būti įregistruotos Nyderlandų prekybos ir pramonės rūmų (oland. *de Kamer van Koophandel en Fabrieken*) tvarkomame Asociacijų registre¹⁴⁴. Notaro patvirtintus įstatus turinčioms asociacijoms taikoma ribota atsakomybė, jos savo vardu gali įgyti registruoto turto, paveldėti pagal testamentą¹⁴⁵. Asociacijos tikslas turi būti konkrečiai apibrėžtas įstatuose ir tai negali būti pelno siekimas. Komercinė ūkinė veikla asociacijos gali užsiimti tiek, kiek tai leidžia jos įstatai, o tokia veikla užsiimančios asociacijos privalo mokėti pelno ir pajamų mokesčius, tačiau atsižvelgiant į apyvartos ir pelno dydį, klientų skaičių, darbo laiką, sąnaudas ir pan., minėti mokesčiai gali būti sumažinami¹⁴⁶. Tuo tarpu fondai yra steigiami tik notaro patvirtintu steigimo aktu ir įstatais, nurodant konkretų fondo naudojimo tikslą, bei įregistruojant Fondų registre, kurį tvarko aukščiau minėti Nyderlandų prekybos ir pramonės rūmai¹⁴⁷. Fondai, kaip ir asociacijos, turi teisę užsiimti komercine ūkine veikla tiek, kiek tai numatyta fondo įstatuose, tačiau fondo turtas negali būti

¹⁴⁰ Peters A.F. Johannes, Vriesendorp D. Reinout. Insolvency Of Public Entities Other Than The State Under Dutch Law. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 02]. Prieiga per Internetą: <<http://www.ejcl.org/64/art64-23.html>>.

¹⁴¹ Nyderlandų civilinio kodekso II knygos 1 straipsnis. [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <<http://www.wetboek-online.nl/wet/BW2.html>>.

¹⁴² Peters A.F. Johannes, Vriesendorp D. Reinout. Insolvency Of Public Entities Other Than The State Under Dutch Law // Ten pat.

¹⁴³ Ploeg T. J., Bert H. A. Report on Public Benefit Organisations in The Netherlands. P. 2. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 14]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/ChinaConference/PBOs_The_Netherlands.pdf>.

¹⁴⁴ Nyderlandų civilinio kodekso II knygos 29 straipsnis // Ten pat.

¹⁴⁵ Nyderlandų civilinio kodekso II knygos 30 straipsnis // Ten pat.

¹⁴⁶ Ploeg T. J., Bert H. A. Report on Public Benefit Organisations in The Netherlands. P. 18. // Ten pat.

¹⁴⁷ Nyderlandų civilinio kodekso II knygos 285, 289 straipsniai // Ten pat.

skirstomas steigėjams, valdymo organams ar kitiems asmenims, išskyrus atvejus, kai toks skirstymas turi visuomeninę paskirtį¹⁴⁸. Fondų, kaip ir asociacijų, ūkinės komercinės veiklos apmokestinimui taikomos tokios pat aukščiau minėtos taisyklės.

RUSIJA

Reglamentavimas. Rusijoje juridinius asmenis reglamentuoja 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojusi Rusijos Federacijos civilinio kodekso (rus. *Гражданский кодекс Российской Федерации, ГК РФ*) I dalis bei atskiras juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojantys federaliniai įstatymai. Pagal Rusijos Federacijos civilinio kodekso I dalies 50 straipsnį, juridiniai asmenys skirstomi į komercines organizacijas (rus. *коммерческие организации*) ir nekomercines organizacijas (rus. *некоммерческие организации*), kurio 1 punktą komercines organizacijas apibrėžia kaip organizacijas, kurių pagrindinis veiklos tikslas yra pelno gavimas, o nekomercines organizacijas – kaip organizacijas, kurių pagrindinis veiklos tikslas nėra pelno gavimas ir kurios neskirsto gauto pelno tarp jų dalyvių¹⁴⁹.

Remiantis Rusijos Federacijos civiliniu kodeksu, prie komercinių organizacijų yra priskiriama: 1) visiškos partnerystės bendrija (rus. *полное товарищество*, angl. *General Partnership*) ir ribotos atsakomybės (komandinė) bendrija (rus. *товарищество на вере (командитное товарищество)*, angl. *Limited (Commandite) Partnership*); 2) ribotos atsakomybės bendrovė (rus. *общество с ограниченной ответственностью, ООО*; angl. *Limited Liability Company*), kuri yra viena populiariausių verslo organizavimo teisinių formų Rusijoje, ir bendrovė su papildoma (dviguba) atsakomybe (rus. *общество с дополнительной ответственностью*, angl. *Double Liability Company*); 3) uždaro tipo akcinė bendrovė (rus. *закрытое акционерное общество*, angl. *Closed Joint-Stock Company*), kuri nuo aukščiau minėtos ribotos atsakomybės bendrovės skiriasi sudėtingesne steigimo, valdymo, atskaitomybės bei reorganizavimo tvarka, ir atviro tipo akcinė bendrovė (rus. *открытое акционерное общество*, angl. *Open Joint-Stock Company*); 4) gamybinis kooperatyvas (rus. *производственный кооператив*, angl. *Production Cooperative*); 5) valstybinės unitarinės įmonės (rus. *государственные унитарные предприятия*, angl. *State-Owned Unitary Enterprises*) ir municipalinės unitarinės įmonės (rus. *муниципальные унитарные предприятия*, angl. *Municipal Unitary Enterprises*).

¹⁴⁸ **Advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“** parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“. P. 57 // Ten pat.

¹⁴⁹ **Rusijos Federacijos** civilinio kodekso I dalies 50 straipsnis. [Interaktyvus]. Priega per Internetą: rusų kalba: <<http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072-006.htm>>; anglų kalba: <<http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionI/Subsection2/Chapter4.html>>.

Prie nekomercinių organizacijų pagal Rusijos Federacijos civilinį kodeksą yra priskiriama: 1) vartotojų kooperatyvas (rus. *потребительский кооператив*, angl. *Consumer Cooperative*); 2) viešosios ir religinės organizacijos (asociacijos) (rus. *общественные и религиозные организации (объединения)*, angl. *Public and Religious Organizations (Associations)*); 3) fondas (rus. *фонд*, angl. *Fund*); 4) įstaiga (rus. *учреждения*; angl. *Institution*); 5) juridinių asmenų junginiai (asociacijos ir sąjungos) (rus. *объединения юридических лиц (ассоциации и союзы)*, angl. *Amalgamations of the Legal Entities (Associations and Unions)*).

Atkreiptinas dėmesys, kad visi juridiniai asmenys turi būti įregistruoti Rusijos Federacijos vieningame valstybiniame juridinių asmenų registre (rus. *единый государственный реестр юридических лиц*, angl. *Unified State Register of Legal Entities*), kadangi tik nuo jų įregistravimo momento juridiniai asmenys laikomi įsteigti¹⁵⁰. Taip pat pažymėtina, kad pati Rusijos Federacija ir jos sudedamieji subjektai (respublikos, kraštai, autonominės sritys ir kt.) nėra laikomi juridiniais asmenis civilinio kodekso prasme, tačiau nurodoma, jog civiliniuose teisiniuose santykiuose su fizinais ir juridiniais asmenimis dalyvauja lygiais pagrindais¹⁵¹.

Pelno nesiekiančių juridinių asmenų vykdoma komercinė ūkinė veikla ir jos rezultatų apmokestinimas. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas užsiimti komercine ūkine veikla tiesiogiai leidžia vartotojų kooperatyvams, viešosioms ir religinėms organizacijoms bei fondams, tačiau reikalaujama, kad fondų, viešųjų ir religinių organizacijų vykdoma komercinė ūkinė veikla būtų reikalinga steigimo dokumentuose nurodytiems tikslams pasiekti ir su tais tikslais susijusi¹⁵². Vartotojų kooperatyvų nariams leidžiama pasidalinti iš tokios veiklos gautas įplaukas (pajamas). Tuo tarpu juridinių asmenų junginiams (asociacijoms ir sąjungos) yra draudžiama užsiimti komercine ūkine veikla, priešingu atveju, jos turi būti reorganizuotos į atitinkamas komercines organizacijas¹⁵³.

Detaliau pelno nesiekiančius juridinius asmenis Rusijoje reglamentuoja 1995 m. gruodžio 8 d. priimto Federalinio įstatymo dėl nekomercinių organizacijų 2003 m. naujoji redakcija¹⁵⁴. Remiantis minėto įstatymo 31 straipsniu, valstybės ir vietos savivaldos institucijos įpareigojamos suformuoti atitinkamas institucijas, atsakingas už nekomercinių organizacijų pilną ar dalinį finansavimą bei skiriant kitokią ekonominę paramą: savo kompetencijos ribose suteikiant įstatymų numatytas mokesčių, mūtų ir kitų rinkliavų lengvatas nekomercinėms organizacijoms, veikiančioms labdaros, švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos apsaugos ir sporto

¹⁵⁰ Rusijos Federacijos civilinio kodekso I dalies 51 straipsnis // Ten pat.

¹⁵¹ Rusijos Federacijos civilinio kodekso I dalies 124 straipsnis // Ten pat.

¹⁵² Rusijos Federacijos civilinio kodekso I dalies 116, 117 ir 118 straipsniai // Ten pat.

¹⁵³ Rusijos Federacijos civilinio kodekso I dalies 121 straipsnis // Ten pat.

¹⁵⁴ Federal Law No. 7-FZ of Russian Federation on Non Profit Organisations (amended 2003). [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4378>>.

srityse, atleidžiant nuo mokesčių už naudojimąsi valstybei ar vietos savivaldai priklausančiu turtu ir kt. Kaip veiklos kontrolės mechanizmas, minėtame įstatyme nekomercinėms organizacijoms yra numatyta pareiga teikti apskaitos ir statistinę informaciją statistikos ir mokesčių institucijoms, bei kitiems įstatymų ar steigimo dokumentuose numatytiems asmenims¹⁵⁵.

1.2.3. Juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius Europos Sąjungos teisėje

Integraciniai procesai yra vienas iš svarbiausių veiksnių, įtakančių valstybių teisėkūrą. Narystė Europos Sąjungoje įpareigoja Lietuvą derinti savo nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise. Užtikrinant laisvą asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimą bei iš jų išplaukiančią įsteigimo teisę, Europos Parlamentas ir Taryba yra priėmę daugybę privatesiems juridiniams asmenims taikytinų teisės aktų. Su juridinių asmenų klasifikavimu į privačiuosius ir viešuosius tiesiogiai yra susiję 1957 m. kovo 25 d. Europos Bendrijos steigimo sutarties (toliau – EB sutartis) 48 straipsnis (ex 58 straipsnis)¹⁵⁶ bei 1968 m. kovo 9 d. Pirmosios Tarybos direktyvos 68/151/EEB 9 straipsnis¹⁵⁷.

EB sutarties 48 straipsnio 2 dalis nurodo, jog „Bendrovės arba firmos“ – tai bendrovės arba firmos, kurios veikia pagal civilinę ar komercinę teisę, įskaitant kooperatyvus ir kitus pagal viešąją ar privatinę teisę veikiančius juridinius asmenis, išskyrus nesiekiančiuosius pelno¹⁵⁸. Kai kurie autoriai nurodo, kad ši teisės norma pateikia dvi juridinių asmenų klasifikacijas – skirstymą į viešuosius ir privačiuosius bei pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius, o pagrindinis jos tikslas yra pabrėžti, kad viešiesiems juridiniams asmenims taip pat yra suteikiama EB sutartyje įtvirtinta steigimosi laisvė¹⁵⁹. Su tokiu teiginiu galima būtų sutikti nebent Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinkto juridinių asmenų reglamentavimo kontekste, kai atskiras privačiųjų juridinių asmenų teisinės formas, jų steigimo, valdymo ir likvidavimo tvarką numato atskiri įstatymai, kurie bendriausia prasme suprantami kaip viešosios teisės dalis. Antai, Italijos civilinio kodekso I knygos 11 straipsnis pateikia tokį apibrėžimą: „Viešieji juridiniai asmenys. Provincijų, komunų

¹⁵⁵ **Federal Law** No. 7-FZ of Russian Federation on Non Profit Organisations. 32 straipsnis. // Ten pat.

¹⁵⁶ **Europos Bendrijos** steigimo sutartis (2004 m. lapkričio 1 d. suvestinės redakcija). Autentiškas vertimas. Europos komiteto prie LR Vyriausybės Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras // Prieiga per Internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224.

¹⁵⁷ **Pirmoji Tarybos** direktyva 68/151/EEB // Official Journal, 1968, Nr. L 65/8. Autentiškas vertimas: Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras. Prieiga per Internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=15499&p_query=&p_tr2=2.

¹⁵⁸ Šiame darbe vadovaujamasi autentišku Europos komiteto prie LR Vyriausybės Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centro Pirmosios Tarybos direktyvos vertimu. Tačiau kai kurie teisės mokslininkai Europos Bendrijos steigimo sutarties 48 straipsnyje vartojamas sąvokas anglų kalba „Companies and firms“ bei minėtoje direktyvoje vartojamą sąvoką „Companies“ į lietuvių kalbą verčia žodžiu „įmonės“, motyvuodami tuo, kad tiesioginis vertinimas neatspindi dviejų skirtingų dalykų: pačios organizacijos ir tos organizacijos teisinės formos, nes bendrovė Lietuvos teisinėje terminologijoje suponuoja organizacijos teisinę formą, o Europos Bendrijos teisė reguliuoja ne tik bendrovių, bet ir kitų įmonių rūšių veiklą. **Vėgėlė I.** Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 22.

¹⁵⁹ **Vėgėlė I.** Įmonėms taikytina teisė ir pirminis steigimasis Europos Bendrijos teisėje. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 26.

bei juridinio asmens statusą turinčių valstybės institucijų teises nustato įstatymai, kurie pripažįstami kaip viešoji teisė¹⁶⁰. Dėl to kyla abejonų, ar EB sutarties 48 straipsnio 2 dalies tikslas yra pabrėžti Europos Sąjungos narių valstybės ir savivaldos institucijų steigimosi laisvę Europos Sąjungos mastu. Šiame darbe nagrinėti Nyderlandų Karalystės mokslininkų darbai, leidžia teigti, jog ir EB sutarties prasme, vienoje valstybėje pelno siekiančius juridinius asmenis reglamentuoja atskiri įstatymai (t.y. bendriausia prasme - viešoji teisė), o kitose valstybėse tokios normos yra inkorporuotos į privatinę teisę, kaip antai Nyderlandų, Italijos monistiniame civiliniame kodekse, arba Vokietijos komerciniame kodekse. Todėl darytina išvada, kad EB sutartis steigimosi teisę suteikia tik pagal viešąją arba pagal privatinę teisę veikiantiems pelno siekiantiems juridiniams asmenims. Šią išvadą patvirtinta EB sutarties 45 straipsnyje numatytas juridinių asmenų steigimosi teisės ribojimas, kur pažymima, jog veiklai, kuri bet kurioje valstybėje narėje yra susijusi, nors ir laikinai, su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, įsisteigimo teisės skyriaus nuostatos netaikomos¹⁶¹. EB sutartis neišvardina kiekvienos valstybės narės teisės subjektų, kuriems yra suteikiama steigimosi teisė, nes Europos Sąjungos valstybėse narėse skiriasi teisės subjektai, jų rūšys ir teisinės formos. Paprastai įsisteigimo laisvės suvaržymų panaikinimui skirtose įmonių teisės direktyvose nurodomos konkrečios valstybėse narėse veikiančių juridinių asmenų teisinės formos, kurių atžvilgiu yra taikomos direktyvos nuostatos¹⁶².

1968 m. kovo 9 d. Pirmoji Tarybos direktyva 68/151/EEB (toliau – Direktyva) yra susijusi su skirtingu juridinių asmenų teismo turiniu. Iki jos priėmimo, išskyrus Vokietiją, visose likusiose pirminėse Europos Bendrijos valstybėse narėse (Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose) bendrovėms buvo pripažįstamas *spécialité statutaire* arba *ultra vires* principas¹⁶³. Direktyvos preambulėje nurodomi siekiami tikslai, pažymint, jog svarbu yra suderinti nacionalinės teisės nuostatas dėl informacijos apie tokias bendroves atskleidimo, prisiimtų įsipareigojimų galiojimo ir tokių bendrovių negaliojimo, ypač siekiant apsaugoti trečiųjų šalių interesus, nes tokių bendrovių veikla dažnai peržengia nacionalinių teritorijų sienas, o vienintelė apsaugos priemonė, kurią jos siūlo trečiosioms šalims, yra turtas¹⁶⁴. Siekiant minėtų tikslų, Direktyvos 9 straipsnis su tam tikromis išimtimis įtvirtina bendrą taisyklę, kad *ultra vires* sandoriai įpareigoja bendrovę. Reikia pastebėti, kad Direktyvos taikymo sritis apsiriboja akcinėmis ir kitomis ribotos atsakomybės bendrovėmis, tačiau ji nedraudžia nuostatas išplėsti *ratione personae*. Toks Direktyvos nuostatų dėl *ultra vires* perkėlimas į nacionalinę teisę

¹⁶⁰ **The Italian Civil Code** and Complementary Legislation. Book One. Persons And The Family. Translated by Mario Beltramo // Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, N.Y. 1993. P.5.

¹⁶¹ **Europos Bendrijos** steigimo sutarties (2004 m. lapkričio 1 d. suvestinės redakcija) 45 straipsnis // Ten pat.

¹⁶² Žr. pvz., 1976 m. gruodžio 13 d. **Antrosios Tarybos** direktyvos 77/91/EEB 1 straipsnio 1 dalis; 1989 m. gruodžio 21 d. **Dvyliktosios Tarybos** direktyvos 89/667/EEB 1 straipsnis.

¹⁶³ **Edwards V.** EC Company Law. – Ten pat. P. 50.

¹⁶⁴ **Pirmosios Tarybos** direktyvos 68/151/EEB preambulės 1, 2 ir 3 pastraipos // Ten pat.

atitiktų Europos Bendrijos sutarties nuostatų dėl įsisteigimo laisvės dvasią¹⁶⁵, tačiau siekiant apsaugoti viešąjį interesą, kai kurie juridiniai asmenys visada turi tik specialųjį teisnumą¹⁶⁶. Taigi, darytina išvada, kad Direktyvos nuostatos, reguliuojančios kai kurių privačiųjų juridinių asmenų teisnumo ribas, yra vienas iš pagrindų nacionalinėje teisėje privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis atskirti.

1.3. KITI ASPEKTAI

Privatinės ir viešosios teisės integracijos reikšmė juridinių asmenų reglamentavimui

Viešajame sektoriuje susiklosto daug turtinių santykių, tačiau, kitaip nei civilinės teisės reguliuojami turtiniai santykiai, tie santykiai formuojasi tarp vienas kitam pavaldžių subjektų. Tai santykiai dėl mokesčių į valstybės ir savivaldybių biudžetus rinkimo, biudžeto lėšų skirstymo ir jų naudojimo, rinkliavos už valstybės ir savivaldybių įstaigų bei institucijų suteiktas paslaugas ir kiti. Aktuali tapo viešųjų finansų ir viešosios nuosavybės panaudojimo racionalumo problema, todėl atsirado poreikis reformuoti viešąjį administravimą taip, kad viešosios nuosavybės tvarkymui būtų taikomi verslo vadybos metodai arba, kitaip tariant, komercializuoti viešąjį ekonomikos sektorių ir efektyvinti viešojo administravimo subjektų veiklą apskritai¹⁶⁷. Todėl darytina išvada, kad siekiant optimalaus valstybės turto naudojimo, civilinei teisei būdingus teisinio reguliavimo instrumentus (sutartį, nuostolių atlyginimą, netesybas ir kt.) yra būtina taikyti ir viešosios teisės reglamentuojamiems santykiams. Norint minėtus civilinės teisės instrumentus taikyti viešosios teisės subjektams, reikalinga tokius subjektus pripažinti civilinės teisės subjektais.

Kita vertus, pastebimas ir viešosios teisės skverbimasis į privatinę. Detaliai išplėtotą įstatymų bazę, reguliuojanti juridinių asmenų veiklą, mažina steigiamųjų dokumentų (įstatų) reikšmę, nes didžiąją dalį juridinių asmenų veiklos reguliuoja imperatyvaus pobūdžio įstatymų ir poįstatyminių aktų normos¹⁶⁸. Visuotinai pripažinta, kad bendrovių teisė yra privatinės teisės šaka¹⁶⁹, tačiau pastaruoju metu mokslinėje literatūroje vyksta aktyvi diskusija apie tai, ar bendrovė yra privatinės ar viešosios teisės subjektas. Bendrovių teisės reguliacinių normų

¹⁶⁵ Smaliukas A., Pacenkaitė V. *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. – Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007. P. 81.

¹⁶⁶ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999. P. 272.

¹⁶⁷ *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. Vadovėlis. Ten pat. P. 23.

¹⁶⁸ LR CK 2.47 straipsnyje nurodoma, kokie duomenys privalo būti tiek privačių, tiek viešųjų juridinių asmenų steigimo dokumentuose. Pagal LR Juridinių asmenų registro nuostatų 35 punktą, juridinių asmenų steigimo dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams minėtų nuostatų nustatytais atvejais tikrina notaras, Teisingumo ministerija ar Registro tvarkytojas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ (su visais vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2008, Nr.82-3245.

¹⁶⁹ *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. Vadovėlis. Ten pat. P. 86,87.

pasikeitimai, ginantys kreditorius, darbuotojus, vartotojus, verčia autorius pripažinti bendrovės socialinę atsakomybę, o į bendrovių teisę žiūrėti ne į kaip privatinę, o kaip į viešąją¹⁷⁰.

Reziumuojant, paminėtina prof. Alfonso Vaišvilos nuomonė, kad demokratinėje visuomenėje viešoji ir privatinė teisės rūšys susivienija, privatinės teisės principai virsta visos, taip pat viešosios, teisės principais ir tokiu būdu privatinė teisė tarsi absorbuoja viešąją, todėl griežtai skirstyti teisę į viešąją ir privatinę nebelieka prasmės¹⁷¹. Matyt, šių idėjų vedinas Lietuvos įstatymų leidėjas ir pasirinko novatorišką viešųjų ir privačių juridinių asmenų reglamentavimą, papildomai neišskiriant pelno siekiančių ir pelno nesiekiančių bei suvienodinant viešosios teisės ir privatinės teisės reguliuojamus juridinius asmenis.

Fikcijos ir realybės teorijų įtaka juridinių asmenų klasifikavimui į privačiuosius ir viešuosius

Juridinio asmens institutą formavo daugybė įvairių juridinio asmens teorijų, tačiau didžiausią įtaką darė viena kitai priešingos fikcijos ir realybės doktrinos¹⁷². Fikcijos teorijos požiūriu juridinis asmuo yra tiesiog dirbtinis valstybės valios kūrinys, o ne tikrasis teisės subjektas, todėl valstybės prerogatyva yra savavališkai suteikti ir atimti jam teises ir pareigas, kurios konkrečiu istoriniu laikotarpiu valstybės požiūriu yra būtinos¹⁷³. F. K. Savinji ir kiti fikcijos teorijos šalininkai juridinio asmens kūrimo procese į pirmą planą iškelia valstybę, todėl šiai teorijai yra būdingi tokie elementai kaip potvarkinė juridinių asmenų steigimo tvarka, visuomenės interesų prioritetas privačių interesų atžvilgiu, specialusis teisnumas, ir kt. Potvarkinę juridinių asmenų steigimo tvarką numato LR CK 2.35 straipsnio 2 dalis¹⁷⁴, 2.63 straipsnio 2 dalis¹⁷⁵, reglamentuojančios viešųjų juridinių asmenų steigimą įstatymo ar kito teisės akto pagrindu. LR CK 2.34 straipsnio 2 dalis nurodo, kad viešųjų juridinių asmenų tikslas -

¹⁷⁰ Kiršienė J. Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje. – Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 161-162.

¹⁷¹ Teisės skirstymas į viešąją ir privatinę turėjo esminės reikšmės tik esant klasiinei valstybei ir totalitariniam režimui (iš čia šis skirstymas ir atėjo), nes remiamasi skirtingais principais: privatinė teisė – sutartimi, o viešoji – jėga ir iš jos persvaros atsirandančiomis privilegijomis-prievolėmis. Pagrįstas gali būti tik teisės skirstymas į materialiąją ir procesinę. Vaišvila A. Teisės teorija. – Ten pat. P. 348-349.

¹⁷² Šiame darbe naudojami apibendrinti juridinio asmens doktrinų pavadinimai. Lietuviškoje civilinės teisės literatūroje skiriasi šių doktrinų pavadinimų vertimai iš užsienio kalbų, taip pat ne visur vienodai išskiriamos ir pačios teorijos. Prof. V. Mikelėnas detaliau aprašo fikcijos, koncesijos ir organinę (realistinę) teorijas (Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Ten pat. P. 253-255). Doc.dr. J. Kiršienė nurodo tris pagrindines doktrinas: fikcijos, realinę (organinę) ir agregato (Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 176-179). Dr. R. Greičius juridinio asmens teorijas suskirsto į tris grupes: kilmės teorijos (koncesijos, sutarties, savaiminio susikūrimo), statuso teorijos (fikcijos, realistinė, individualistinė, simbolinė, metodologinio individualizmo) ir tikslų teorijos (ekonominė, pelno maksimizavimo, interesų) (Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Ten pat. P. 77-87). Prof. R. Stanislovaitis plačiau aptaria dvi teorijas: F. K. Savinji funkcijos (fikcijos) ir O. Girkės realumo (organinė) // Stanislovaitis R. Komercinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 37-39.

¹⁷³ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Ten pat. P. 19.

¹⁷⁴ LR CK 2.35 straipsnio 2 dalis nurodo, kad „Valstybės ir savivaldybių institucijos, kurių buvimą numato Lietuvos Respublikos Konstitucija, yra juridiniai asmenys įstatymų nustatytais atvejais“. LR Vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „Savivaldybė – valstybės teritorijos administracinis vienetas, turintis juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldybės tarybą“ // Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049.

¹⁷⁵ LR CK 2.63 straipsnio 2 dalis nurodo, kad „Įstatymas ar įstatymų numatytais atvejais kitas teisės aktas, kuriuo yra įsteigtas viešasis juridinis asmuo, gali nustatyti kad juridinis asmuo laikomas įsteigtu nuo teisės akto dėl jo įsteigimo įsigaliojimo [...]“. Pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1407 “Dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ // Ten pat.

tenkinti viešuosius interesus, o LR CK 2.74 straipsnio 2 dalis viešiesiems juridiniams asmenims įtvirtina specialųjį teisnumą.

Realybės teorija esminį dėmesį skiria juridinio asmens teisiniam subjektiškumui, jo valios atskirumui nuo dalyvių valios, reprezentuojamam juridinio asmens valdymo organų, tačiau tuo pat metu siekiant ir visų dalyvaujančių juridinio asmens veikloje (tiek viduje, tiek išorėje) interesų pusiausvyros¹⁷⁶. Ši doktrina, priešingai nei fikcijos teorija, akcentuodama juridinio asmens valios savarankiškumą, siekia pabrėžti juridinio asmens nepriklausomumą tiek nuo valstybės, tiek nuo dalyvių. Realybės teorijos pradininko vokiečių teisininko O.Girkės teiginį, kad „valstybė turėtų pripažinti juridinio asmens realumą ir suteikti jam tokias pačias teises kaip ir žmogui“¹⁷⁷, labiausiai atspindi LR CK 2.74 straipsnio 1 dalis, pažyminti, jog „Privatieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminystė“. Skirtingai nei kai kuriems viešiesiems juridiniams asmenims, privatiesiems juridiniams asmenims LR CK bei kiti įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai nustato pareikštinę-normatyvinę steigimo tvarką, kuomet notaras patikrina juridinių asmenų registruoti teikiamų duomenų tikrumą, steigimo dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams ir patvirtina faktą, kad juridinį asmenį registruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandoryje nustatytos prievolės yra įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės¹⁷⁸. LR CK 1.82 straipsnio 1 dalis, 2.83 straipsnio 1 dalis, nustatančios bendrą taisyklę, jog *ultra vires* doktrina privačiųjų juridinių asmenų atžvilgiu negalioja, taip pat yra nuosekliai išsirutuliojusi realybės teorijos pasekmė¹⁷⁹.

Lietuvos civilinės teisės mokslininkai pastebi, kad LR CK 2.33 straipsnio 1 dalyje pateiktas juridinio asmens apibrėžimas bei LR CK 2.81 straipsnio 1 dalis suponuoja išvadą, kad juridinis asmuo yra ne dirbtinis, o atskiras, realus subjektas, veikiantis per savo organus¹⁸⁰. Tačiau atlikta juridinius asmenis reglamentuojančių LR teisės aktų analizė leidžia teigti, jog LR CK yra susipynusios abiejų aukščiau minėtų teorijų idėjos, nes viešųjų juridinių asmenų samprata ir jiems taikomi reikalavimai labiau atitinka fikcijos teorijos teiginius, o privatieji juridiniai asmenys – realybės. Todėl galima sutikti su JAV Mičigano universiteto profesoriaus Reuven S. Avi-Yonah nuomone, kad juridinio asmens raidą nuo romėnų teisės iki šių dienų lydėjo tos pačios trys pagrindinės juridinio asmens teorijos: agregato, fikcijos ir realybės, tačiau kiekvieną kartą vyraujančią poziciją užimdavo realybės teorija¹⁸¹.

¹⁷⁶ **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai // Ten pat. P. 20.

¹⁷⁷ **Foster N. H. D.** Company Law Theory – England & France. American Journal of Comparative Law, 2000. P. 584. Tekste: **Civilinė teisė.** Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 178.

¹⁷⁸ **LR CK 2.59-2.73** straipsniai; **LR Juridinių asmenų** registro nuostatų 36 punktą // Ten pat.; **LR Notariato įstatymo** 26 straipsnio 1 dalies 15 punktą // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

¹⁷⁹ **Avi-Yonah S. R.** The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Hystorical Perspective on Corporate Social Responsibility // Ten pat. P. 803.

¹⁸⁰ **Civilinė teisė.** Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 178.

¹⁸¹ Plačiau apie juridinio asmens korporacinės formos cikliškus pasikeitimus agregato, fikcijos ir realybės teorijų kontekste nuo klasikinio Romos laikotarpio iki XXI amžiaus: **Avi-Yonah S. R.** The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Hystorical Perspective on Corporate Social Responsibility // Ten pat.

2. JURIDINIŲ ASMENŲ KLASIFIKAVIMO Į PRIVAČIUOSIUS IR VIEŠUOSIUS TAIKYMO PROBLEMOS

2.1. KAI KURIE TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

2.1.1. Viešųjų ir privačiųjų juridinių asmenų teisinių formų perteklius

Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 patvirtintų Juridinių asmenų registro nuostatų 11 ir 12 punktais, šiuo metu Lietuvoje registruojami 26 teisinių formų juridiniai asmenys (žr. 1 lentelė)¹⁸². Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2008 metų pradžioje Lietuvoje veikė 32 teisinių formų juridiniai asmenys¹⁸³. Palyginimui, Nyderlandų civilinis kodeksas, nepriklausomai nuo steigiamo juridinio asmens tikslų (viešųjų ar privačiųjų interesų tenkinimo), privatinės teisės reguliavimo sričiai priskiria 6 juridinių asmenų teisinės formas¹⁸⁴.

JURIDINIŲ ASMENŲ TEISINĖS FORMOS LIETUVOJE	
Privatieji juridiniai asmenys	Viešieji juridiniai asmenys
<ol style="list-style-type: none"> 1. Akcinės bendrovės; 2. uždarnosios akcinės bendrovės; 3. žemės ūkio bendrovės; 4. kooperatinės bendrovės (kooperatyvai); 5. tikrosios ūkinės bendrijos; 6. komanditinės ūkinės bendrijos; 7. individualios įmonės; 8. kredito unijos ir kitos kredito įstaigos; 9. Europos ekonominių interesų grupės; 10. advokatų profesinės bendrijos; 11. Europos bendrovės; 12. Europos kooperatinės bendrovės. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Valstybės įmonės; 2. savivaldybių įmonės; 3. valstybės biudžetinės įstaigos; 4. savivaldybių biudžetinės įstaigos; 5. viešosios įstaigos; 6. asociacijos; 7. labdaros ir paramos fondai; 8. gyvenamųjų namų statybos bendrijos; 9. bendrijos (daugiabučių namų savininkų, individualių gyvenamųjų namų savininkų, garažų savininkų, poilsio namų savininkų, kūrybinių dirbtuvių savininkų ir kitų negamybinių pastatų patalpų savininkų); 10. sodininkų bendrijos; 11. politinės partijos; 12. tradicinės Lietuvos religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, jų tos pačios religijos tikslams įgyvendinti įsteigti juridiniai asmenys, kitos religinės bendruomenės, bendrijos ir centrai, jų tos pačios religijos tikslams įgyvendinti įsteigti juridiniai asmenys; 13. profesinės sąjungos ir jų susivienijimai; 14. nuolatinės arbitražo institucijos.
JURIDINIŲ ASMENŲ TEISINĖS FORMOS NYDERLANDUOSE	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Atviro tipo akcinės bendrovės; 2. uždaro tipo akcinės bendrovės; 3. savitarpio bendrijos; 4. kooperatyvai; 5. asociacijos; 6. fondai. 	

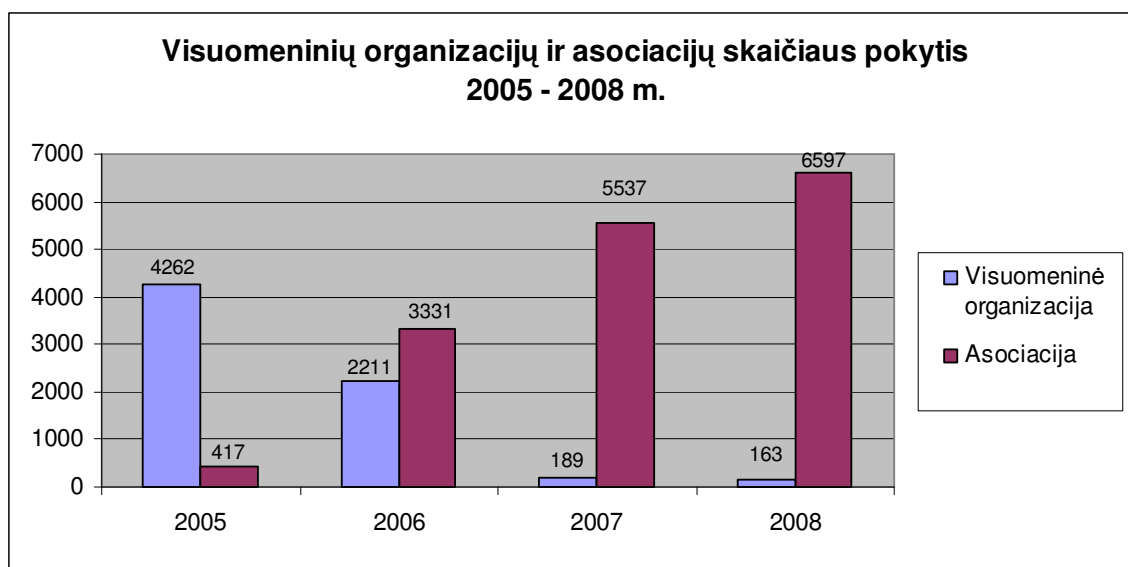
1 lentelė. Privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų teisinės formos Lietuvoje ir Nyderlanduose.

¹⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ (su visais vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2008, Nr.82-3245.

¹⁸³ Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per Internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.

¹⁸⁴ Plačiau apie juridinių asmenų reglamentavimą Nyderlanduose rašoma šio darbo 1.2.2. poskyryje.

Lietuvos įstatymų leidyboje vienas tinkamiausių pavyzdžių, kad atskirų juridinių asmenų teisinių formų išskyrimas yra perteklinis ir šis reglamentavimas pataisytas, kai buvo įvykdyta dviejų teisinių formų konsolidacija, t.y. sujungtos asociacijų ir visuomeninių organizacijų teisinės formos¹⁸⁵. Sistemiskai ir racionaliai parengtame LR Asociacijų įstatyme, sumažėjo teisinių kolizijų, asociacijų teisinės formos požymiai tapo ryškesni ir lengviau pritaikomi visuomeniniams santykiams. Šio įstatymo rengimo darbo grupėje buvo diskutuojama ir dėl įvairių rūmų (prekybos, pramonės ir amatų), kurių teisinė forma yra artima asociacijai, veiklos reglamentavimo atskiruose įstatymuose. Darbo grupės nuomone, tikslinga būtų įstatymus, kurie reglamentuoja tokių rūmų veiklą, peržiūrėti ir juose aiškiai nustatyti juridinių asmenų teisinę formą bei apsvarstyti klausimą dėl atskiro įstatymo reikalingumo ir galimybės perkelti atitinkamas šių įstatymų nuostatas į atitinkamą visuomenės gyvenimo sritį reglamentuojančius įstatymus¹⁸⁶.

Į paveikslas. Veikiančių visuomeninių organizacijų ir asociacijų skaičiaus pokytis Lietuvoje 2005 – 2008 m. Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

Specifinę padėtį vis dar užima įvairios bendrijos – daugiabučių namų savininkų, sodininkų, gyvenamųjų namų statybos ir kt. Lyginant LR Daugiabučių namų savininkų bendrijų¹⁸⁷ ir LR Sodininkų bendrijų¹⁸⁸ įstatymus galima išskirti esminius panašumus tokių juridinių asmenų steigime, valdyme, jų teisių ir pareigų turinyje. Tuo tarpu daugelis LR Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo nuostatų yra nebegaliojančios, nes panaikintos kaip prieštaraujančios LR Konstitucijai ar kitiems aukštesnės galios įstatymams, be to, ir pats

¹⁸⁵ Plačiau apie visuomeninių organizacijų ir asociacijų teisinių formų sujungimo motyvus: Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo projekto 2003 m. rugsėjo 11 d. aiškinamasis raštas Nr. IXP-1757(2) // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217567&p_query=&p_tr2=> [Žiūrėta 2008-11-03].

¹⁸⁶ Ten pat. Šio darbo autoriaus nuomone, taip pat būtų tikslinga apsvarstyti ir asociacijai giminingos šaulių sąjungų teisinės formos atskiro reglamentavimo būtinumą. Nors tai atspindi istoriškai susiklosčiusias tradicijas bei vertybes, tačiau galiojančio LR Asociacijų įstatymo 2 str. 2 d. leidžia asociacijos teisinės formos juridiniams asmenims savo pavadinime naudoti žodį „sąjunga“.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-758.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos sodininkų bendrijų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-40.

įstatymo pavadinimas yra klaidinantis, nes jis taip pat taikomas individualių gyvenamųjų namų ir dalimis (patalpomis) privatizuotų garažų, poilsio namų, kūrybinių dirbtuvių ir kitų negamybinių pastatų patalpų savininkų bendrijoms¹⁸⁹. Dėl šių priežasčių manytina, kad atskirų bendrijas reglamentuojančių įstatymų konsolidavimas į vienos teisinės formos – bendrijų, padėtų išvengti įstatymų gausos ir įvesti teisinį aiškumą reglamentuojant šias bendrijas.

Diskutuotinas žemės ūkio bendrovių teisinės formos išskyrimas, kurios pagrindu veikiančių bendrovių skaičius Lietuvoje pastebimai mažėja (žr. šio darbo priedą Nr. 1). Šio tyrimo metu nagrinėtų užsienio valstybių civilinė teisė tokios formos neišskiria, o Lietuvos teisės doktrinoje žemės ūkio bendrovės apibūdinamos kaip kooperatinių bendrovių porūšiu¹⁹⁰. Tuo tarpu pati kooperatinė bendrovė turi panašumų į ūkines bendrijas (valdymo, narių teisių atžvilgiu) ir uždarąsias akcines bendroves (steigimo, ribotos atsakomybės atžvilgiu). Todėl apsvarsčius ir įvertinus visus žemės ūkio bendrovių panašumus ir skirtumus su kitomis teisinėmis formomis, siūlytina ją prijungti prie artimiausios, išlaikant jų vykdomai veiklai taikomas mokesťines lengvatas atitinkamuose mokesčių įstatymuose.

Reikia pastebėti, kad Lietuvos juridinių asmenų sistemoje aiškios vietos neturi šeimynų teisinė forma, kuri nėra priskirta nei prie viešųjų, nei prie privačiųjų juridinių asmenų. Šeimynų steigimą reglamentuoja LR CK 3.260 straipsnis ir jį detalizuojantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Dėl Šeimynų nuostatų patvirtinimo¹⁹¹. Minėtu nutarimu patvirtintų Šeimynos nuostatų 1 punkte nurodoma, kad „Šeimynos yra juridiniai asmenys“, tačiau detalesnė nuostatų analizė verčia abejoti ar šeimyna atitinka LR CK 2.33 straipsnio 1 dalyje ir teisės doktrinoje nurodomus būtinus juridinio asmens požymius: organizacinį vieningumą, civilinį veiksnumą ir teismumą, civilinį procesinį teismumą ir veiksnumą¹⁹². Vaiko teisių apsauga bei globa (rūpyba) neabejotinai atitinka viešuosius interesus, tačiau neišbaigtas šeimynų teismo ir valdymo reglamentavimas neleidžia šios vaiko globos (rūpybos) formos išskirti iš kitų žmonių susivienijimų, priskiriant ją prie viešųjų ar privačiųjų juridinių asmenų. Atsižvelgus į šias pastabas, rekomenduotina pataisyti šeimynas reglamentuojančius teisės aktus pagal LR CK antrosios knygos II dalies reikalavimus arba šios juridinio asmens teisinės formos atsisakyti.

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 34 str. // Ten pat. Pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 126 patvirtintoje Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo naujos redakcijos koncepcijoje (Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-604), siūloma praplėsti įstatymo taikymo sritį, įtraukiant gyvenamųjų namų statybos bendrijas, kurios reglamentuojamos LR Vyriausybės 1993 m. balandžio 23 d. nutarimu Nr. 280 „Dėl Gyvenamojo namo statybos bendrijos ir Gyvenamojo namo eksploatavimo bendrijos pavyzdinių įstatų patvirtinimo“, pakeičiant įstatymo pavadinimą į Lietuvos Respublikos bendrijų įstatymą. Nors dėl įvairių interesų grupių pasiūlymų ir jų derinimo įstatymo priėmimas gerokai užtruko, šis įstatymų leidėjo ketinimas, juridinių asmenų teisių formų bei jas reglamentuojančių teisės aktų pertekliaus kontekste, vertintinas teigiamai.

¹⁹⁰ Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 271.

¹⁹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 3 d. nutarimas Nr. 1037 „Dėl Šeimynų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 70-2888.

¹⁹² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 93-96; Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas // Ten pat. P. 172-174.

Kita vertus, taip pat pastebėtina, jog LR CK antrosios knygos II dalis reglamentuoja tik bendrąsias juridinių asmenų ir jų veiklos nuostatas. Didžioji dalis šias nuostatas detalizuojančių įstatymų nuo 2000 m. iki 2006 m. buvo arba pakeisti išdėstant juos nauja redakcija, ar bent panaikinus esminius prieštaravimus LR CK. Tačiau būtent dinamiška juridinius asmenis reglamentuojančių teisės aktų kaita įnešdavo daugiau neaiškumo negu aiškumo. Antai LR Įmonių bankroto įstatymo 1 straipsnis „Įstatymo paskirtis“ nuo įstatymo priėmimo 2001 m., buvo keičiamas ar papildomas net tris kartus: 2003, 2006 ir 2008 metais¹⁹³. Reikėtų sutikti su dr. Rimgardo Greičiaus nuomone, kad panaikinus bazinį privačius juridinius asmenis reglamentuojantį LR Įmonių įstatymą, bent vieno juridinius asmenis reglamentuojančio įstatymo Lietuvai reikia, ir net ne taip svarbu, kokią teisinę išraišką jis turės, - įstatymo, konsoliduoto ar kodifikuoto teisės akto¹⁹⁴. Tokią poziciją palaiko ir Vilniaus universiteto doc. dr. Vytautas Mizaras, kuris, aptardamas tolesnes Lietuvos Respublikos civilinio kodekso raidos tendencijas, nurodė, kad turėtų būti pradėta kurti tam tikras juridinių asmenų formas reguliuojančios normos ir jos įtrauktos į antrąją Civilinio kodekso knygą kaip specialioji juridinių asmenų teisinio reguliavimo dalis¹⁹⁵.

Apibendrinus privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų teisinių formų įvairovę Lietuvoje, įstatymų leidėjo jau padarytus žingsnius konsoliduojant panašias juridinių asmenų teises formas ir artimiausius ketinimus, taip pat civilinės teisės mokslininkų išvadas ir prognozes, darytina išvada, jog Lietuvos privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų reglamentavimo modelis lygiuojasi į Nyderlandų, kur pasiteisinusios juridinių asmenų teisinės formos, jų steigimas, valdymas ir likvidavimas reguliuojamas civilinio kodekso lygmeniu¹⁹⁶.

2.1.2. Grupinės naudos juridiniai asmenys: viešieji ar privatieji?

Juridinių asmenų skirstymas į pagrįstus narystę ir turtu yra labiau būdingas kontinentinės teisės tradicijai (pvz., asociacijos ir fondai Vokietijoje, Nyderlanduose), o bendrosios teisės tradicijos šalyse juridiniai asmenys skirstomi į viešosios naudos (angl. *public benefit*), grupinės naudos (angl. *mutual benefit*) arba privačios naudos (angl. *private benefit*)¹⁹⁷. Grupinės naudos juridiniai asmenys pasižymi tuo, kad jie tenkina ne visos visuomenės, o tam tikros asmenų grupės poreikius, t.y. nepriklausomai nuo interesų pobūdžio, toks juridinis asmuo

¹⁹³ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (su visais vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010.

¹⁹⁴ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 90.

¹⁹⁵ Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos // Teisės žinios, 2005, Nr. 4(12). P. 6.

¹⁹⁶ Palyginimui, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso antrąją knygą „Asmenys“ sudaro 185 straipsniai, iš kurių juridinius asmenis reglamentuoja 100 straipsnių, tuo tarpu Nyderlandų civilinio kodekso antrąją knygą „Juridiniai asmenys“ sudaro 446 straipsniai.

¹⁹⁷ Communication from the Commission on promoting the role of voluntary organisations and foundations in Europe, COM (1997). Annex II, II.5. P. 26. [Žiūrėta: 2008 11 03]. Prieiga per Internetą: <http://ec.europa.eu/enterprise/library/lib-social_economy/orgfd_en.pdf>.

veikia vien savo narių naudai. LR CK 2.34 str. 2 dalis viešųjų juridinių asmenų tikslu laiko viešuosius interesus arba viešąją naudą, o tokį išpūdį dar labiau sustiprina vartojama „nesiekiančių naudos sau“ steigėjų sąvoka. Griežtąja prasme, viešieji juridiniai asmenys neturėtų apimti grupinę naudą ar grupės asmenų interesus tenkinančių juridinių asmenų. Tačiau tokią nuomonę paneigia LR CK komentaras, kur nurodoma, jog viešuosius interesus reikia suprasti plačiau, t.y. kaip apimančius ir grupinius interesus¹⁹⁸. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos įstatymų leidejas. Pavyzdžiui, LR Asociacijų įstatyme asociacija apibrėžiama kaip „savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus“¹⁹⁹. Tokiu būdu Lietuvoje mėginama perkelti tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės šalių patirtį vienu metu. Viešų arba grupinių tikslų deklaravimas steigimo dokumentuose jokių tiesioginių teisinių pasekmių nesukelia, tačiau minėtas asociacijos tikslų reglamentavimas nepagrįstai riboja galimus tikslus, perdėtai juos siejant su viešąja nauda. Neskirstant viešosios ir grupinės naudos juridinių asmenų, iškyla problema, kokio dydžio ar pobūdžio turi būti asmenų grupė, kad jos gaunamą naudą būtų galima laikyti viešąja, o juridinio asmens vykdoma veikla atitiktų viešąjį interesą. Lygiai taip pat kyla klausimų mėginant grupinės naudos juridinį asmenį priskirti privatiesiems. Šiuos probleminius atvejus padės atskleisti daugiabučių namų savininkų bendrijų bei Europos ekonominių interesų grupių pavyzdžiai.

Daugiabučių namų savininkų bendrijos

LR Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 3 str. 1 dalis nurodo: „Daugiabučio namo savininkų bendrija yra ne pelno organizacija, įgyvendinanti šio namo patalpų savininkų bendrąsias teises, pareigas ir interesus, susijusius su namo bendrojo naudojimo objektų ir įstatymų nustatyta tvarka namui priskirto žemės sklypo valdymu, naudojimu, priežiūra ir tvarkymu“; 2 dalis: „Bendrija yra privatusis ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo“²⁰⁰. Civilinės teisės doktrinoje galima rasti tokiam reglamentavimui pritariančių pozicijų: „Nors paprastai ne pelno organizacijos priskiriamos prie viešųjų juridinių asmenų, tačiau daugiabučių namų savininkų bendrijos turi esminį privačiųjų juridinių asmenų požymį – tenkina privačius jos narių interesus“²⁰¹. Arba pasak dr. Remigijaus Šimašiaus, „daugiabučių namų savininkų bendrijos bei sodininkų bendrijos galėtų veikti pagal Asociacijų įstatymą, jei tik šis įstatymas neribotų galimybės veikti grupinės naudos asociacijoms. Pagal dabartinį reglamentavimą galima teigti, kad Asociacijų įstatymas reglamentuoja viešosios naudos asociacijas, o Daugiabučių namų

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P.98.

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 2 str. 1 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745.

²⁰⁰ Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 56-1639.

²⁰¹ Civilinė teisė. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 229.

savininkų bendrijų įstatymas bei Sodininkų bendrijų įstatymas – grupinės naudos organizacijos, veikiančias santykinai labai siaurose srityse, ir kurios įstatymais yra įtvirtintos kaip privatinės teisės subjektai“²⁰². Šias pozicijas sustiprina ir LR Daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo 31 str. 2 dalyje įtvirtintas pelno skirstymo principas: „Pajamos, gautos disponuojant bendrijos turtu arba naudojant bendrojo naudojimo objektus, paskirstomos bendrijos nariams proporcingai jų daliai bendrojoje nuosavybėje bendrijos susirinkimo nustatytu būdu“.

Tačiau priešingai nei aukščiau išdėstyta, LR Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad „daugiabučių namų tinkamas eksploatavimas bei jų išsaugojimas yra ne tik privatus savininkų, bet ir viešasis interesas, todėl tokie santykiai turi būti reguliuojami nustatant įvairius bendrosios dalinės nuosavybės teisės daugiabučiuose namuose įgyvendinimo būdus. Savininkų bendrijos steigimas - vienas galimų bendrosios dalinės nuosavybės teisių tokiuose namuose įgyvendinimo būdų“²⁰³. Bet tokia teismo nuomonė iškelia klausimą, ar nėra pernelyg susiaurinama viešojo intereso sąvoka. Pavyzdžiui, jeigu daugiabučiame name yra keturi butai, vadinasi, naujai kuriamos ar įkurtos daugiabučio namo savininkų bendrijos nariai bus keturių butų savininkai. Šis narių skaičius yra galutinis, nes įstoti į bendriją niekas kitas daugiau nebegali. Ar keturių asmenų interesas tinkamai valdyti bendrojo naudojimo nuosavybę gali būti priskirtinas viešajam interesui? Atsakymas vertas atskiros diskusijos, tačiau visa tai patvirtina teiginį, jog sunku nubrėžti ribą, kur baigiasi privatus ir prasideda viešasis interesas.

LR daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo naujos redakcijos koncepcijoje kompleksiskai taikant viešųjų juridinių asmenų požymius mėginama bendrijos teisinę formą priskirti jau viešiesiems juridiniams asmenims: „Įstatyme bendrija yra priskirta privatiems juridiniams asmenims. Ši nuostata iš esmės taisytina: tikslinga priskirti bendriją pelno nesiekiantiems ribotos civilinės atsakomybės viešiesiems juridiniams asmenims, kadangi bendrija gali įgyti ir turėti tik jos steigimo dokumentams ir veiklos tikslams neprieštaraujančių civilinių teisių ir pareigų. Be to, priskirti bendriją viešiesiems juridiniams asmenims derėtų ir remiantis jos steigimo ir veiklos tikslu. Kaip pažymėta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarime, tinkamas daugiabučių namų eksploatavimas ir išsaugojimas yra ne tik privatus bendrasavininkų, bet ir viešas interesas“²⁰⁴. Taigi, įstatymų leidėjas taiko šio darbo pirmoje dalyje aptartus požymius: juridinio asmens tikslo, teismo apimties bei dalyvių galimybės gauti skirstomo pelno dalį. Jei dėl pirmųjų dviejų požymių (viešojo intereso tenkinimo ir specialiojo teismo) galėtume dalinai sutikti, trečiasis pelno neskirstymo požymis minėtoje koncepcijoje nėra iki galo išbaigtas, o koncepcijos pagrindu

²⁰² Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 96.

²⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Dėl narystės daugiabučių namų savininkų bendrijose // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 110-3536.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 126 patvirtinta Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo naujos redakcijos koncepcija // Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-604.

parengtame LR bendrijų įstatymo projekte²⁰⁵ nėra tinkamai sureglamentuotas: koncepcijoje naudojamą „pelno nesiekiantis“ sąvoką LR bendrijų įstatymo projektas detalizuoja apsiribodamas draudimu bendrijos pajamas skirti kitai veiklai, negu yra nustatyta bendrijos įstatuose (15 str. 3 d.), tačiau viską aukštyn kojom apverčia bendrijos nario teisė gauti likviduojamos bendrijos likusio turto ir lėšų dalį *proporcingą jo daliai bendrojoje nuosavybėje* (23 str. 3 d.). Ši nuostata būtų savaime suprantama, jei LR CK leistų steigti grupinės naudos juridinius asmenims. Tuo tarpu, buvo minėta, kad pelno neskirstymo principas draudžia viešojo juridinio asmens dalyviui gauti likviduojamo viešojo juridinio asmens turto dalį, *viršijančią dalyvio įnašus į turtą*. Neišbaigtas pelno neskirstymo reglamentavimas palieka abejonių bendrijos teisinę forma priskiriant viešiesiems juridiniams asmenims.

Europos ekonominių interesų grupės

Kitas probleminis grupinės naudos juridinio asmens mėginimas išsprauti į viešųjų arba privačiųjų rėmus – Europos ekonominių interesų grupės (toliau – EEIG). Tarybos reglamentas dėl EEIG²⁰⁶ nepateikia EEIG apibrėžimo, tačiau remiantis 3 straipsniu galima išskirti tokius EEIG požymius: tikslas – padėti savo nariams vykdyti ekonominę veiklą arba ją plėsti, taip pat siekti geresnių šios veiklos rezultatų; EEIG tikslas nėra pelno siekimas sau; veikla yra susijusi su jos narių ekonomine veikla, tačiau ją tik papildo; EEIG neleidžiama tiesiogiai arba netiesiogiai valdyti arba prižiūrėti savo narių arba kitų įmonių veiklos, turėti savo narių akcijų, samdyti daugiau nei 500 darbuotojų, būti kitos EEIG nariu ir kt. Su pelno skirstymu susiję minėto Tarybos reglamento 21 ir 40 straipsniai: iš EEIG veiklos gautas pelnas laikomas jos narių pelnu ir jiems paskirstomas grupės steigimo sutartyje nustatytais dalimis, o jeigu tokios dalys sutartyje nenustatytos – lygiomis dalimis; EEIG veiklos pelnas arba nuostoliai apmokestinami tik tuomet, kai jie paskirstomi EEIG nariams. Taigi, šio darbo kontekste, galime daryti tris aukščiau išvardintų EEIG požymių apibendrinimus: 1) EEIG tikslas yra tenkinti privačius jos narių interesus; 2) EEIG turi specialųjį teisingumą; 3) EEIG pelnas skirstomas jos nariams. Pirmasis ir trečiasis EEIG leistų priskirti prie privačiųjų juridinių asmenų, antrasis – prie viešųjų.

LR Europos ekonominių interesų grupių įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nurodoma: „Grupė yra privatusis juridinis asmuo“²⁰⁷. Lietuvos civilinės teisės specialistai tokią nuostatą vadina nesuderinama su Tarybos reglamentu dėl EEIG, motyvuodami iš esmės tuo, kad LR CK 2.74 straipsnio 1 dalis privatiesiems juridiniams asmenims leidžia turėti ir įgyti bet kokias

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo pakeitimo 2007 m. gruodžio 22 d. įstatymo projektas Nr. XP-1041(3) (nauja redakcija). [Žiūrėta 2008 11 03]. Prieiga per Internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311798&p_query=&p_tr2=>.

²⁰⁶ Tarybos reglamentas dėl Europos ekonominių interesų grupių (EEIG) 1985 m. liepos 25 d. (EEB) Nr. 2137/85 // Official Journal, 1985, L 199. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/getgr?C1=bin&c2=37454&c3=8391>.

²⁰⁷ Lietuvos Respublikos Europos ekonominių interesų grupių įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-43.

civilines teises ir pareigas (t.y. taikomas bendrasis teisnumas), tuo tarpu EEIG gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja EEIG reglamentui ar EEIG įstatams, kas atitinka pagal LR CK 2.74 straipsnio 2 dalį viešiesiems juridiniams asmenims taikomą specialųjį teisnumą²⁰⁸.

Vieningos nuomonės dėl EEIG statuso juridinių asmenų sistemoje nėra ir Europos Bendrijos mastu. Įvairūs EEIG apibūdinimai neakcentuoja konkrečių jos savybių, nes EEIG yra tarpinė teisinė forma, turinti viršnacionalinį pobūdį, todėl EEIG dėl daugelio jos ypatumų galima įvardinti kaip *sui generis* subjektą, nes būtent taip Europos Teisingumo Teismas įvardijo visą Europos Bendrijos teisės sistemą²⁰⁹.

Apibendrinant šiame skyriuje nagrinėtas problemas, galima teigti, jog atriboti privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenims remiantis vien privačių arba viešųjų interesų tenkinimų yra sudėtinga. Privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis skiriančius požymius būtina taikyti kompleksiskai: juridinio asmens tikslas, juridinio asmens teisnumo apimtis ir juridinio asmens dalyvių galimybė gauti skirstomo pelno (lėšų, turto prieaugio ir pan.) dalį, jeigu yra vykdoma ūkinė komercinė veikla. Taip pat, siekis grupinės naudos juridinius asmenis (asociacijas, bendrijas, Europos ekonominių interesų grupes ir kt.) išprausti į viešųjų juridinių asmenų rėmus, riboja galimus jų tikslus ir veiklos galimybes, perdėtai tikslus siejant su viešąja nauda ar viešaisiais interesais.

2.2. SU JURIDINIO ASMENS VEIKLOS TIKSLAIS SUSIJUSIOS PROBLEMOS

2.2.1. Viešojo juridinio asmens tikslams neprieštaraujanti ūkinė komercinė veikla

Viešiesiems juridiniams asmenims LR CK nenumato teisės vykdyti ūkinę komercinę veiklą, tačiau tiesiogiai irgi nedraudžia. Kai kuriuose viešuosius juridinius asmenis reglamentuojančiuose įstatymuose teisė užsiimti komercine ūkine veikla apibendrintai formuluojama kaip teisė vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę komercinę veiklą, kuri neprieštarauja viešojo juridinio asmens įstatams bei veiklos tikslams ir reikalinga viešojo juridinio asmens tikslams pasiekti²¹⁰. Taigi, visų pirma kyla klausimas, kokie juridinio asmens veiklos tikslai yra laikytini atitinkantys viešuosius interesus, o antra, kokia ūkinė komercinė veikla atitinka minėtus tikslus ir kokia jų neatitinka. LR Viešųjų įstaigų įstatymo 2004 m. redakcijoje buvo nurodoma, kad viešųjų įstaigų „tikslas – tenkinti viešuosius interesus vykdant visuomenei naudingą

²⁰⁸ **Advokatų profesinės bendrijos** „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“. // Ten pat. P. 17.

²⁰⁹ Plačiau: **Kriauciūnas D.** Europos ekonominių interesų grupė: vieta teisės subjektų sistemoje // Teisė. 2001, t. 38, p. 20-31.

²¹⁰ **Lietuvos Respublikos** viešųjų įstaigų įstatymo 3 str. 4 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752; **Lietuvos Respublikos** asociacijų įstatymo 11 str. 2 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745; **Lietuvos Respublikos** labdaros ir paramos fondų įstatymo 12 str. 2 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-128.

veiklą²¹¹, bet toks apibūdinimas tik atkartojo LR CK 2.34 straipsnio 2 dalį, todėl 2007 m. ši nuostata buvo papildyta nurodant, kad viešosios įstaigos „tikslas - tenkinti viešuosius interesus vykdant švietimo, mokymo ir mokslinę, kultūrinę, sveikatos priežiūros, aplinkos apsaugos, sporto plėtojimo, socialinės ar teisinės pagalbos teikimo, taip pat kitokią visuomenei naudingą veiklą“²¹². Šio pakeitimo aiškinamajame rašte nurodoma: „Viešųjų įstaigų tikslas, nustatytas Civiliniame kodekse – tenkinti viešuosius interesus. Nei viešojo intereso ribos civiliniuose santykiuose, nei jo tenkinimo būdai Civiliniame kodekse nėra nustatyti. Atsižvelgiant į tai, viešosios įstaigos veiklos tikslams apibūdinti siūlomas nebaigtinis viešosios įstaigos galimų veiklos sričių sąrašas, nes bet kokioje srityje veikianti viešoji įstaiga gali duoti naudą visuomenei. [...] Veiklos sritys yra nurodytos atsižvelgiant į ankstesnėje Viešųjų įstaigų įstatymo redakcijoje, kuri galiojo iki 2004 m. vasario 14 d., nurodytąsias, taip pat – į viešųjų įstaigų praktiką“²¹³. Vardijant sritis viešieji interesai aiškinami ir LR Labdaros ir paramos fondų įstatyme, kuriame fondas apibrėžiamas kaip viešasis juridinis asmuo, kurio pagrindiniai veiklos tikslai – labdaros arba (ir) paramos bei kitokios pagalbos teikimas fiziniams ir juridiniams asmenims mokslo, kultūros, švietimo, meno, religijos, sporto, sveikatos apsaugos, socialinės globos ir rūpybos, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškoms pripažįstamose srityse²¹⁴.

Nors aukščiau minėtuose įstatymuose pateikiamas sričių sąrašas ir nėra išsamus, viešojo intereso orientyrų nustatymas yra būtinas, todėl tokį Lietuvos įstatymo leidėjo žingsnį reikėtų vertinti teigiamai. Kita vertus, klausimas, kokia ūkinė komercinė veikla atitiks aukščiau minėtas visuomenei naudingas sritis, lieka atviras. Privataus juridinio asmens organizuojamų seminarų metų teikiamos maitinimo paslaugos būtų savaime suprantamos ir pateisinamos, tačiau lieka neaišku ar tokius pačius standartus galima taikyti ir viešiesiems juridiniams asmenims. Daugumoje Vidurio ir Rytų Europos valstybių ne pelno siekiantiems juridiniams asmenims bent tam tikra apimtimi irgi leidžiama užsiimti ūkine komercine veikla, tačiau veiklos, susijusios su pagrindiniais tikslais, atskyrimas nuo nesusijusios, taip pat yra diskusijų objektas²¹⁵. Tuo tarpu Vakarų Europos šalyse konkrečių veiklos rūšių vardijimas nėra paplitęs. Anot prof. Leon E. Irish, ne pelno siekiančių juridinių asmenų veiklos ribos nustatomos remiantis pagrindinio tikslo ir gautų lėšų panaudojimo testu (angl. *“principal purpose” test*), o piktnaudžiavimo ne pelno statusu galimybes riboja audito institucijos (angl. *reporting to and audit by the Responsible State Authority*) bei ne pelno juridinių asmenų pareiga savo finansines ir veiklos ataskaitas pateikti

²¹¹ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas 2 str. 1 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752.

²¹² Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 2, 4, 5, 7, 9, 10, 13, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-631.

²¹³ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 2, 4, 5, 7, 9, 10, 13, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 2006 birželio 19 d. aiškinamasis raštas XP-1133(2). [Žiūrėta 2008 11 03]. Prieiga per Internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=278446&p_query=&p_tr2=>.

²¹⁴ Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 2 str. 1 d. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-128.

²¹⁵ Jansen Ch. Survey of the Treatment of Economic Activities of Nonprofit Organizations in Europe. P. 4-8. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/knowledge/library/index.php>>.

rėmėjams (angl. *reporting to donors*) bei visuomenei (angl. *availability of information to the public*)²¹⁶. Kaip pastebi dr. Remigijus Šimašius, jei ne pelno siekiantys viešieji juridiniai asmenys nesinaudotų lengvatomis (savanoriškas darbas, lengvatinis apmokestinimas, galimybė gauti parama ir kt.), riboti jų veiklos sritis nebūtų jokių motyvų, tačiau veiklos ribojimas turi prasmę tik kaip priemonė išvengti nelygios konkurencijos tarp pelno siekiančių ir ne pelno subjektų²¹⁷. Lietuvoje viešųjų juridinių asmenų ūkinės komercinės veiklos ribas, siejant jas su juridinio asmens tikslu, nustato šias teises formas reglamentuojantys įstatymai. Todėl kyla klausimas, ar pagrįstai LR CK 2.74 straipsnio 2 dalyje reikalaujama steigimo dokumentuose nurodyti ne tik viešojo juridinio asmens tikslą, bet ir jį papildomai apibūdinti nurodant veiklos sritį bei rūšis.

2.2.2. Viešųjų juridinių asmenų steigimo dokumentams taikomi papildomi reikalavimai apibūdinant veiklos tikslus

Viešieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams, t.y. pagal LR CK 2.74 straipsnio 2 dalį jiems taikomas specialusis teismumas. Ribojant ūkinės komercinės veiklos sritis, siejant su viešojo juridinio asmens tikslais, susiduriama su problema, kaip jas nustatyti ir įvardinti. Vadovaujantis LR CK 2.47 straipsnio 2 dalimi, viešųjų juridinių asmenų veiklos tikslai steigimo dokumentuose turi būti apibūdinti aiškiai ir išsamiai, nurodant veiklos sritį bei rūšį. Nurodyti veiklos sritis bei rūšis reikalaujama ir kai kurias viešųjų juridinių asmenų teises formas įtvirtinančiuose įstatymuose²¹⁸. Esant tokiam reglamentavimui, viešojo juridinio asmens steigėjai yra priversti įstatuose nurodyti visas galimas veiklos sritis bei rūšis, kokios tik gali būti reikalingos viešojo juridinio asmens tikslams pasiekti. Šiuo atveju steigimo dokumentuose išvardintų veiklos sričių bei rūšių atitiktį juridinio asmens tikslui ir įstatymams pagal kompetenciją turėtų užtikrinti notaras, LR Teisingumo ministerija arba Juridinių asmenų registratorius²¹⁹. Kaip pažymi civilinės teisės praktikai, dažnai pasitaiko, kad viešojo juridinio asmens įstatuose veiklos rūšims nurodyti skiriama net 2-3 puslapiai, kas sudaro trečdalį juridinio asmens įstatų, o pats viešojo juridinio asmens tikslas lyg ir pradingsta tokioje gausybėje veiklos sričių ir rūšių²²⁰.

²¹⁶ Irish E.L. Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. 2nd Edition, Revised and Enlarged // Open Society Institute, New York, 2004. P. 56-58, 65-73. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Preiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/pubs/Guidelines.pdf>>.

²¹⁷ Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigmis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 52, 53.

²¹⁸ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 6 str. 1 d. 5 p. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752; Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 12 str. 1 d. 4 p. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745; Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymo 13 str. 1 d. 4 p. // Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-128.

²¹⁹ 2003 m. lapkričio 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1407 patvirtintų juridinių asmenų registro nuostatų (su visais vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 35-51 punktai // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.

²²⁰ Advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“ // Ten pat. P. 68

Atkreiptinas dėmesys, kad nei LR CK nei kiti viešųjų juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojantys įstatymai nereikalauja viešųjų juridinių asmenų veiklos rūšis apibrėžti pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių (EVRK 2 red.), patvirtintą Statistikos departamento generalinio direktoriau įsakymu²²¹. Tačiau praktikoje viešųjų juridinių asmenų įstatuose dažniausiai veiklos rūšys nurodomos būtent pagal minėtą klasifikatorių, kuriame išvardintos veiklos sritys ir rūšys gali būti lengvai sutapatinamos su veiklos būdais, o kiekvieną kartą sugalvojus naują efektyvų būdą tikslams pasiekti, viešasis juridinis asmuo neturi kito pasirinkimo kaip tik keisti visus įstatus²²². Pažymėtina ir tai, kad statistikos duomenims apdoroti skirtas Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius neapima ir juo nėra siekiama apimti visas Lietuvos Respublikos teisės aktais leidžiamas vykdyti ar jiems neprieštaraujančias veiklos rūšis. Nurodant veiklos rūšis pagal minėtą klasifikatorių dažnai negalima tiksliai įvardinti viešojo juridinio asmens vykdomos veiklos rūšių ir tokiais atvejais įstatuose nurodomos tos klasifikatoriuje įtvirtintos veiklos rūšys, kurios yra panašiausios į viešojo juridinio asmens vykdomą veiklą²²³. Be to, 2008 m. sausio 1 d. Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus 1.1 redakcija (EVRK 1.1 red.) buvo pakeista Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus 2 redakcija (EVRK 2 red.), kuriame keitėsi kai kurių veiklų rūšių pavadinimai, klasės, numeracija, o tai irgi prisideda prie dažnų įstatų keitimo procedūrų ir papildomų sąnaudų. Buvo minėta, kad Vakarų Europos šalių praktikoje pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų konkrečių galimų veiklos rūšių vardinimas steigimo dokumentuose nėra paplitęs o vietoje to galimos ribos nustatomos pagrindinio tikslo bei gautų lėšų panaudojimo testais. Dėl auščiau minėtų Lietuvos praktikoje kylančių nepatogumų, būtų tikslinga atsižvelgti ir išanalizuoti pažangių valstybių patirtį ir siekti novatoriškų pokyčių, tačiau dėl specifinio istorinio palikimo, pastangų aprėpti visuomeninių santykių gausą ir įtvirtinti jų svarbą, Lietuvos įstatymų leidėjui labiau būdingas siekis detaliam suregulmentuoti viešąjį interesą įgyvendinančius teisinių santykių subjektus.

2.2.3. Viešojo juridinio asmens naudos gavėjų interesų užtikrinimo problema

Pelno neskirstymo principas iš esmės yra skirtas apsaugoti pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų turtą nuo valdymo organų savivalės ir savanaudiško naudojimo, kad būtų užtikrinti tiek rėmėjų (angl. *donors*) interesai, jog jų parama bus panaudota tam, kam buvo skirta, tiek naudos gavėjų (angl. *beneficiaries; donees*), kad minėta parama juos pasieks²²⁴. Kita vertus, kaip pastebi prof. Evelyn Brody, šis principas yra labiau orientuotas į tai, ko juridinio asmens

²²¹ **Statistikos departamento** prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. DĮ-226 „Dėl Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 119-4877.

²²² **Advokatų profesinės bendrijos** „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“ parengtas taikomas mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“ // Ten pat. P. 6.

²²³ Ten pat. P. 6-7.

²²⁴ **Hansmann H., Kraakman R.** The Essential Role of Organizational Law // Ten pat. P. 40, 41.

organams negalima daryti su turtu, negu į tai, kaip tą turtą tikslingai panaudoti²²⁵. Viešųjų juridinių asmenų tikslų pobūdis ir vykdoma veikla turėtų būti nukreipti į viešosios naudos gavėjus – beneficiarius (lot. *beneficiarius*): mokinius, studentus, menininkus, sportininkus, pacientus, socialiai remtinus asmenis ir t.t. Tačiau LR įstatymai viešųjų juridinių asmenų veiklos naudos gavėjams nenumato teisės patiems ginti jų pažeistus interesus ar teises. LR CK numato keletą galimybių tam tikriems subjektams ginčyti juridinio asmens valdymo organų sprendimus ir veiksmus. Pirma, juridinių asmenų organų sprendimai remiantis LR CK 2.82 str. 4 d. gali būti teismo tvarka pripažinti negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. Šiuo atveju ieškinį gali paduoti kreditoriai, jeigu buvo pažeistos jų teisės ar interesai, ir dalyviai. Antra, LR CK II knygos X skyriuje yra numatytas juridinio asmens veiklos tyrimo institutas, kuris leidžia prašyti teismo paskirti ekspertus, kurie iširtų, ar juridinio asmens valdymo organai ar jų nariai veikė tinkamai ir, jei nustatoma netinkama veikla, taikyti tam tikras priemones, pvz. panaikinti juridinio asmens organų sprendimus, įpareigoti juridinį asmenį atlikti tam tikrus veiksmus, likviduoti juridinį asmenį ir kt. Šiuo atveju dėl viešojo juridinio asmens veiklos tyrimo kreiptis į teismą LR CK 2.125 straipsnis suteikia teisę tik juridinio asmens dalyviams, turintiems ne mažiau kaip 1/5 visų balsų ir prokurorui, ginančiam viešuosius interesus. Tam tikrais atvejais viešojo juridinio asmens dalyviai gali nebūti suinteresuoti ginčyti valdymo organų veiksmus, nes žala vis tiek atiteks viešajam juridiniam asmeniui, o viešojo juridinio asmens dalyviai, priešingai nei privataus, neturi tiesioginio turtingo intereso. Kita vertus, atlikus bylų paiešką nustatyta, kad prokurorai taip pat nėra linkę naudotis įstatymų jiems suteikta teise ginti viešąjį interesą.

Lietuvos Respublikos Seime yra pateiktas Viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projektas²²⁶ ir keli kitų įstatymų pakeitimo bei papildymo projektai, kuriais siekiama tobulinti viešojo intereso gynimo instituto teisinį reglamentavimą, tiksliau apibrėžti viešojo intereso gynimo sritis, sukonkretinti prokuroro, valstybės ir savivaldybės institucijų veiklą ginant viešąjį interesą. Minėtame projekte taip pat numatyta, kad suinteresuoti fiziniai ir juridiniai asmenys turi teisę kreiptis su ieškiniu, skundu ar pareiškimu į bendrosios kompetencijos ar administracinę teismą gindami viešąjį interesą, suinteresuotais asmenimis pripažįstant tokius fizinius ir juridinius asmenis, kuriems daro įtaką arba gali daryti įtaką viešojo intereso pažeidimas. Tačiau doc. dr. Egidijus Krivka, tarp kitų minėto įstatymo

²²⁵ Brody E. Agents Without Principals: the Economic Convergence of the Nonprofit and For-Profit Organizational Forms. // New York Law School Review. Vol. 40, No. 3, 1996. P. 463. [Žiūrėta: 2008-10-25]. Prieiga per Internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=918230>.

²²⁶ Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese 2006 gruodžio 22 d. įstatymo projektas Nr. XP-1963, [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289608&p_query=&p_tr2=>>.

projekto trūkumų išvelgia keletą susijusių su asmenų teisės kreiptis į teismą ribojimu: 1) kai ieškiniu, skundu ar pareiškimu nėra realiai ginamas viešasis interesas; 2) viešąjį interesą bandoma ginti nesilaikant viešojo intereso gynimo principų; 3) nuo teismo procesinio sprendimo, kuriame konstatuojama, kad pareiškėjas piktnaudžiauja materialiosiomis ar procesinėmis teisėmis, įsiteisėjimo praėjo mažiau kaip treji metai²²⁷. Paprastai viešosios naudos gavėjai neturi pakankamai teisinių žinių, kad sugebėtų ginti savo pažeistus interesus ar teises, todėl Lietuvos įstatymų leidėjo numatyti aukščiau minėti reikalavimai ir tų reikalavimų nesilaikymo pasekmės yra taisytinės.

Siekiant apsaugoti viešosios naudos gavėjų interesus, svarbu užtikrinti viešųjų juridinių asmenų veiklos skaidrumą. Pasak prof. Leon E. Irish, pelno nesiekiantys juridiniai asmenys užsiimantys ūkine komercine veikla, taip pat gaunantys valstybės paramą bei turintys mokestinių lengvatų, turėtų būti labiau prižiūrimi ir teikti finansines bei veiklos ataskaitas tiek valstybės priežiūros institucijoms, tiek visuomenei, tuo tarpu ūkine komercine veikla neužsiimančių ir mokestinėmis lengvatomis nesinaudojančių juridinių asmenų priežiūra turėtų apsiriboti tam tikrų duomenų atnaujinimu viešame registre²²⁸. Dauguma valstybių iš pelno nesiekiančių juridinių asmenų reikalauja finansinių ir veiklos ataskaitų, tačiau jų nepateikia viešai, tuo tarpu viešumas šiuo atveju užtikrina „sarginio šuns“ (angl. *watchdog*) funkciją²²⁹. Lietuvoje viešųjų juridinių asmenų, kurių steigėja ir (ar) dalyvė yra valstybė, savivaldybės bei jų institucijos, finansinių ir veiklos auditą atlieka LR Valstybės kontrolė. Kaip antai, 2004 m. atlikusi ministerijų įsteigtų viešųjų įstaigų valdymo valstybinį auditą, LR Valstybės kontrolė savo tyrime nustatė atvejų, kai dalis viešųjų įstaigų neteikė viešųjų paslaugų visuomenės nariams, o vykdė ministerijų pavestas užduotis, todėl auditorių nuomone, viešojo administravimo funkcijas vykdančios viešosios įstaigos dubliuojasi su pačių ministerijų funkcijomis ir neatitinka viešosios įstaigos sampratos²³⁰. Tačiau privačia iniciatyva įsteigtų viešųjų juridinių asmenų priežiūra ir kontrolė nėra pakankamai užtikrinta. Pavyzdžiui, LR Viešųjų įstaigų įstatymo 12 straipsnis nustato, kad viešosios įstaigos vadovas turi parengti ir pateikti eiliniam visuotiniam dalininkų susirinkimui praėjusių finansinių metų viešosios įstaigos veiklos ataskaitą, kurioje būtų nurodyta informacija apie viešosios įstaigos veiklą įgyvendinant jos įstatuose nustatytus veiklos tikslus, informacija apie dalininkus, darbuotojus, viešosios įstaigos gautos lėšos ir jų šaltiniai per finansinius metus,

²²⁷ **Krivka E.** Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 2(104). P. 50-52.

²²⁸ **Irish E.L.** Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. 2nd Edition, Revised and Enlarged // Open Society Institute, New York, 2004. P. 65,66. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/pubs/Guidelines.pdf>>.

²²⁹ Ten pat. P. 67.

²³⁰ **Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės** Valstybinių auditų apibendrinimas „Viešųjų įstaigų, kurių steigėjos ir (ar) dalininkės yra ministerijos, valdymas“. 2004 m. lapkričio 15 d. Nr. 2010-1. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?707>.

viešosios įstaigos išlaidos per finansinius metus ir kt.²³¹ Nors minėtame straipsnyje nurodoma, kad ši ataskaita yra vieša ir bet kurio fizinio ar juridinio asmens reikalavimu viešoji įstaiga turi sudaryti sąlygas jos buveinėje su ja susipažinti, atsižvelgiant į tai, kad viešoji įstaiga yra viešasis juridinis asmuo, veiklos ataskaitos turėtų būti teikiamos LR Juridinių asmenų registrui ir būti prieinamos viešai, taip pat skelbiamos įstaigos interneto svetainėje, jei tokią turi.

2.2.4. Viešojo juridinio asmens valdymo organų narių fiduciarinės pareigos

Juridinio asmens valdymo organų narių fiduciarines²³² pareigas nustato LR CK VII skyrius. LR CK 2.87 straipsnis išvardina šias valdymo organų narių fiduciarines pareigas: juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų atžvilgiu veikti sąžiningai ir protingai; juridinio asmens atžvilgiu būti lojaliam ir laikytis konfidencialumo; vengti interesų konflikto; nepainioti juridinio asmens turto su savo turtu. Viešosios naudos gavėjų interesų apsaugos prasme, šių pareigų laikymasis yra būtinas viešojo juridinio asmens valdymo organų nariams. Tačiau remiantis LR CK 2.34 str. 4 dalimi, viešiesiems juridiniams asmenims VII skyriaus nuostatos taikomos subsidiariai. LR CK komentaro autoriai nurodo, kad subsidiariai – tai yra, kai viešųjų juridinių asmenų organų kompetencijos, funkcijų ir veiklos klausimų nereglamentuoja konkrečias juridinių asmenų teisinės formas nustatantys įstatymai, taikomos LR CK VII skyrius²³³.

Buvo minėta, jog privačia iniciatyva steigiamų viešųjų juridinių asmenų daugiausiai sudaro asociacijos, viešosios įstaigos ir paramos bei labdaros fondai (žr. šio darbo priedą Nr. 2). Šias viešųjų juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojančių įstatymų analizė leidžia teigti, jog fiduciarinių pareigų turinys šiuose įstatymuose nėra detaliam įtvirtintas. Apsiribojama bendro pobūdžio su sąžiningumu ir interesų konfliktų vengimu susijusiais draudimais, pvz.: „Viešosios įstaigos gautas pelnas gali būti naudojamas tik viešosios įstaigos įstatuose nustatytiems viešosios įstaigos veiklos tikslams siekti“; „Viešosios įstaigos pelnas negali būti skiriamas dalininkams, viešosios įstaigos organų nariams, darbuotojų premijoms“²³⁴. Tuo tarpu, lojalumo pareigos turinys, kuris teisės doktrinoje suprantamas kaip juridinio asmens vadovo pareiga veikti juridinio asmens ir su juo susijusių asmenų interesais²³⁵, nėra išsamiau atskleidžiamas. Su protingumo pareiga tiesiogiai yra susijusi verslo sprendimo vertinimo taisyklė (angl. *business judgement rule*), pagal kurią valdymo organas gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės, jei jis sprendimą priėmė juridinio asmens interesais, sprendimas neprieštarauja teisės aktams, neviršija normalios

²³¹ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752.

²³² Terminas „fiduciarinė pareiga“ siejamas su lotynišku terminu *fiducia*, reiškiančiu pasitikėjimą, pasiklovimą, tikrumą. **Kuzavinis K.** Lotynų – lietuvių kalbų žodynas. - Mokslo ir enciklopedijų leidykla: Vilnius, 1996. Plačiau: **Greičius R.** Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 22-29.

²³³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Ten pat. P. 99.

²³⁴ Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 14 str. 1 ir 2 dalys // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752.

²³⁵ **Greičius R.** Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. – Ten pat. P. 177.

komercinės rizikos ir nėra akivaizdžiai nuostolingas. Asociacijoms, viešosioms įstaigoms bei labdaros ir paramos fondams, tiesiogiai leidus jų tikslų ir steigimo dokumentų ribose vykdyti ūkinę komercinę veiklą, iškilo verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo jų valdymo organų sprendimams problema, nes minėtas juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojančiuose įstatymuose šios taisyklės taikymo ribos nėra nustatomos. Manytina, jog aukščiau minėtoms viešųjų juridinių asmenų teisinėms formoms turėtų būti taikoma analogiška LR Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo pavyzdys 9 straipsnio 5 dalies nuostata: „Įmonės organai privalo veikti įmonės naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis įmonės įstatais. Įmonės organai neturi teisės priimti sprendimų ar atlikti kitų veiksmų, kurie akivaizdžiai viršija normalią gamybinę ūkinę riziką ar yra akivaizdžiai nuostolingi“²³⁶.

Praktikoje juridinių asmenų steigimo dokumentuose atsispindi ne civilinio kodekso, o konkrečią teisinę formą reglamentuojančių įstatymų nuostatos. LR CK 2.34 str. 4 daliai nustačius, kad viešiesiems juridiniams asmenims LR CK VII skyrius, o tuo pačiu ir fiduciarinės pareigos numatytos LR CK 2.87 straipsnyje, taikomos subsidiariai, darytina išvada, jog fiduciarinės pareigos viešojo juridinio asmens valdymo organams yra taikomos labiau teoriškai, nei praktiškai. Todėl, apibendrinant aukščiau išdėstyta, būtina pabrėžti, kad Lietuvos įstatymų leidėjui kai kuriems viešiesiems juridiniams asmenims tiesiogiai suteikus teisę vykdyti ūkinę komercinę veiklą, juos reglamentuojančiuose įstatymuose turėjo būti atitinkamai nustatomos ir viešojo juridinio asmens valdymo organų fiduciarinės pareigos bei konkrečiau detalizuojamas jų turinys.

2.3. KAI KURIE SKIRTINGO MOKESTINIO REŽIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

2.3.1. Mokestinių lengvatų taikymas

Vienas svarbiausių pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų skirtumų nuo privačių juridinių asmenų yra specifinis mokestinis režimas, todėl tie mokesčių įstatymų aspektai, kurie reglamentuoja pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų veiklos bei paramos apmokestinimą, taip pat yra svarbi viešųjų ir privačiųjų juridinių asmenų reglamentavimo dalis. Mokestinių lengvatų suteikimo bei apribojimų naikinimo principus suderinti labai sunku. Daugelyje teisės sistemų yra įtvirtintos panašios lengvatos pelno nesiekiantiems viešiesiems juridiniams asmenims: atleidimas nuo žemės, dovanojimo, paveldėjimo, pajamų (pelno), pridėtinės vertės, nekilnojamojo turto ar kitų mokesčių, taip pat ne pelno organizacijų rėmėjo apmokestinamojo pelno mažinimas gautos paramos suma ir kt.²³⁷ Lietuvoje viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims taikomos mokestinės lengvatos ir apmokestinimo tvarka kiek plačiau aptariama šio darbo priede Nr. 4.

²³⁶ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-24.

²³⁷ Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 182.

Didžiausios diskusijos kyla dėl pelno mokesčio lengvatų taikymo, kadangi viešieji pelno nesiekiantys juridiniai asmenys tam tikra apimtimi ir tam tikrose srityse turi teisę užsiimti ūkine komercine veikla, todėl neišvengiamai atsiranda konkurencija su privačiais juridiniais asmenimis. Pagrindinis argumentas, kodėl reikėtų viešųjų pelno nesiekiančių juridinių asmenų iš ūkinės komercinės veiklos gautam pelnui taikyti bendrąjį tarifą, teisinėje literatūroje yra nurodomas galimas konkurencinis pranašumas prieš privačiuosius juridinius asmenis (pvz., sutaupytu mokestiniu skirtumu mažinamos prekių ir paslaugų kainos, kaupiamas kapitalas plėtrai ir kt.); antra, viešieji pelno nesiekiantys juridiniai asmenys turi prigimtinių pranašumų lyginant su privačiais juridiniais asmenimis (pvz., visuomenės nuomonė apie pelno nesiekiančias organizacijas nebereikalauja papildomų išlaidų viešųjų ryšių akcijoms, galimybė gauti neapmokestinamą paramą, savanoriškas darbas ir pan.); trečia, visiems juridiniams asmenims vienodo pelno mokesčio tarifo taikymas yra lengviau administruojamas ir kontroliuojamas; ketvirta, vienodas pelno mokesčio tarifas sumažina galimybes piktnaudžiauti taikomomis lengvatomis²³⁸.

Kita vertus, taip pat yra argumentų, kodėl nereikėtų apmokestinti pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų iš ūkinės komercinės veiklos gauto pelno. Pirmia, pelno nesiekiantys viešieji juridiniai asmenys neturi tikslo gauti pelno iš jų vykdomos veiklos; antra, pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų dalyviai, valdymo organų nariai ir kiti susiję asmenys negauna turinės naudos iš veiklos rezultatų; trečia, pelno nesiekiantys viešieji juridiniai asmenys dažniausiai veikia tose veiklos srityse ir rūšyse, kuriose privačių juridinių asmenų veikla nėra aktyvi; ketvirta, pelno nesiekiantiems viešiesiems juridiniams asmenims rasti finansavimo šaltinių savo veiklos vykdymui yra daug sudėtingiau negu privatiems juridiniams asmenims (pvz., bankų paskolos, viešas akcijų ir obligacijų platinimas ir pan.)²³⁹. Kitur nurodoma, kad pagrindinis argumentas neapmokestinti pelno nesiekiančių juridinių pelno mokesčiu yra būtent tai, kad pelno nesiekiantys viešieji juridiniai asmenys negali gauti pelno paskirstyti tarp dalyvių, valdymo organų narių ir kitų susijusių asmenų (pvz. rėmėjų), todėl finansiniais metais atsiradęs pelnas vis tiek turės būti panaudotas siekiant tikslų, kitaip tariant taps sąnaudomis²⁴⁰. Panašios nuomonės laikosi ir Lietuvos mokslininkai, teigdami jog privatiems juridiniams asmenims pelnas iš esmės apmokestinamas todėl, kad jis anksčiau ar vėliau taps individo pajamomis, o įgyvendinus pelno neskirstymo principą, tai yra neįmanoma²⁴¹.

²³⁸ **Jansen Ch.** Survey of the Treatment of Economic Activities of Nonprofit Organizations in Europe. P. 9. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/knowledge/library/index.php>>.

²³⁹ **Advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“** parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“ // Ten pat. P. 68.

²⁴⁰ **Irish E.L.** Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. 2nd Edition, Revised and Enlarged // Open Society Institute, New York, 2004. P. 47, 48. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/pubs/Guidelines.pdf>>.

²⁴¹ **Šimašius R.** Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 44.

Minėta, kad Lietuvos įstatymų leidėjui viešosioms įstaigoms, asociacijoms bei labdaros ir paramos fondams tiesiogiai suteikus teisę užsiimti ūkine komercine veikla, lygiagrečiai buvo pakeistas LR Pelno mokesčio įstatymo redakcijos 3 str. 2 d. 3 punktas, numatęs, kad pelno nesiekiantys vienetai pelno mokesčio nemoka²⁴², todėl pagal dabar galiojančią įstatymo redakciją, visi pelno nesiekiantys viešieji juridiniai asmenys privalo mokėti pelno mokestį. Pastebėtina, kad pagal LR Pelno mokesčio 58 str. 16 d. 1 punkto nuostatas, jeigu žemės ūkio veiklą vykdančių vienetų (žemės ūkio bendrovių ir kooperatyvų) pajamų iš žemės ūkio veiklos dalis sudaro 50 ir daugiau procentų pajamų, šių vienetų apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 procentų pelno mokesčio tarifą²⁴³. Taigi, šiuo atveju Lietuvos įstatymų leidėjas prioritetine veikla laiko žemės ūkį, tokiu būdu pelno mokesčio lengvatą suteikdamas privatiesiems juridiniams asmenims, skirtingai nei viešuosius interesus tenkinantiems viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims.

Turint omenyje, kad viešieji interesai priklausomai nuo konkretaus laikmečio ir visuomenės poreikių gali kisti, Lietuvos įstatymų leidėjui būtų tikslinga sudaryti ir patvirtinti prioritetinių veiklos sričių sąrašą, kuriuo remiantis būtų įvertintos konkrečios pelno mokesčio lengvatos ir įtvirtintos mokesčių teisės aktuose. Remiantis Anglijos praktika, Lietuvoje galėtų būti įsteigta komisija, susidedanti iš valstybės, savivaldos bei visuomenės atstovų (Anglijoje – Anglijos ir Velso labdaros/paramos komisija), kuri nuspręstu, kokios tam tikru valstybės vystymosi periodu visuomenei naudingos paslaugos yra reikšmingos (pvz., švietimo, kultūros, aukštųjų technologijų diegimo ir pan.) ir šiose srityse veikiantiems pelno nesiekiantiems viešiesiems juridiniams asmenims būtų taikomas 0 procentų pelno mokesčio tarifas.

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, galima teigti, jog pelno mokesčio lengvatos ir jų taikymas atskirų subjektų atžvilgiu gali iškreipti konkurencines sąlygas, tačiau viešiesiems ir privatiesiems juridiniams asmenims ši mokesčių režimą suvienodinus, tam tikrais atvejais nebelineka prasmės steigti viešąjį pelno nesiekiantį juridinį asmenį, nes analogiška ūkine komercine veikla gali užsiimti ir uždaroji akcinė bendrovė. Todėl Lietuvos įstatymų leidėjui būtų tikslinga sudaryti ir patvirtinti prioritetinių veiklos sričių sąrašą, kuriuo remiantis konkrečioms visuomenei svarbioms veikloms būtų suteiktos tam tikros pelno mokesčio lengvatos, jas įtvirtint mokesčių teisės aktuose.

2.3.2. Piktnaudžiavimas viešojo pelno nesiekiančio juridinio asmens statusu

Viešųjų juridinių asmenų teisinės formas reglamentuojančių įstatymų ir šiems juridiniams asmenims mokesčines lengvatas nustatančių įstatymų vienas svarbiausių uždavinių – nustatyti pagrįstus apribojimus ir įpareigojimus taip, kad viešasis ne pelno siekiantis juridinis

²⁴² Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 3 ir 5 straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 60-2127.

²⁴³ Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas (su visais vėlesniais jo pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.

asmuo nebūtų priedanga pelno siekimui, bet ir išliktų motyvacija juos steigti. Kaip pastebi ne pelno organizacijas tyrinėję mokslininkai, viešųjų ne pelno siekiančių juridinių asmenų teisinių formų panaudojimas finansinėms machinacijoms yra susijęs ne tiek su pačiu ne pelno organizacijos statusu, kiek su tuo, jog veikia papildomas motyvas – mokesčių lengvatos²⁴⁴. Galimybės piktnaudžiauti pelno nesiekiančio juridinio asmens statusu paprastai pasireiškia dviejose srityse: pirma, neapmokestintų pajamų (paramos) gražinimas jų davėjui; antra, mokesčių lengvatų pagrindu sukaupto turto išsidalijimas tarp juridinio asmens steigėjų, dalyvių ar valdymo organų narių. Kaip antai, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba (toliau – FNTT) nurodė:

„Atliekant pirminius ikiteisminio tyrimo veiksmus išaiškinta, kad VšĮ sporto klubo „Kylanti banga“ pirmininkė T. K. (g. 1968 m.) kartu su niekur nedarbančiu V. A. D. (g. 1964 m.), Kauno plaukimo mokyklos direktoriumi Š. M. (g. 1964 m.) ir Kauno plaukimo mokyklos treneriu, dirbančiu labdaros ir paramos fondo „Plaukimo rėmimo fondas“ direktoriumi, D. M. (g. 1959 m.), klastotojo sporto klubo „Kylanti banga“ ir labdaros ir paramos fondo „Plaukimo rėmimo fondas“ dokumentus – sutartis, buhalterinės apskaitos dokumentus. Juose būdavo įrašomi melagingi duomenys apie tai, kad sporto klubams Kaune, Kauno rajone ir Vilniuje registruotos uždarnosios akcinės bendrovės perveda paramą. Suklastoti sporto klubų dokumentai būdavo įtraukiami į paramą sportui teikiančių bendrovių, kurios vykdė prekybą medicinos įranga, logistikos, krovinių pervežimo paslaugas, tekstilės, pakavimo gaminių gamybą ir prekybą, statybos ir remonto darbus, buhalterinę apskaitą. FNTT Kauno apskrities skyriaus pareigūnai atskleidė, kad bendrovės, neva kaip sportui skirtą paramą, į šių sporto klubų sąskaitas vien per du paskutinius 2007 metų mėnesius ir per kelias pirmąsias 2008 metų dienas pervedė 1 milijoną litų. Išaiškinta, kad iš sporto klubų sąskaitų banke pinigus pagal banko čekius ar naudodamiesi banko kortele grynaisiais imdavo sporto klubo „Kylanti banga“ pirmininkė T. K. ir „Plaukimo rėmimo fondas“ direktorius D. M. Pagal organizuotos grupės narių vykdytą nusikalstamą schemą 80 proc. nuo pervestų sporto rėmimui skirtų pinigų būdavo sugražinami tų pačių bendrovių atstovams“.²⁴⁵

Tuo tarpu, Mokestinių ginčų komisija 2006 m. balandžio 5 d. sprendime Nr. S-71-(7-520/2005), remdamasi byloje turimais dokumentais, nustatė:

„Vilniaus apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos 2005-05-09 patikrinimo akte Nr. 06-04-10-606 (toliau – Aktas) nustatyta, kad viešojo įstaiga „P1“ (toliau – Įstaiga) nuo savo įsteigimo pradžios užsiima komercinių pramoginių pasirodymų ir koncertų organizavimu. Iš Akte nurodytų aplinkybių matyti, kad Įstaiga laikotarpiu nuo 2004-07-26 iki 2005-03-20 organizavo 32 daugiausia užsienio atlikėjų (B. M., L. V., M. T., V. V., D. C., A. P., F. K., V. T., C. E. ir kt.) pramoginius pasirodymus ir koncertus. Taip pat byloje nustatyta, kad Įstaiga, vykdydama pramoginių renginių organizavimo veiklą, gavo 6 629 209 Lt pajamų, o patyrė 1 210 106 Lt išlaidų. Taip pat byloje nustatyta, kad Įstaiga 2004-07-01 su ribotos atsakomybės JAV bendrove „E1“ pasirašė obligacijų apmokėjimo sutartį Nr. 07/01/04-11, pagal kurią susitarta diskontuoti 2 mln. JAV dolerių vertės obligacijas ir suteikti trejų metų terminą. Akte nustatyta, kad įstaiga beveik visas gautas pajamas už bilietų platinimą ir renginių organizavimą faktiškai perveda minėtai JAV kompanijai, nurodydama, jog mokama pagal 2004-07-01 sutartį. Nustatyta, kad Įstaiga į minėtos JAV kompanijos sąskaitą laikotarpiu nuo 2004-07-07 iki 2005-03-24 bankiniais pavedimais pervedė 6 294 909,88 Lt. Patikrinimo metu nenustatyta, kad Įstaiga būtų organizavusi labdaros ir paramos renginius. Organizuotų pramoginių renginių afišose, skelbimuose ar bilietuose Įstaiga nenurodė, kad surinktos lėšos, likusios padengus renginio organizavimo išlaidas, bus skirtos labdarai ar visuomenei naudingai veiklai. Todėl darytina išvada, kad Įstaiga apmokestinimo PVM (pridėtinės vertės mokesčio) prasme negali būti laikoma pelno nesiekiančiu juridiniu asmeniu, nes neatitinka vieno iš tokiems asmenims keliamų kriterijų – tikslo kriterijaus“.²⁴⁶

²⁴⁴ Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2007. P. 180-181.

²⁴⁵ Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos 2008 m. sausio 30 d. pranešimas. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 08 23]. Prieiga per internetą: <<http://www.fntt.lt/lt/news/view/?id=189>>.

²⁴⁶ Mokestinių ginčų komisijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 05 d. sprendimas Nr. S-71- (7-520/2005) Dėl VšĮ „P1“ 2005 m. gruodžio 06 d. skundo.

Ieškant viešųjų ne pelno siekiančių juridinių asmenų teisių ir pareigų pusiausvyros, reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos du ganėtinai skirtingo pobūdžio skirtingomis aplinkybėmis egzistuojančius piktnaudžiavimo jų statusu motyvus. Pirmasis yra susijęs su privačiais santykiais, kai privatus asmenys kuria viešuosius juridinius asmenis, kurie sąveikauja su kitais privačiais asmenimis (aukščiau pateiktas FNTT praktikos pavyzdys). Antrasis motyvas yra susijęs su viešųjų juridinių asmenų ir valstybės tarpusavio santykiais, valstybei teikiant viešiesiems ne pelno siekiantiems juridiniams asmenims tiesioginę paramą ar netiesiogiai mokesčių lengvatų bei kitais būdais (aukščiau pateiktas pavyzdys su pridėtinės vertės mokesčiu). Mokslininkai teigia, kad pirmuoju atveju susidoroti su privačių asmenų apgaudinėjimu iš esmės galima be centralizuotų pastangų, kuomet tam tikri standartai ir jų laikymasis susiklosto individų motyvacijos bei socialinės evoliucijos eigoje²⁴⁷. Tuo tarpu problema dėl valstybės institucijų apgaudinėjimo yra gilesnė. Valstybė, suteikdama papildomų teisių tam tikroms viešųjų ne pelno siekiančių juridinių asmenų teisinėms formoms, paskatina jų kūrimąsi. Kuo didesnės suteikiamos privilegijos, tuo didesnė motyvacija kurti viešuosius ne pelno siekiančius juridinius asmenis, kurių tikslas yra ne užsiimti veikla, kuri yra skatinama, o tik pasinaudoti tomis privilegijomis²⁴⁸.

Lengvatų bei apribojimų principus derinti yra sunku, o pasiekti absoliutų jų įgyvendinimą, turbūt, visai neįmanoma. Todėl apibendrinant tyrimo metu nagrinėtas problemas, lengvatų ir apribojimų balanso įgyvenimui pasiekti, Lietuvos įstatymų leidėjui reikėtų: pirma, nustatyti visuomenei svarbiausias, prioritetines veiklos sritis, kuriose veikiantiems viešiesiems ne pelno siekiantiems juridiniams asmenims valstybė teiktų tiek tiesioginę finansinę paramą, tiek netiesioginę paramą mokesstinėmis lengvatomis ir kitais būdais; antra, būtinas viešųjų ne pelno siekiančių juridinių asmenų veiklos skaidrumas ir viešumas, kurį užtikrinti gali padėti tokių juridinių asmenų atskaitomybė tiek valstybės priežiūros institucijoms, tiek visuomenei; ir trečia, viešuosius ne pelno siekiančius juridinius asmenis reglamentuojančius įstatymus būtina papildyti fiduciarinėmis pareigomis, viešojo ne pelno siekiančio juridinio asmens valdymo organams nustatančiomis įpareigojimus ir įsipareigojimus veikti išimtinai viešosios naudos gavėjų interesais ir vengti bet kokių asmeninių ir viešųjų interesų konfliktų.

²⁴⁷ Šimašius R. Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Ten pat. P. 181.

²⁴⁸ Ten pat. P. 182.

PABAIGA

Galima teigti, kad darbo pradžioje iškeltą tikslą – atskleisti ir išanalizuoti Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir civilinės teisės doktrinoje įtvirtintus juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindus, privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis skiriančius esminius požymius bei identifikuoti praktikoje kylančias šio klasifikavimo problemas, taip pat pristatyti užsienio šalių patirtį juridinius asmenis klasifikuojant į privačiuosius ir viešuosius – pavyko pasiekti. Tyrimo metu įvykdyti uždaviniai ir gauti rezultatai leidžia teigti, jog hipotezė, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius remiantis privačių arba viešųjų interesų tenkinimu nėra išsamus šios klasifikacijos pagrindas, nes praktinė šios klasifikacijos reikšmė yra juridinių asmenų priskyrimas pelno siekiantiems arba ne pelno siekiantiems, ir hipotezė, kad privačių ir viešųjų interesų sąvokos yra daugiareikšmės, todėl privačius arba viešuosius interesus atitinkantis juridinio asmens veiklos pobūdis gali būti tik papildomas šios klasifikacijos kriterijus, – pasitvirtino.

IŠVADOS

Remiantis atliktu juridinių asmenų klasifikavimo į viešuosius ir privačiuosius teorinių pagrindų bei taikymo problemų tyrimu, pateikiamos tokios pagrindinės išvados:

Dėl juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius teorinių pagrindų:

1. *Istoriškai susiklostę bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos sistemų skirtumai turėjo įtakos skirtingam juridinių asmenų klasifikavimui.* Anglo-amerikiečių teisės tradicijoje, kur viešoji ir privatinė teisė nėra atskirtos, jaučiamas ryškus juridinių asmenų klasifikavimas į pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius. Civilinės teisės tradicijoje teisė skirstoma į viešąją ir privatinę, o privatinė teisė į komercinę ir civilinę, dėl šios priežasties juridiniai asmenys klasifikuojami į viešosios teisės ir privatinės teisės juridinius asmenis, o privatinės teisės juridiniai asmenys į pelno siekiančius (komercinius) ir pelno nesiekiančius (nekomercinius). Dalis kontinentinės teisės tradicijos šalių (Italija, Nyderlandai, Šveicarija) yra atsisakiusios civilinės teisės dualizmo, tačiau juridinių asmenų skirstymas į privatinės teisės ir viešosios teisės yra išlikęs.

2. *Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse pateiktas juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius remiantis privačių arba viešųjų interesų tenkinimu nėra tikslus šio klasifikavimo pagrindas.* Lietuvos civilinės teisės doktrinoje toks skirstymas iš esmės grindžiamas tuo, ar juridinio asmens steigėjai, dalyviai, valdymo organų nariai siekia gauti ir gauna iš juridinio asmens veiklos turtinę naudą (pelno dalį, turto prieaugį ir pan.), ar turtinės naudos negauna ir nesiekia jos gauti. Tai suponuoja juridinių asmenų skirstymą į pelno siekiančius ir ne pelno siekiančius, o daugiareikšmės privačių ir viešųjų interesų sąvokos kaip teisinės kategorijos prieštarauja juridinės technikos reikalavimams.

3. *Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktos juridinių asmenų rūšys – „privatieji“ ir „viešieji“ – yra klaidinančios užsienio šalių praktikos kontekste.* Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (Nyderlanduose, Italijoje, Vokietijoje) juridiniai asmenys į privačiuosius ir viešuosius skirstomi priklausomai nuo to, privatinės ar viešosios teisės norminiai aktai reglamentuoja konkrečią juridinio asmens teisinę formą, todėl net ir viešuosius interesus tenkinantys juridiniai asmenys (pvz. asociacijos ir fondai) priskiriami privatiesiems. Taip pat pažymėtina, kad kai kurios valstybės, sekdamos Anglijos pavyzdžiu, išskiria privačias ir viešąsias bendroves, kurios su viešaisiais ir privačiais interesais neturi nieko bendra, o skirstoma remiantis tuo, ar bendrovė gali platinti savo akcijas viešai, ar ne.

4. *Atriboti ūkinę komercinę veiklą vykdančius viešuosius juridinius asmenis nuo privačiųjų vien pagal viešuosius interesus atitinkančius viešųjų juridinių asmenų veiklos tikslus yra sudėtinga.* Privačiuosius ir viešuosius juridinius asmenis skiriančius požymius būtina taikyti kompleksiskai: 1) juridinio asmens tikslas ir vykdomos veiklos pobūdis; 2) juridinio asmens teisnumo ribos; 3) juridinio asmens steigėjų, dalyvių, valdymo organų narių galimybė gauti skirstomo pelno (lėšų, turto prieaugio ir pan.) dalį.

5. *Viešosios naudos gavėjų (beneficiarų) interesai nėra tinkamai apsaugoti.* Nors pelno neskirstymo principas iš esmės yra skirtas apsaugoti pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų turtą nuo juridinio asmens steigėjų, dalyvių ar valdymo organų narių savanaudiško naudojimo, tačiau pats savaime jis neužtikrina, kad tokio juridinio asmens įgytas turtas bus panaudotas siekiant tikslų. Viešosios naudos gavėjams patiems ginti interesus įstatymai nenumato galimybes, o prokurorai nėra linkę naudotis įstatymų jiems suteikta teise ginti viešąjį interesą. Dėl šios priežasties yra būtinas pelno nesiekiančių viešųjų juridinių asmenų veiklos skaidrumas, kurį užtikrinti gali šios priemonės: 1) finansinių ir veiklos ataskaitų pateikimas juridinių asmenų registro tvarkytojui; 2) minėtų ataskaitų viešas prieinamumas visuomenei („sarginio šuns“ funkcijos įgyvendinimo užtikrinimas); 3) valstybės institucijų atliekama priežiūra ir kontrolė (mokesčių inspekcija) bei teisinis pažeistų interesų gynimas (viešąjį interesą ginantys prokurorai).

Dėl juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius taikymo problemų:

6. *LR CK ir kiti teisės aktai neišskiria grupinės naudos juridinių asmenų.* Lietuvos civilinės teisės doktrina grupinės naudos juridinius asmenis priskiria prie viešųjų, todėl kyla problema, kokio dydžio turi būti asmenų grupė (pvz., bendrija), kad jos gaunamą naudą būtų galima laikyti viešąja nauda, o tokio juridinio asmens vykdoma veikla atitiktų viešąjį interesą. Lietuvos įstatymų leidėjo grupinės naudos juridinių asmenų priskyrimas viešiesiems (pvz., asociacijų), riboja jų tikslus ir veiklos galimybes, tikslus siejant tik su viešąja nauda ar viešaisiais interesais, o kai kuriuos sudėtingesnės struktūros grupinės naudos juridinius asmenis (pvz., Europos ekonominių interesų grupes) apskritai sudėtinga priskirti prie viešųjų arba privačiųjų.

7. *Juridinių asmenų sistema Lietuvoje pasižymi privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų teisinių formų gausa.* Įstatymų leidėjo padaryti žingsniai konsoliduojant panašias juridinių asmenų teises formas (pvz., asociacijas ir visuomenines organizacijas) bei artimiausi ketinimai (pvz., sujungti įvairias bendrijų teises formas į vieną), taip pat kai kurių Lietuvos civilinės teisės mokslininkų išsakytos tolesnės Lietuvos Respublikos civilinio kodekso raidos tendencijos, leidžia daryti išvada, jog Lietuvos juridinių asmenų reglamentavimo modelis lygiuojasi į Nyderlandų, kur atskiros juridinių asmenų teises formos yra reguliuojamos pačiame civiliniame kodekse kaip specialioji dalis.

8. *Vakarų Europos šalyse ūkinės komercinės veiklos rūšių vardijimas juridinio asmens steigimo dokumentuose nėra paplitęs.* Pelno nesiekiančių juridinių asmenų veiklos ribos nustatomos remiantis pagrindinio tikslo ir gautų lėšų panaudojimo testu (angl. “*principal purpose*” test). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir kitų įstatymų reikalavimas viešojo juridinio asmens tikslus steigimo dokumentuose apibūdinti nurodant veiklos sritis ir rūšis, bereikalingai apkrauna steigimo dokumentus, kuriuose, tarp plataus galimos ekonominės veiklos rūšių išvardinimo, viešojo juridinio asmens tikslas tampa visiškai nebeiškus.

9. *Tam tikrais atvejais gali nebūti motyvacijos steigti viešąjį pelno nesiekiantį juridinį asmenį, nes analogiška veikla gali užsiimti ir uždarosios akcinės bendrovės.* Mokestinės lengvatos ir jų taikymas ūkine komercine veikla užsiimantiems viešiesiems juridiniams asmenims gali iškreipti konkurencijos sąlygas ir diskriminuoti privačiuosius juridinius asmenimis, tačiau Lietuvoje viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims panaikinus pelno mokesčio lengvatą, visiškai nebuvo atsižvelgta į jiems taikomą pelno neskirstymo principą.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis atliktu juridinių asmenų klasifikavimo į viešuosius ir privačiuosius taikymo problemų tyrimu bei atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką, darbe formuluojamos šios rekomendacijos:

1. *Lietuvos įstatymų leidėjui būtų tikslinga patvirtinti prioritetinių visuomenei naudingų veiklos sričių sąrašą, kuriose veikiantiems viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims mokesčių teisės aktai numatyti tam tikras mokestines lengvatas* (pvz., kaip tai šiuo metu yra numatyta žemės ūkio bendrovėms ir kooperatyvams). Atsižvelgiant į Anglijos praktiką, minėtą prioritetinių veiklų sąrašą, kuris būtų periodiškai peržiūrimas ir atnaujinamas, galėtų sudaryti šiam tikslui įsteigta speciali komisija, susidedanti iš valstybės, savivaldos ir įvairių visuomenės grupių atstovų.

Atlikus juridinių asmenų klasifikavimo į viešuosius ir privačiuosius teorinių pagrindų bei taikymo problemų tyrimą, **siūlomi** tokie Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.34 straipsnio 2 ir 3 dalies pakeitimai:

„2. Viešieji juridiniai asmenys – tai pagal šį kodeksą ar jame numatytus įstatymus įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas yra tenkinti objektyviai egzistuojančius teisės saugomus ir ginamus visuomenės ar jos atskirų grupių socialinius poreikius, ir kurių steigėjai, dalyviai, valdymo organų nariai negauna ir nesiekia gauti iš juridinio asmens veiklos turtinės naudos (pelno dalies, turto prieaugio ir pan.).“

„3. Privatieji juridiniai asmenys – tai pagal šį kodeksą ar jame numatytus įstatymus įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas yra tenkinti juridinio asmens ir su jo veiklą susijusių asmenų poreikius, ir kurių steigėjai, dalyviai, valdymo organų nariai siekia gauti ir gauna iš juridinio asmens veiklos turtinės naudos (pelno dalies, turto prieaugio ir pan.).“

Remiantis atliktu tyrimu, formuluojama siūlomų pakeitimų argumentacija: 1) atsižvelgiant į kai kurių pagal viešąją teisę veikiančių juridinių asmenų specifiškumą bei kontinentinės teisės tradicijos valstybių (Nyderlandų, Italijos, Vokietijos) praktiką, atskiriami viešosios teisės ir privatinės teisės reguliuojami juridiniai asmenys, viešosios teisės juridiniams asmenims išlaikant civilinį teisinį subjektiškumą; 2) klasifikuojama vienodais pagrindais; 3) išvengiama skirstymo remiantis diskutuotinomis tiek turinio, tiek tarpusavio santykio atžvilgiu „viešųjų“ ir „privačių“ interesų sąvokomis; 4) akcentuojamas skiriamasis viešiesiems pelno nesiekiantiems juridiniams asmenims taikomas pelno ir turto prieaugio neskirstymo principas; 5) remiamasi naujausiais Lietuvos mokslininkų viešojo intereso sampratos tyrimais; 6) remiamasi šiuolaikinės juridinio asmens (sutartinės) teorijos teiginiais, jog privatus juridinis asmuo – tai konsensualinių santykių visuma, reguliuojama esamų arba numanomų sutarčių, tarp visų juridinio asmens interesų grupių – dalyvių, valdymo organų, darbuotojų, kreditorių ir kt., siekiant derinti visus galimus interesus, nesuteikiant prioriteto nei vienam iš jų.

Siūlomų pakeitimų trūkumai: minėti pakeitimai neišsprendžia grupinės naudos juridinių asmenų problemos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Norminė literatūra:

a) Europos Sąjungos teisės aktai:

1. **Europos Bendrijos** steigimo sutartis (2004 m. lapkričio 1 d. suvestinės redakcija). Autentiškas vertimas. Europos komiteto prie LR Vyriausybės Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras // Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224>.
2. **Antroji Tarybos direktyva** 77/91/EEB // Official Journal, 1977, L 26. Autentiškas vertimas: Europos komiteto prie LR Vyriausybės Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=15500&p_query=&p_tr2=2>.
3. **Pirmoji Tarybos direktyva** 68/151/EEB // Official Journal, 1968, Nr. L 65/8. Autentiškas vertimas: Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Vertimo, dokumentacijos ir informacijos centras. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=15499&p_query=&p_tr2=2>.
4. **Tarybos reglamentas** dėl Europos ekonominių interesų grupių (EEIG) 1985 m. liepos 25 d. (EEB) Nr. 2137/85 // Official Journal, 1985, L 199. Prieiga per Internetą: <<http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/getgr?C1=bin&c2=37454&c3=8391>>.

b) Lietuvos Respublikos teisės aktai:

5. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
6. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
7. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 1996 m. spalio 10 d. projektas. Parengė LR Teisingumo ministerija // Valstybės žinios, 1996, Nr. 108. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31854&p_query=&p_tr2=>>.
8. **Lietuvos Respublikos** asociacijų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 32-786.
9. **Lietuvos Respublikos** asociacijų įstatymas (nauja redakcija) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-745.
10. **Lietuvos Respublikos** asociacijų įstatymo projekto 2003 m. rugsėjo 11 d. aiškinamasis raštas Nr. IXP-1757(2) // <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217567&p_query=&p_tr2=>>.
11. **Lietuvos Respublikos** daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-758.
12. **Lietuvos Respublikos** daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo pakeitimo 2007 m. gruodžio 22 d. įstatymo projektas Nr. XP-1041(3) (nauja redakcija) // [Žiūrėta 2008 11 03]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=311798&p_query=&p_tr2=>>.
13. **Lietuvos Respublikos** Europos ekonominių interesų grupių įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-43.
14. **Lietuvos Respublikos** farmacinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2127.
15. **Lietuvos Respublikos** įmonių bankroto įstatymas (su visais vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010.
16. **Lietuvos Respublikos** labdaros ir paramos fondų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 32-787.
17. **Lietuvos Respublikos** labdaros ir paramos fondų įstatymas (nauja redakcija) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 7-128.
18. **Lietuvos Respublikos** notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.
19. **Lietuvos Respublikos** pelno mokesčio įstatymas (su visais vėlesniais jo pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.
20. **Lietuvos Respublikos** sodininkų bendrijų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-40.

21. **Lietuvos Respublikos** valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-24.
22. **Lietuvos Respublikos** viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese 2006 gruodžio 22 d. įstatymo projektas Nr. XP-1963, [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289608&p_query=&p_tr2=>>.
23. **Lietuvos Respublikos** viešųjų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 68-1633.
24. **Lietuvos Respublikos** viešųjų įstaigų įstatymas (nauja redakcija) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 25-752.
25. **Lietuvos Respublikos** viešųjų įstaigų įstatymo 2, 4, 5, 7, 9, 10, 13, 16 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo 2006 birželio 19 d. aiškinamasis raštas XP-1133(2). [Žiūrėta 2008 11 03]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278446&p_query=&p_tr2=>>.
26. **Lietuvos Respublikos** viešųjų įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Nr. IXP-1490. 2002-04-02. Pateikė: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. [Žiūrėta 2008 11 03]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163474&p_query=&p_tr2=>>.
27. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės 2002 m. liepos 3 d. nutarimas Nr. 1037 „Dėl Šeimynų nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 70-2888.
28. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės** 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ (su visais vėlesniais pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2008, Nr.82-3245.
29. **Lietuvos Respublikos Vyriausybės** 2005 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 126 patvirtinta Lietuvos Respublikos daugiabučių namų savininkų bendrijų įstatymo naujos redakcijos koncepcija // Valstybės žinios, 2005, Nr. 19-604.
30. **Papildomo komiteto išvada** Dėl Lietuvos Respublikos viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 15]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320043>>.
31. **Statistikos departamento** prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2007 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. DĮ-226 „Dėl Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 119-4877.

c) Užsienio valstybių teisės aktai:

32. **Basic Japanese Laws.** Faculty of Laws University College London // Oxford: Clarendon Press, 1997.
33. **Charities Act 2006** of United Kingdom. [Interaktyvus]. [Žiūrėta: 2008 09 20]. Prieiga per Internetą: <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/pdf/ukpga_20060050_en.pdf>.
34. **Civil Code of Québec.** Les Publications du Québec. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 02]. Prieiga per Internetą: <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html>.
35. **Federal Law** No. 7-FZ of Russian Federation on Non Profit Organisations (amended 2003). [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4378>>.
36. **German Civil Code.** Translation of Books 1, 2 and 3 provided by the Langenscheidt Translation Service. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 11 02]. Prieiga per Internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/german_civil_code.pdf>.
37. **Nyderlandų civilinio** kodekso II knyga. [Interaktyvus]. Prieiga per Internetą: <<http://www.wetboek-online.nl/wet/BW2.html>>.
38. **Rusijos Federacijos civilinis kodeksas.** Prieiga per Internetą: rusų kalba: <http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072-006.htm>; anglų kalba: <http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionI/Subsection2/Chapter4.html>.
39. **The Italian Civil Code and Complementary Legislation.** Book One. Persons And The Family. Translated by Mario Beltramo. - Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, N.Y. 1993.

2. Lietuvos teismų ir ikiteisminių institucijų praktika:

40. **Lietuvos apeliacinio** teismo 2006 m. kovo 20 d. nutartis c. b. BAB „Ekinsta“ v. AB bankas NORD/LB Lietuva“, Nr. 2A-124/2006.
41. **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo CBS 2006 m. spalio 31 d. nutartis c. b. UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“, Nr. 3K-3-567/2006.
42. **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo CBS 2003 m. vasario 17 d. nutartis c. b. LUAB korporacija „Lietverslas“ v. F. G., Nr. 3K-3-113/2003.
43. **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo CBS 2003 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. AB „Kasyba“ v. AB „Turto bankas“ ir V.K. komercinė firma, Nr. 3K-3-1148/2003.
44. **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo CBS 2005 m. spalio 19 d. nutartis c. b. AB „Lietuvos dujos“ v. AB „Kauno energija“, Nr. 3K-7-378/2005.
45. **Lietuvos Aukščiausiojo** Teismo CBS 2000 m. gruodžio 07 d. nutartis c. b. A. *Malcas ir kt. v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kt.*, Nr. 3K-7-1209/2000.
46. **Lietuvos Respublikos Konstitucinio** Teismo 2000 m. liepos 5 d. nutarimas Dėl autorinių teisių apsaugos // Valstybės žinios, 2000, Nr. 56-1669.
47. **Lietuvos Respublikos Konstitucinio** Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas Dėl valstybės tarnybos // Valstybės žinios. 2004, Nr. 181-6708.
48. **Lietuvos Respublikos Konstitucinio** Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Dėl teismų sprendimų motyvų surašymo ir skelbimo, sprendimo už akių, taip pat dėl apeliacijos // Valstybės žinios. 2006, Nr. 102-3957.
49. **Lietuvos Respublikos Konstitucinio** Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Dėl narystės daugiabučių namų savininkų bendrijose // Valstybės žinios, 2000, Nr. 110-3536.
50. **Mokestinių ginčų komisijos** prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 5 d. sprendimas Nr. S-71- (7-520/2005) Dėl VŠĮ „P1“ 2005 m. gruodžio 6 d. skundo.

3. Specialioji literatūra:

51. **Abramavičius A., Mikelėnas V.** Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
52. **Advokatų profesinės bendrijos „Jurevičius, Balčiūnas ir Bartkus“** parengtas taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Pelno nesiekiantys juridiniai asmenys Europos Sąjungos valstybėse ir jų veiklos organizavimo principai“. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 09 20]. Prieiga per Internetą <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studijos.php>>.
53. **Avi-Yonah S. R.** The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Delaware Journal of Corporate Law, Vol. 30, No. 3, 2005. Michigan Law and Economics Research Paper No. 05-003. [Aplankyta: 2008 08 21]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=672601>>.
54. **Blair M.M.** Reforming Corporate Governance: What History Can Teach Us // Georgetown University Law Center. Working Paper, 2003, No. 485663. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=485663>>.
55. **Brody E.** Agents Without Principals: the Economic Convergence of the Nonprofit and For-Profit Organizational Forms // New York Law School Law Review. Vol. 40, No. 3, 1996. [Žiūrėta: 2008-09-25]. Prieiga per Internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=918230>.
56. **Civilinė teisė.** Bendroji dalis. Autorių kolektyvas. – Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
57. **Communication from the Commission** on promoting the role of voluntary organisations and foundations in Europe, COM (1997). Annex II, II.5. [Žiūrėta: 2008 11 03]. Prieiga per Internetą: <http://ec.europa.eu/enterprise/library/lib-social_economy/orgfd_en.pdf>.

58. **E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius.** Civilinio proceso teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
59. **Edwards V.** EC Company Law. – Oxford, 1999. – Europos Sąjungos bendrovių teisė. Vertimas iš anglų kalbos. Vertė: A. Paksas. – Vilnius: Eugrimas, 2002.
60. **Elgar Encyclopedia** of Comparative Law. Edited by Jan M. Smits. – UK, Cheltenham: Elgar, 2005.
61. **Ernst-Pörksen M., Pörksen T.** Third Sector Organizations in Germany: Legal Forms and Taxation. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 23]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/ChinaConference/Third_Sector_Orgs_Germany.pdf>.
62. **Fries R.** Charity Law and Regulation in the UK. P. 7. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 09 20]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/ChinaConference/Charity_Law_UK.pdf>.
63. **Gečaitė V.** Viešojo intereso samprata civiliniame procese // Justitia, 2006, Nr. 2 (60).
64. **Greenfield K.** Ultra Vires Lives! A Stakeholder Analysis of Corporate Illegality (with Notes on How Corporate Law Could Reinforce International Law Norms) // Boston College Law School Research Paper No. 2001-02. April 3, 2001. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=253770>>.
65. **Greičius R.** Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
66. **Greičius R., Mizaras V., Bublienė D.** ir kt. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos civilinėje teisėje. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
67. **Hansmann H., Kraakman R., Squire R.** Law and the Rise of the Firm // ECGI - Law Working Paper No. 57/2006, January 2006. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <<http://ssrn.com/abstract=873507>>.
68. **Hansmann H., Kraakman R., Squire R.** Legal Entities, Asset Partitioning, And The Evolution Of Organizations // Yale Law School, 2002. [Interaktyvus]. [Žiūrėta: 2008 09 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.law.yale.edu/documents/pdf/Legal_Entities.pdf>.
69. **Irish E.L.** Guidelines for Laws Affecting Civic Organizations. 2nd Edition, Revised and Enlarged // Open Society Institute, New York, 2004. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/pubs/Guidelines.pdf>>.
70. **Jansen Ch.** Survey of the Treatment of Economic Activities of Nonprofit Organizations in Europe. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/knowledge/library/index.php>>.
71. **Jonaitis M.** Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
72. **Keenan D.** Company Law. – England, Harlow: Longman: 2000.
73. **Kiršienė J.** Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje. – Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
74. **Kiršienė J., Pranevičienė B.** Administracinių ir civilinių teisių sąveika bendrovių valdyme // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. T. 56 (48).
75. **Kriaučiūnas D.** Europos ekonominių interesų grupė: vieta teisės subjektų sistemoje // Teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001. T. 38
76. **Krivka E.** Viešojo intereso gynimo civiliniame procese reglamentavimo problemos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 2(104).
77. **Krivka E.** Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 10(100).
78. **Lane J.E.** The Public Sector: Concepts, Models and Approaches, 1995. – Viešasis sektorius: sąvokos, modeliai ir požiūriai. Vertimas iš anglų kalbos. Vilnius: Margi raštai, 2001.
79. **Leonas P.** Teisės enciklopedijos paskaitos. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1931. – Vilnius: Fotografuotas leidimas, 1995.

80. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Autorių kolektyvas. – Vilnius: Justitia, 2002.
81. **Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės** Valstybinių auditų apibendrinimas „Viešųjų įstaigų, kurių steigėjos ir (ar) dalininkės yra ministerijos, valdymas“. 2004 m. lapkričio 15 d. Nr. 2010-1. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?707>.
82. **Maksimaitis M.** Užsienio teisės istorija. – Vadovėlis. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002.
83. **Moore D.** Laws And Other Mechanisms for Promoting NGO Financial Sustainability. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/Financial_Sustainability.pdf>.
84. **Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S.** Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1999.
85. **Peters A.F. Johannes, Vriesendorp D. Reinout.** Insolvency Of Public Entities Other Than The State Under Dutch Law. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 02]. Prieiga per Internetą: <<http://www.ejcl.org/64/art64-23.html>>.
86. **Plečkatis R.** Logikos pagrindai. – Vilnius: Tyto alba, 2004.
87. **Ploeg T. J., Bert H. A.** Report on Public Benefit Organisations in The Netherlands. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 10 14]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/pubs/ChinaConference/PBOs_The_Netherlands.pdf>.
88. **Public Benefit Status and Not-for-Profit Organizations.** The International Center for Not-for-Profit Law. [Interaktyvus]. [Žiūrėta: 2008 10 15]. Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org/knowledge/library/showRecords.php?country=Regional%3A+Europe>>.
89. **Santuari A.** The Italian Legal System Relating to Not-For-Profit Organizations: A Historical and Evolutionary Overview. [Žiūrėta 2008 10 14]. Prieiga per Internetą: <http://www.icnl.org/knowledge/ijnl/vol3iss3/art_4.htm>.
90. **Smaliukas A., Pacenkaitė V.** *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse // Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. – Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007.
91. **Stanislovaitis R.** Komerčinė teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2005.
92. **Šatas J.** Komerčinės teisės subjektai. – Vadovėlis. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 1998.
93. **Šimašius R.** Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. – Monografija. Vilnius: Eugrimas, 2007.
94. **Tikniūtė A.** Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. T. 2 (104).
95. **Tikniūtė A.** Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės problema: teisiniai aspektai. – Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
96. **Vaišvila A.** Teisės teorija. Vadovėlis. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 2004.

4. Interneto adresai:

97. **Charity Commission** for England and Wales. Prieiga per Internetą: <<http://www.charity-commission.gov.uk>>.
98. **Electronic Journal of Comparative Law.** Prieiga per Internetą: <<http://www.ejcl.org/index.html>>.
99. **Social Science Research Network.** Prieiga per Internetą: <<http://www.ssrn.com>>.
100. **The International Center for Not-for-Profit Law.** Prieiga per Internetą: <<http://www.icnl.org>>.
101. **United Kingdom Legislation.** Prieiga per Internetą: <<http://www.opsi.gov.uk/acts>>.
102. **Online legislative database** (provided by Office for Democratic Institutions and Human Rights). Prieiga per Internetą: <<http://www.legislationline.org>>.

SANTRAUKA

JURIDINIŲ ASMENŲ KLASIFIKAVIMO Į PRIVAČIUOSIUS IR VIEŠUOSIUS TEORINIAI PAGRINDAI BEI TAIKYMO PROBLEAMOS

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas juridinių asmenų klasifikavimas į privačiuosius ir viešuosius remiantis privačių arba viešųjų interesų tenkinimu nėra tikslus šio klasifikavimo pagrindas. Nei Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai nepateikia privačių ir viešųjų interesų sąvokų apibrėžimo, o civilinės teisės doktrinoje minėtas juridinių asmenų skirstymas iš esmės grindžiamas tuo, ar juridinio asmens steigėjai, dalyviai, valdymo organų nariai siekia gauti ir gauna iš juridinio asmens veiklos turtinę naudą (pelno dalį, turto prieaugį ir pan.), ar turtinės naudos negauna ir nesiekia jos gauti. Tai suponuoja juridinių asmenų skirstymą į pelno siekiančius ir ne pelno siekiančius, o daugiareikšmės privačių ir viešųjų interesų sąvokos kaip teisinės kategorijos prieštarauja juridinės technikos reikalavimams. Juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius pagrindų neapibrėžtumas, grupinių interesų priskyrimas viešiesiems bei teisinių formų gausa sukelia sunkumų ne tik renkantis labiausiai steigėjų tikslus atitinkančią juridinio asmens teisinę formą, bet ir iškelia nemažai klausimų dėl paties Lietuvos įstatymų leidėjo kai kurių teisinių formų priskyrimo privatiesiems arba viešiesiems juridiniams asmenims.

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas istorinis juridinių asmenų klasifikavimo į privačiuosius ir viešuosius aspektas, atskleidžiantis bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse esančius juridinių asmenų klasifikavimo skirtumus, lyginami 2000 m. liepos 18 d. priimtame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse ir 1996 m. Civilinio kodekso projekte numatyti juridinių asmenų klasifikavimo pagrindai, pateikiama sisteminė viešųjų ir privačių interesų sąvokų turinio analizė, viešųjų juridinių asmenų vykdomos ūkinės komercinės veiklos ir pelno neskirstymo santykis, aptariami juridinių asmenų teismo ir ultra vires doktrinos taikymo ypatumai bei kai kurių užsienio valstybių patirtis juridinius asmenis skirstant į privatinės teisės ir viešosios teisės bei pelno siekiančius ir pelno nesiekiančius. Darbe taip pat nagrinėjami praktikoje kylantys kai kurie privačiųjų ir viešųjų juridinių asmenų teisinio reglamentavimo, su juridinio asmens veiklos tikslais bei skirtingu mokestiniu režimu susiję probleminiai aspektai.

Pagrindinės sąvokos: privatieji juridiniai asmenys, viešieji juridiniai asmenys, pelno siekiantys juridiniai asmenys, pelno nesiekiantys juridiniai asmenys, pelno neskirstymo principas.

SUMMARY

THE CLASSIFICATION OF LEGAL PERSONS INTO PRIVATE AND PUBLIC PERSONS: THEORETICAL BASIS AND PRACTICAL ASPECTS

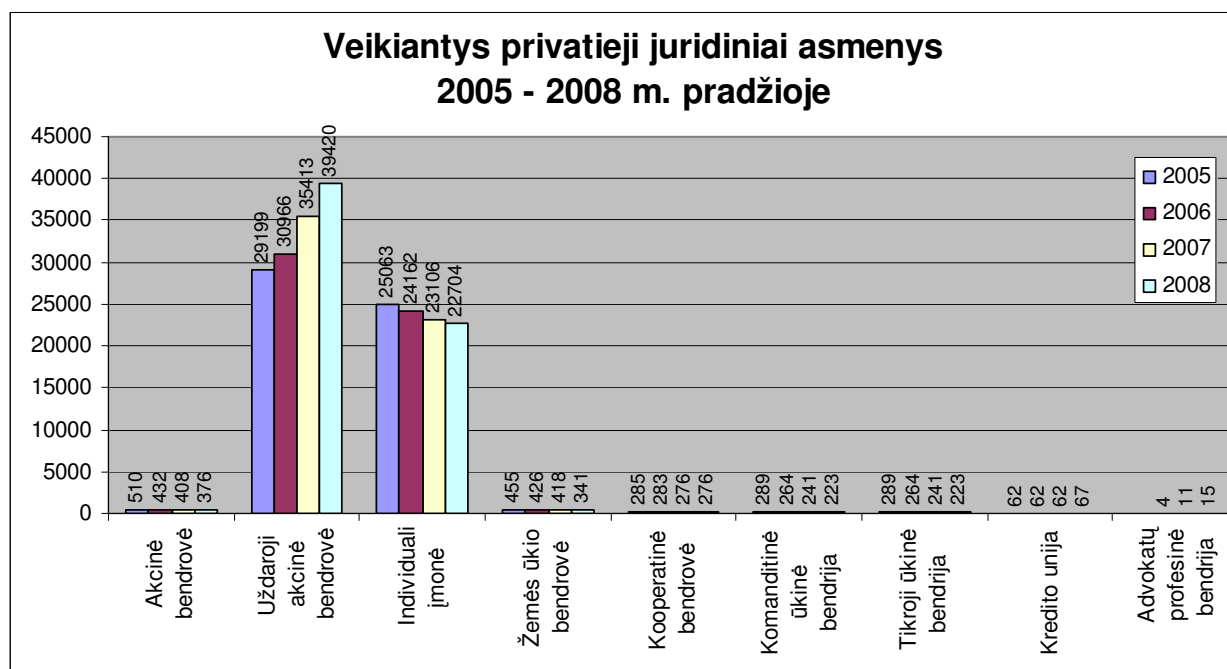
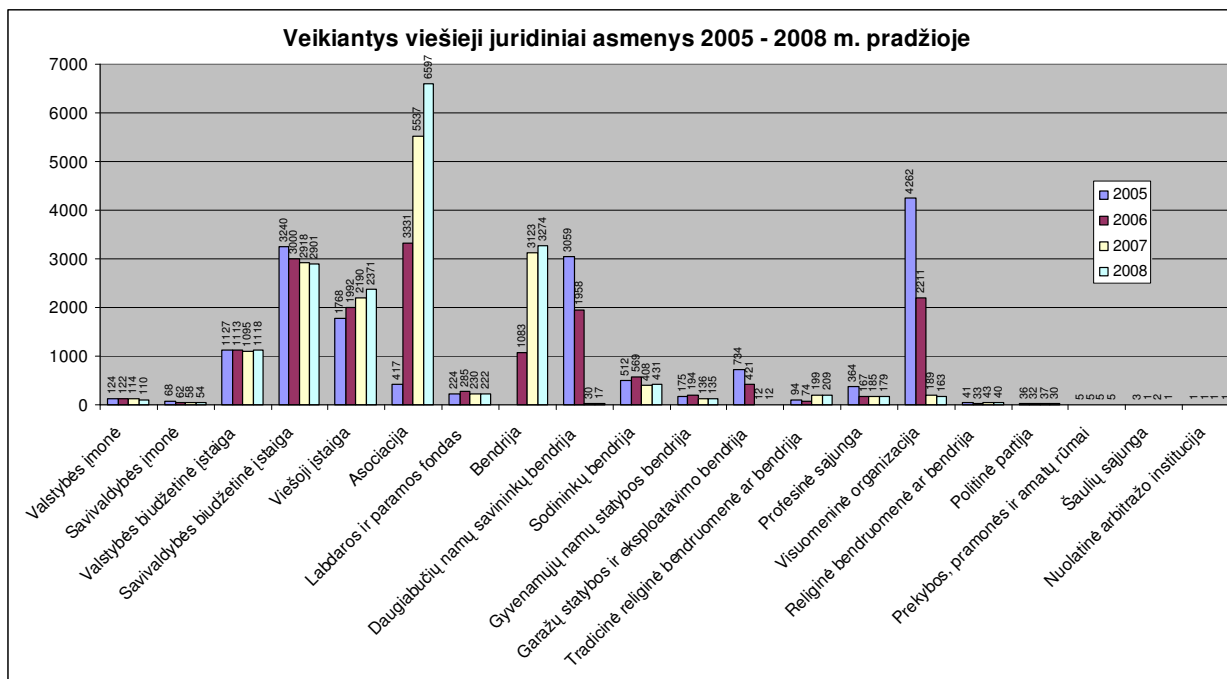
According to the Civil Code of the Republic of Lithuania legal persons are divided into private and public persons. Theoretical basis of this concept is the aim of incorporators to which a legal person is established: in the public interest or for a private interest. Otherwise, neither the Civil Code of the Republic of Lithuania, nor other law provides the definition of “private interests” and “public interests”. Regarding study of civil law the practical importance of this concept is a capability or incapability to distribute derived profits among incorporators, members or managing bodies of a legal person. That determines the categorization of legal persons into profit-seeking and non-profit-seeking legal entities, while an ambiguity of meaning “private interests” and “public interests” does not meet legal technique requirements. An indefiniteness of the legal basis of the classification of legal persons into private and public persons, undetermined legal persons of the mutual benefit, surplus of legal forms, it all generates difficulties of incorporation as well as raises some issues of validation some legal forms into a category of private or public legal persons.

This Master’s thesis approaches the historical background of the classification of legal persons into private and public persons which discloses differences in common law and civil law countries, compares a legal basis of the above-mentioned classification of legal persons in the current Civil Code of the Republic of Lithuania adopted on the 18 July 2000 and the draft of Civil Code of 1996, reveals systemic analysis of the content of private and public interests, correlation between commercial activities of public legal persons and non-distribution constraint of derived profits, discusses the capacity forms of legal persons and application features of the ultra vires doctrine, introduces to the experience of foreign countries of classifying legal persons into private-law legal persons and public-law legal persons, as well as for-profit and non-profit legal entities. This Thesis also approaches the practical issues of the classification of legal persons into private and public persons regarding legal regulation, distinct purposes of private and public persons, and tax exempt status of public legal persons.

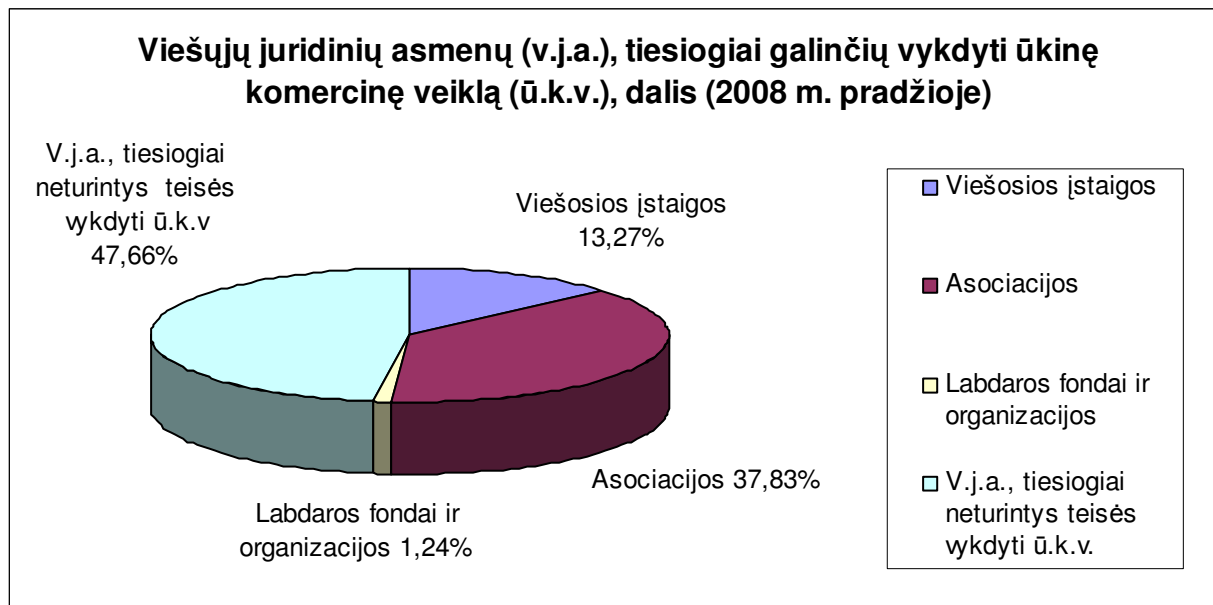
Keywords: private legal persons, public legal persons, for-profit legal entities, non-profit legal entities, non-distribution constraint of profits.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
 Prieiga per Internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
 Prieiga per Internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.

LR TEISINGUMO MINISTERIJOS KONSULTACIJA

Šaltinis: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija

Prieiga per Internetą: <<http://www.tm.lt/Default.aspx?item=atsak&tid=3&klid=1605>>.

Klausimas:

Ar gali akcinė bendrovė būti viešasis juridinis asmuo? Ar gali viešasis juridinis asmuo tenkinti ir privačius, ir viešus interesus? Ar gali privatusis juridinis asmuo tenkinti ir privačius, ir viešus interesus?

Atsakymas:

Juridinių asmenų skirstymas į viešuosius ir privačiuosius numatytas Civiliniame kodekse. Civilinio kodekso 2.34 str. nustatyta, kad viešieji juridiniai asmenys yra valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių naudoti sau, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus. Privačiųjų juridinių asmenų tikslas – tenkinti privačius interesus, t.y. tokio juridinio asmens dalyviai, steigėjai, organų nariai siekia gauti iš juridinio asmens materialią naudą. Viešojo juridinio asmens steigėjas ar dalyvis negauna iš jo jokios materialios naudos ar pelno dalies, o tuo tarpu akcinės bendrovės akcininkai turi teisę gauti akcinės bendrovės pelno dalį (dividendą) (žr. Akcinių bendrovių įstatymo 15 str.). Akcinių bendrovių įstatymo 2 str. 2 dalyje nurodyta, kad akcinė bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Taigi, manytina, kad akcinė bendrovė negali būti viešasis juridinis asmuo.

Sąvoka „viešieji interesai“ reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, viešųjų interesų požymis yra jų bendrumas kiekvieno asmens atžvilgiu. Viešieji interesai, manytina, apima ir grupinius interesus. Grupinės naudos siekimo pagrindas yra tai, kad asmenys sujungia turimus išteklius siekti to, ko kiekvienas galėtų siekti atskirai. Tuo tarpu sąvoka „privatusis interesai“ reiškia bet kokią materialiąją naudą, kurią gauna ar siekia gauti privačiojo juridinio asmens dalyviai, steigėjai, organų nariai. Viešasis juridinis asmuo gali turėti ir siekti pelno, tačiau viešojo juridinio asmens dalyvis negali gauti pelno dalies, jei juridinio asmens veikla pelninga, negali gauti likviduojamo viešojo juridinio asmens turto dalies, viršijančios dalyvio įnašus į turtą, todėl darytina išvada, kad viešasis juridinis asmuo negali tenkinti privačių interesų. Be to, viešieji juridiniai asmenys turi specialųjį teisingumą – jie gali įgyti ir turėti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštaruoja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams (žr. Civilinio kodekso 2.74 str. 2 dalį).

Privačiųjų juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose paprastai nustatoma jų dalyvių teisė gauti juridinio asmens pelno dalį (dividendus ar pan.). Kaip minėta, Akcinių bendrovių įstatymo 15 str. numatyta, kad akcininkai turi teisę gauti bendrovės pelno dalį (dividendą), o ši teisė gali būti realizuojama visuotiniam akcininkų susirinkimui priėmus sprendimą dėl pelno paskirstymo (žr. Akcinių bendrovių įstatymo 20 str. 1 dalį). Taigi, pelno paskirstymo klausimus paprastai sprendžia privačiojo juridinio asmens dalyviai. Vadovaujantis Akcinių bendrovių įstatymo 20 str. nuostatomis, visuotinis akcininkų susirinkimas gali nuspręsti ne tik paskirstyti akcinės bendrovės pelną akcininkams, bet ir, pavyzdžiui, suteikti labdarą ar paramą. Darytina išvada, kad privatusis juridinis asmuo gali tenkinti ir privačius, ir viešus interesus, jei dėl to privačiojo juridinio asmens dalyviai priima sprendimus juridinių asmenų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka.

VALSTYBINĖS MOKESČIŲ INSPEKCIJOS KONSULTACIJA

Šaltinis: Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos
Prieiga per Internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=10128911>>.

1. Pagal kokius kriterijus juridiniai asmenys priskiriami pelno nesiekiančioms organizacijomis?

Vadovaujantis mokesčių įstatymų nuostatomis, pelno nesiekiančioms organizacijoms gali būti priskiriami viešieji ribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys, kurių tikslas – tenkinti viešuosius interesus: viešosios įstaigos, asociacijos, labdaros ir paramos fondai, daugiabučių namų savininkų bendrijos, sodininkų bendrijos, religinės bendrijos bendruomenės ir centrai, politinės partijos, profesinės sąjungos, meno kūrėjų organizacijos, Auditorių rūmai, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Žemės ūkio rūmai, kiti viešieji ribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys, atitinkantys pelno nesiekiantiems vienetais nustatytus kriterijus.

Pagal Pelno mokesčio įstatymą (Žin., 2001, Nr. 110-3992, toliau - PMI) 2 str. 5 punktą pelno nesiekiančios organizacijos – vienetai, kurie atitinka tokius du kriterijus:

- jų veiklos tikslas neturi būti pelno siekimas, t. y. jų veiklos tikslas yra jų įstatuose numatytų tikslų įgyvendinimas, ir
- jų pelnas pagal jų veiklą reglamentuojančius teisės aktus negali būti skirstomas steigėjams ir (arba) veiklos dalyviams.

Pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo (Žin., 2002, Nr. 35-1271, 2004, Nr. 17-505, toliau – PVM įstatymas) 2 straipsnio nuostatas pelno nesiekiančios organizacijos - tai juridiniai asmenys, kurių veiklos tikslas nėra pelno siekimas ir kurie gauto pelno pagal jų veiklą reglamentuojančius teisės aktus neturi teisės skirstyti savo steigėjams ir (arba) dalyviams. Tais atvejais, kai kitus pelno nesiekiančios organizacijos požymius atitinkančios organizacijos veiklos reikšmingą dalį sudaro veikla, iš kurios gaunama pelno, nors tos organizacijos veiklos tikslas nėra pelno siekimas, taikant PVM įstatymą tokia organizacija nelaikoma pelno nesiekiančia organizacija. Nustatant, kokia pelno nesiekiančios organizacijos gaunamo pelno dalis PVM apskaičiavimo tikslais gali būti laikoma reikšminga, kiekvienu konkrečiu atveju reikia įvertinti duomenis apie pelno nesiekiančios organizacijos gautų pajamų struktūrą, jos visų gaunamų pajamų apimtį ir gauto pelno dalį (tiek sumine apimtimi, tiek procentais) visoje pajamų sumoje, bei kitas aplinkybes. Ši nuostata taikoma tik PVM įstatymo nuostatų taikymo atžvilgiu.

2. Kokios pajamos priskiriamos pelno nesiekiančių organizacijų ūkinės komercinės veiklos pajamoms?

Pelno nesiekiančių organizacijų ūkinės komercinės veiklos pajamoms priskiriamos pajamos, uždirbtos pardavus prekes ar kitą turtą, suteikus apmokamas paslaugas, ir kitos ūkinės komercinės veiklos pajamos, t. y.:

- pajamos už parduotas prekes, atsargas ir ilgalaikį turtą;
- kaip parama gautų materialinių vertybių pardavimo pajamos, išskyrus atvejus, kai jos parduodamos paramos ar labdaros renginiuose;
- pajamos už suteiktas mokamas paslaugas (už paskaitas, išleistus leidinius, pravestus mokamus renginius, mokamas sveikatos priežiūros bei švietimo paslaugas ir pan.);
- turto nuomos pajamos;
- pajamos už suteiktas reklamos paslaugas (ūkinės veiklos pajamomis nelaikomos reklamos paslaugos, teikiamos pagal išsipareigojimą paramos teikėjui Labdaros ir paramos įstatymo (Žin., 1993, Nr. 21-506; 2000, Nr. 61-1818; toliau – LPI) nustatyta tvarka, jeigu reklamos paslaugų sąnaudos neviršija 10 proc. suteiktos paramos vertės);
- palūkanų pajamos už banke laikomas lėšas, jeigu mokestiniu laikotarpiu pelno nesiekianti organizacija turi ir kitų ūkinės komercinės veiklos pajamų;
- pajamos už parduotus vertybinius popierius;
- valiutų kursų pasikeitimo teigiama įtaka, jeigu tokios pajamos atsiranda dėl ūkinių operacijų, susijusių su ūkinės komercinės veiklos pajamų uždirbimu;

- kitos pajamos, nepriskiriamos įstatuose nustatytų tikslų finansavimui.

3. Kokios pajamos nepriskiriamos pelno nesiekiančios organizacijos ūkinės komercinės veiklos pajamoms?

Pelno nesiekiančios organizacijos ūkinės komercinės veiklos pajamoms nepriskiriama valstybės ir savivaldybės biudžeto, Europos Sąjungos, Lietuvos ir užsienio paramos fondų arba kitų asmenų parama, tikslinės lėšos ir (arba) materialinė pagalba, kurios naudojamos pelno nesiekiančios organizacijos įstatuose nustatytų tikslų įgyvendinimo finansavimui.

Pelno nesiekiančios organizacijos finansavimą sudaro:

- dotacijos, neatlyginamai gavus turtą, arba lėšos, skirtos tokio turto įsigijimui;
- tiksliniai įnašai, skirti griežtai apibrėžtiems tikslams įgyvendinti, pvz., daugiabučių namų savininkų bendrijų namų savininkų įnašai namo remontui bei renovacijai. Tiksliniam finansavimui taip pat priskiriama parama, gauta konkrečiai programai vykdyti;
- nario mokesčiai. Stojamųjų įnašų ir nario mokesčio dydį bei mokėjimo tvarką nustato visuotinis narių susirinkimas (konferencija, suvažiavimas) ir šį savo sprendimą įformina protokolu. Renkant narių stojamuosius įnašus ar narių mokesčius, PVM sąskaitos faktūros, sąskaitos faktūros neišrašomos;
- kitas finansavimas (parama materialinėmis vertybėmis arba kita parama, davėjui nenurodžius jos panaudojimo konkretaus tikslo);
- švietimo įstaigų iš biudžeto gautas finansavimas (mokinio krepšelis, steigėjo skiriamas tikslinis finansavimas).

4. Kokios sąnaudos priskiriamos pelno nesiekiančių organizacijų leidžiamiems atskaitymams, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną?

Pelno nesiekiančių organizacijų ūkinės komercinės veiklos pajamoms priskiriamos tiesiogiai iš tos ūkinės komercinės veiklos uždirbtos ir (arba) gautos pajamos, todėl, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, leidžiamiems atskaitymams ir ribojamų dydžių leidžiamiems atskaitymams gali būti priskiriamos tik ūkinės komercinės veiklos pajamoms tenkančios sąnaudos (leidžiami ir ribojamų dydžių leidžiami atskaitymai). Kai sąnaudos susijusios tiek su pelno nesiekiančios organizacijos ūkine komercine veikla, tiek ir su šios organizacijos įstatuose numatytų visuomenei naudingų tikslų įgyvendinimu, sąnaudų dalis, tenkanti ūkinės komercinės veiklos pajamoms, leidžiamiems atskaitymams priskiriama, jeigu minėta organizacija gali pateikti tokių sąnaudų dalies pagrįstumą. Ūkinei komercinei veiklai tenkanti sąnaudų dalis nustatoma pagal pačios pelno nesiekiančios organizacijos apskaitos politikoje nusistatytą tvarką.

Tuo atveju, kai pelno nesiekianti organizacija parduoda kaip paramą gautas materialines vertybes, sąnaudoms priskiriamos tik su jų pardavimu susijusios transportavimo, sandėliavimo ir panašios sąnaudos. Kadangi materialinės vertybės buvo gautos neatlygintinai, jų vertė sąnaudoms nepriskiriama.

Pagal PMĮ 28 str. 1 dalies nuostatas paramos gavėjo statusą turinčios pelno nesiekiančios organizacijos iš ūkinės komercinės veiklos pajamų gali atskaityti visas išmokas, įskaitant perleistą turtą, suteiktas paslaugas, kurios LPI nustatyta tvarka skirtos labdarai ir paramai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, iš ūkinės komercinės veiklos pajamų negali būti atimama parama, kuri teikiama panaudojant iš kitų asmenų (juridinių ir fizinių) gautą paramą.

Pagal PMĮ 24 str. 2 dalį iš ūkinės komercinės veiklos pajamų gali būti atskaitomos pirkimo ir sumokėtos importo PVM sumos, kurios neatskaitomos pagal PVM įstatymo nuostatas, tais atvejais, kai šios sumos apskaičiuotos nuo PMĮ nustatytų leidžiamų atskaitymų, susijusių su ūkinės komercinės veiklos pajamų uždirbimu.

Pagal PMĮ 29 straipsnio nuostatas iš ūkinės komercinės veiklos pajamų gali būti atskaitomi pelno nesiekiančios organizacijos sumokėti nario mokesčiai, kai narystė kitose pelno nesiekiančiose organizacijose susijusi su ūkinės – komercinės veiklos pajamų uždirbimu.